

Ötvenhat 60 éves évfordulója

**Az 1956-os forradalom és szabadságharc
60-ik évfordulójának méltó megemlékezését
készítettük elő a Magyar Élet olvasói számára
az eseményekről szóló irobalomból válogatott
írások közzétételével a hetilap 2016. május 26.
és szeptember 1. között megjelent számokban.**

**A válogatást Csapó Endre végezte,
a Magyar Élet internet oldalán
közzé teszi Józsa Erika**

A címdalalon látható zászlón a koronás címerpajzs körüli fekete mezőny jelképezi az 1956-os szabadságharc idején kivágott, elvetett bolsevista jelvény üres helyét. Méltányos lenne emlékezni rá a magyar nemzeti zászlón.

Tartalomjegyzék

- Aki magyar velünk tart, Csapó Endre
A forradalom nemzetközi presztise
Évforduló után - Újraolvasó 1986-ból
Ötvenhat a nemzeti emlékezetben, Veritas est
Stratégiai partnerség az MTVA-val
Diplomaták előtt ismertették az Emlékév programját
A magyar október és az emigráció, Csapó Endre (1986)
Provokált forradalom, dr. Jobbágyi Gábor könyvéből
A legnagyobb földi hatalom felelőssége, Csapó Endre
A forradalmat be kell fejezni, Csapó Endre (1991)
A Petőfi Kör szerepe 1956-ban
Hidegháború, enyhülés és az 1956-os magyar
forradalom, Békés Csaba, Évkönyv 1996/97
Fel kell kutatni 1956 eseményeinek ismeretlen vonatkozásait
Törekvések a Szovjetunióban a sztálinizmus felszámolására
és a szocializmus megújítására, Stadeisky Éva munkáiból...
A magyar forradalom és Washington, Raymond L. Garthoff
Hidegháború - enyhülés új megközelítésben, Békés Csaba
Hidegháború. enyhülés, Új Világrend, Csapó Endre
A szovjet kollektív gazdálkodás csődje hozza meg a változást,
Újraolvasó, Újévi gondolatok - 1979, Csapó Endre

Ójraolvasó 1986-ból

A magyar szabadságharc 30. évfordulójáról megemlékező események Ausztrália-szerte nagyjából angol nyelven folynak. Az elgondolás nem találkozott osztatlan véleménnyel, voltak, akik úgy gondolják, az angol nyelvű előadás háttérbe szorítja a megszokott magyar nyelvű megemlékezést. Kétségtelen, hogy a magyar nyelvű műsor sokaknak közülünk érthetőbb is, megszokottabb hangvétele közelebb is áll hozzánk, de gondoljunk azokra is időnként, akik – már itt születvén – jobban megértik az üzenet lényegét angol nyelven. Van még ezen kívül is egy szempont, egy minden más szempontnál is fontosabb, amit talán így fogalmazhatnánk meg, hogy: *emigrációs külmisz-szió*.

A 30 év előtti időkre visszaemlékezve szemünkbe tűnik egy sajátság, ami bizonyos nyugtalanságra adhat okot: a nyugati világ közhangulata mintha kevesebb szimpátiát mutatna a kis nemzetek függetlenségi törekvései iránt. Az, amit a vörös hadsereg elkövetett 1956-ban Magyarországon, még fölháborította az emberiséget, de a hét éve tartó afgán szabadságharc valamiféle elfogadott fegyvergyakorlat unott híryanagává lapult ki a híreket hallgató közvéleményben. Bűnöknek ebben természetesen a hírközlő szervek is, de a politikai szisztéma a főbűnös, amely lehetővé teszi és természetesnek fogadja el a nagyhatalmi agressziót.

A fordulópontra kétségtelenül 1945 volt, mert az európai hadszíntér feletti nem-európai győzelem felcserélte a nemzeti függetlenség fogalmát a nagyhatalmi létező-fogalomra. Igaz, a németeknél is már megnyilatkozott ilyen törekvés, de az eleve sikertelenségre volt ítélve egy nála sokkal erősebb konkurrens törekvés által. Az elmúlt száz év történelme meglepően következetes. Aki ezt természetesnek látja, az elveti egy titkos terv létezésének elgondolását, de éppen a következetesség sugallja, hogy nem szabad teljesen kizárni egy hosszútávú keret-terv létezését. Arra utalunk, hogy az elmúlt száz év elején népeket egybefogó egységeket (Osztrák–Magyar Monarchia, British Empire) a politikai áramlat divatos eszméi kikezdték, majd a nagy háborúk azokat elsöpörték, a kis népek függetlensége, önálló államisága jelszavainak hangoztatásával. Amikor ezek megszűntek, új jelszavak jöttek: gazdasági közösségekben, piacegységekben, szocialista államközösségekben egybefogni a népeket.

A mi magyar tragédiánk az, hogy akkor szakítottak ki minket a Monarchiából, amikor ott már súlyunk és szerepünk volt, és az „elnyomott szláv népek” éhségének kielégítésére ezeréves országunkat szétosztották, majd akkor soroltak be az új egységbe, amikor elrabolt területeink visszacszerzési kísérletében bűnösnek találtunk. A netto eredmény az volt, hogy a szomszéd népek egyesülhettek nyelvrokonaiikkal, akik jó nagy területtel csatlakoztak be, mi nem egyesülhettünk a mieinkkel a történelmi jog feladása mellett fennmaradó területtel sem. A tragédia vége a két nem-európai hatalom döntése lett az európai határok véglegesítésére.

Ötvenhat magyarja ismét a nagyhatalmi szolamok áldozata lett, mert hitt abban, hogy a világ másik felén más felfogás uralkodik, mint azon a felén,

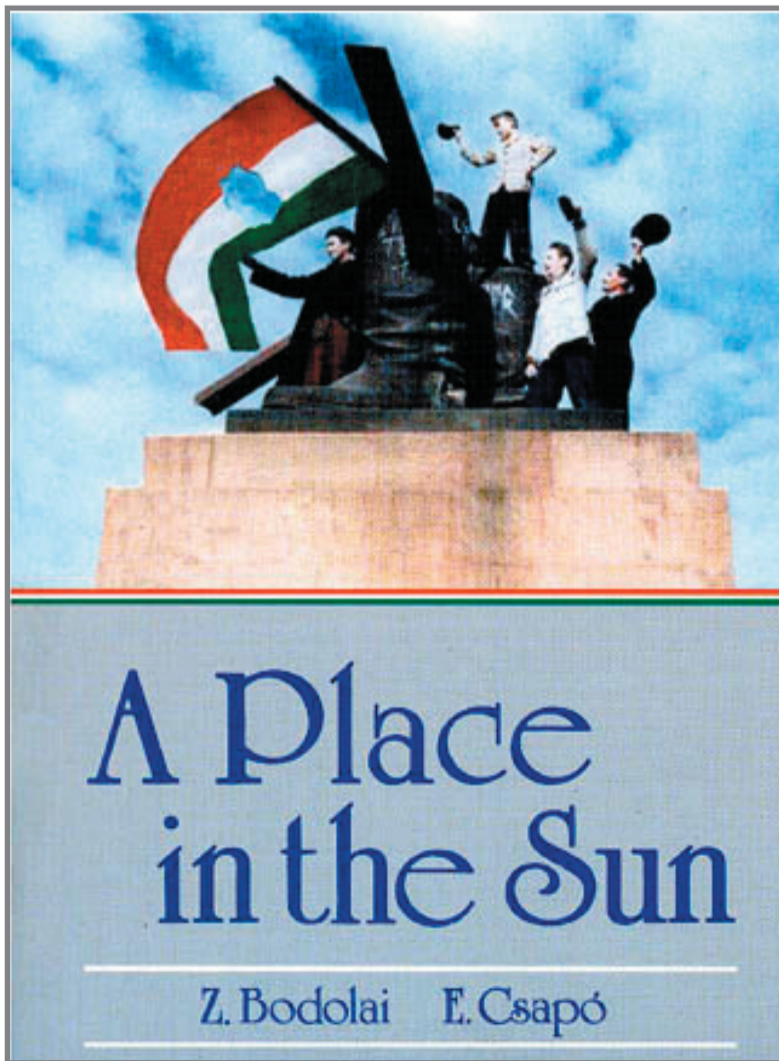
„Aki magyar velünk tart!”

Csapó Endre

Első ízben történik, hogy a **60** évvel ezelőtti nemzeti forradalom és szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormányval, híven **1956** szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

magyar szocializmust, azt az állam- és társadalmi formát, amely saját hagyományából fakadóan neki a jelenkorban legjobban megfelel. Ne tanítsák a magyar népet kancsukás muzsikok szocializmusra, rabszolgatartó cowboyok demokráciára. Szégyelljék inkább magukat, hogy így bánnak egy közép-európai néppel, amelynek viharos éveztel során is volt szíve és ereje hozzájárulni az európai civilizációhoz, ami a világot a mai fejlődés útjára tette.

A 30-ik évfordulóra kiadott könyv pontos utánnomása megjelent az 50-ik évfordulóra is, azúttal színes képekkel, és megtoldva további 12 oldalon a vezető ausztrál politikusok magyar forradalmat értékelő nyilatkozataival.

A Place in the Sun olvasható és letölthető: www.magyaélet.net

jelentős magyar településén tartanak megemlékezést a magyarok ebben a hónapban, és egységesen fog megjelenni ezeken az ünnepeken a szép kiállítású, gazdag tartalmú kis könyv, amely a magyar történelem rövid áttekintése után adja a szabadságharc kivonatolt történetét.

A könyv összeállítói abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy a könyv gerincét képező leírást, a 30 év előtti eseményeket tartalmazó részt, egy ausztrál diplomatának a megfogalmazásában kapták. Sir Keith Shann annak idején az Egyesült Nemzetek Szervezete kivizsgáló bizottságának tagjaként vasok jelentést állított össze a külföldre került résztvevők és szemtanúk vallomásaiból. Ezt a jelentést az ENSZ 1957-ben korlátolt példányszámban kiadta. A kiváló és teljesen megbízható, tárgyilagos jelentés mindmáig a felkelés legalapvetőbb és leglényesebb dokumentuma, és érdeme a most megjelenő könyvnek, hogy ezt, ha csak részben is, újra közhasználatba bocsájtja. A 30-ik évfordulóra kiadott könyvet dr. Bodolai Zoltán és Csapó Endre írta illetve állította össze. Címe: *A Place in the Sun*.

A 30-ik évfordulóval kapcsolatos fenti gondolataink kifutottak a világpolitika síkjára, hogy annak távlatában láthassuk meg, mennyi tanulság csapódott el belőle a cselekvő életbe. Sokan megállapították már, hogy a magyar felkelés fordulópontot jelentett a világra kényszerített politikai menetrendben, amennyiben – lerántván az álarcot a Szovjetunió igazi ábrázatáról – feltartóztatott egy végzetes veszélyű folyamatot. Ma, 30 év után azt látjuk, hogy a Szovjetunió ábrázatán ismét ott ragyog a béke és az emberi haladás álarca a nyugati politikai cinkosság jóvoltából, és jó úton van ugyanaz a veszély, amit a magyar forradalom három évtizedre késleltetett. De a három évtized nem csak a feledés ködét sűrítette, hanem egyúttal bemutatta a Vörös Paradicsom erkölcsi és gazdasági csődjét is, annak ellenére, hogy ömlött ránk a propaganda, és ömlött a Szovjetunióba a gazdasági segítség.

A történelem folyamatában vannak esetek, amikor nem a hegyeket, amikor egy kis nép, vagy kis csoport tesz csuda dolgokat. Az, amit most a nagy erők készítenek a világ számára, természetellenes folyamat, és ezért elcsúszhat kicsiny dolgokon is, mint a szovjet páncélos Budapest néhánynálapátnyi zsíron. A Magyar Október hőseinek tűzereje, csakúgy, mint kicsiny országunk, eltörpül a nagyvilág méreteiben, de alkalmas pillanatban mégis kifejtette világra szóló hatását. Ez a hatás nem múlt el nyomtalanul, elsősorban, mert nem múlt el az ok, ami azt kiváltotta. Az ok, a veszélyeztetettség előszele, ide is átcapott már. És ha az ausztrál társadalomnak intő példa kell, akkor a magyar Ötvenhat példája az, ami erre a célra a legalkalmasabb.

Legyen gondolatunkban most, az októberi megemlékezések idején, hogy csekély létszámunk ellenére is jelentős cselekedetet vihetünk végbe az egykor már világraszóló esemény felidézésével. A szervezők fáradozásait siker csak akkor koronázzhatja, ha a megjelent ausztrálok, akik részére az üzenet szól, ott látják a magyar közönség széles sorait is. Legyen újra a jelszó: – Aki magyar, velünk tart!

(Magyar Élet, 1986. október 16.)

Az 1956-os a forradalom nemzetközi presztízsét újra kell építeni

– Az 1956-os magyar forradalomnak újra el kell nyernie méltó helyét, rangját Európa emlékezetében, és ezért sokat tehet a forradalom 60. évfordulója alkalmából a Magyar Tudományos Akadémián május 24-én kezdődő háromnapos nemzetközi konferencia – mondta az MTI-nek **Földváryné Kiss Réka**, a *Nemzeti Emlékezet Bizottsága* (NEB) elnöke.

– Az 1956-os forradalomnak a maga korában jelentős visszhangja volt világszerte, majd a rendszerváltás időszakában, amikor az archívumok kutathatóak lettek, ismét ráterelődött a figyelem a hazai és nemzetközi tudományos életben és a közbeszédben, azóta viszont érezhetően elhalványult az emléke, pedig a tanulságai ma is időszerűek – mondta a NEB elnöke.

– Az 56-os magyar események sok tekintetben egyedülállóak voltak, például abban, hogy ilyen erős, fegyveres ellenállás a kontinens egyetlen országában sem bontakozott ki a hidegháború időszakában egy nagyhatalommal szemben, ilyen szabadságharc nem volt négy évtized alatt sem Berlinben, sem Prágában, sem Varsóban – hangsúlyozta **Földváryné Kiss Réka**.

Az *Emlékezet és Szolidaritás Európai Hálózata* idei, budapesti konferenciájának négy nagy témája közül az első a forradalomhoz vezető utat, az okokat, az előzményeket igyekszik körüljárni. A forradalmat kiváltó diktatórikus hatalomgyakorlás mindent átfogó hatását próbálja bemutatni, és választ keres arra a kérdésre, miért éppen Budapesten és 1956 októberében tört ki a szovjet birodalom elleni legerőteljesebb és legnagyobb hatású felkelés.

A másik problémakör az 56-os magyar szabadságharc megítélése nemzetközi viszonylatban: a hidegháború logikáját, a kétpólusú világrendet és annak a forradalommal való összefüggéseit vizsgálják a szakemberek.

A harmadik témakör a forradalom következményeit tekinti át. Ide tartozik többek között a magyar ellenállás hatása a szovjet válságkezelésre, arra vonatkozóan is, hogy milyen eszközöket választott a birodalom a magyar forradalom után más szabadságra vágyó vazallus országokban, például 1968-ban Csehszlovákiában vagy 1981-ben Lengyelországban.

A magyar szabadságharc következménye továbbá az a megrendítő erkölcsi válság, amit az erőszakos szovjet elnyomás a nyugat-európai baloldali pártjaiban váltott ki, valamint az a szolidaritás is, amit a magyar menekültekkel kapcsolatban mutatott több európai és tengeren túli ország.

A szimpózium témái közé tartozik a környező kommunista országokban a magyar forradalommal összefüggésbe hozható megtorló koncepciók perke és adminisztratív intézkedések vizsgálata, amelyeknek esetenként etnikai vonatkozásai is voltak, azaz kimondottan az ottani magyar kisebbség ellen irányultak. A forradalom nagyvilágra gyakorolt jelentősége a szovjet politika valódi természetének lelepleződése, az itthoni legsúlyosabb következménye pedig a megtorlás volt.

A konferencia negyedik nagy témája a magyar forradalom kultúrában, művészetben, kollektív emlékezetben

betöltött szerepére, jelképeinek, megjelenítéseinek továbbélésére irányítja a figyelmet.

Földváryné Kiss Réka kiemelte: nemzetközileg elismert orosz, amerikai, német, angol, osztrák, lengyel, román, cseh és magyar kutatóknak a szimpózium lehetőséget ad az eltérő tapasztalatok összehasonlítására, a párhuzamok és eltérések vizsgálatára. Ez segít abban, hogy megértsük a közös történelmet, de egyúttal lehetőséget ad arra is, hogy a sajátos magyar nézőpont nagyobb hangsúlyt kapjon az európai párbeszédben.

Így megváltozhat az a 15–20 éve tapasztalható tendencia, amelyben az 1956-os magyar forradalom egyre veszített jelentőségéből az európai emlékezetben. Ezért is tekinthető jelentős kultúrpolitikai eredménynek, hogy idén sikerült Magyarországra hozni ezt a rangos eseményt – tette hozzá a NEB elnöke, aki egyúttal az ENRS Irányító Bizottságának magyarországi koordinátora.

Az Európa emlékezte című háromnapos rendezvény a XX. század történetével foglalkozó intézetek 5. szimpóziuma. Megnyitja **Balog Zoltán**, az emberi erőforrások minisztere, **Lovász László**, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke és **Magdalena Gawin**, a lengyel kulturális minisztérium helyettes államtitkára; a nyitónapon felszólal **Rafal Rogulski**, az ENRS Intézetének igazgatója, **Lukasz Kaminski**, a lengyel Nemzeti Emlékezet Intézete elnöke és **Földváryné Kiss Réka**.

A számos külföldi, elismert kutató mellett előadást tart a konferencián többek között **M. Kiss Sándor**, a *Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum* főigazgató-helyettese, **Horváth Miklós**, a *Pázmány Péter Katolikus Egyetem* tanára, **Borhi László**, a *Bloomington Indiana Egyetem* és az *MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja* munkatársa, **Rainer M. János**, az *Országos Széchényi Könyvtár* 1956-os Intézetének vezetője.

A szimpózium főszervezője az ENRS, magyarországi társszervezője a NEB és az *MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont*.

Az ENRS-t négy ország kulturális miniszterei hívták életre 2005-ben; tagja Németország, Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és a 2014-ben csatlakozott Románia, megfigyelői státusszal Albánia, Ausztria, Csehország és Lettország. Célja egyrészt, hogy elősegítse a XX. századi európai történelem, azon belül is különösen a diktatúrákhoz, háborúkhoz köthető események, folyamatok tudományos feltárását, másrészt oldja a közös emlékezet történelmi traumáit, támogassa a tragikus eseményekhez kapcsolódó gyógyító emlékezetpolitikát.

Az ENRS munkájában részt vesznek az Európa történelmével foglalkozó tudományos intézmények, kutatók és ismeretterjesztéssel foglalkozó szervezetek. Az ENRS évről évre számos rendezvényt, részben szakmai fórumokat, részben a kollektív emlékezetet építő, többnyire kifejezetten fiataloknak szóló programokat szervez. Az ENRS eseményeinek sorából kiemelkedik az éves szimpózium, amelyet

Évforduló után — Újraolvasó 1986-ból

A nemzetek állami társadalomban kiteljesedett szuverenitását túlnötte a gazdasági internacionalizmus, és új keretekbe akarja rendezni a világot.

Lezajlottak a nagy évforduló eseményei Ausztrália-szerte, csakúgy más földrészen is, ahol magyarok élnek, beleértve remélhetőleg a Kárpát-medencét is. Ez utóbbiakról majd csak ezután kapunk közölhető értesüléseket, de ami Ausztráliát illeti, az itteni eseményekről is csak részletekben és egymást követően tudunk számot adni, nem is annyira híradóként, mint inkább a teljesség érdekében és az utókor számára.

A már beérkezett hírekből megállapítható, hogy a magyar szervezetek által megrendezett megemlékező ünnepélyeket mindenütt telt házzal tartották. A rendezvények nagy része angol nyelven folyt le, meghívott

Első ízben történik, hogy a 60 évvel ezelőtti nemzeti szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormánnyal, híven 1956 szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

először 2012-ben Gdanskban, majd Berlinben, Prágában és Bécsben rendeztek meg.

Nagyon egyetértünk a rendezvény céljával, hogy a forradalom nemzetközi presztízsét újra fel kell építeni.

Ötvenhat külföldi hírét eddig minden kormány elhanyagolta, így ami 34 éven át otthon tilos volt, az egypártrendszer szétolvadása után a gondatlan feledés homályába veszett. Két generáció elég volt ahhoz, hogy az országban többé nincs jelen számottevő mértékben a történelmi magyar alkotmányosság tradícióit ismerő, tisztelő réteg. 1990-ben már kevesek gondolata oda visszatérni.

Ám elmondhatjuk, ez nem vonatkozik az ausztráliai emigrációra. Itt nem szakadt meg a magyar szabadságharcra emlékeztetés láncolata. Harmincadik évfordulónkat, majd az ötvenediket is, a magunk megemlékezésén kívül angolnyelvű környezetünk tájékoztatására rendeztük.

ausztrál vendégek előtt, azzal a kifejezett szándékkal, hogy emlékeztessük új hazánk közönségét a 30 évvel ezelőtti történetekre.

A megemlékezések népszerűsége és sikere felbátorít a megállapításra, hogy az eltelt 30 év nem homályosította el a nagy esemény emlékét, és az tovább él mindaddig, amíg elérkezik az ország történelmében a változás, amikor a magyar szabadságharc napját az egész nemzet együtt ünnepelheti. Ez a nap el fog jönni a történelem kéréseivel logikája folytán, mert annak megünneplését csak a gonoszság és hazugság rendszerének erőszaka tiltja ideig-óráig.

A megemlékezések során néhány kérdés, néhány gondolat nyílt színre törekszik. Először is felvetődött a kérdés: mi lehetett az ok, ami miatt „Nyugat” tétlen volt, mi több, biztatás jött onnan keletre, a szabadságharc letiprására? Mi az oka, hogy „Nyugat” 1956 óta nem biztatja lázadásra a szovjet-rabságra jutott népeket? Miért fogadták be a Kádár-kormányt a legális világhálózatba azután, hogy ENSZ-határozatok sora megbélyegezte véres cselekedeteit, és nyilvánvaló volt az egész világ előtt, hogy szovjet tanksordák hozták létre?

Miért van, hogy egyszer csak megjelent a Kádár-féle rezsim hivatalos képviselője Ausztráliában? Miért van az, hogy a magyar forradalomról alig jelenik meg kerek évfordulókon is valami a tömegtájékoztatók termékeiben, az is csak mint régi kuriózum, nem pedig az emberi szabadság és demokrácia útmutatója?

Hasonló kérdések egész sora kívánczik még választ kapni, de talán ez is elég a megállapításhoz: egy jelenség áll előttünk, amit nagy hiba lenne mellőzni, szóba nem hozni. Az első időkben a magyar emigráció politikai helyzetmagyarázóit a szovjet-orosz diplomácia fölényével és ügyességével, és ha ez nem volt elég, a szabad világ nagyhatalmainak naivságával és tájékozatlanságával igyekeztek magyarázatot adni arra a jelenségre, hogy a szovjet rendszer iránti türelem és megértés emelkedőben van, a kommunista-ellenesség náciizmussal, fasizmussal azonosul. Demokráciát is keveset emlegetnek, az egyéni szabadság is háttérbe szorul, míg a kínai hangyaállam „napsütéses történelmi kísérlet az emberi haladás útján”.

A jelenség nem elszigetelt, hanem bő hőmpölygésű világfolyamat, ami enyhe, de következetes emelkedéssel halad a szocialista diktatúrák megállapodott szintje felé. Nekünk itt Ausztráliában talán azért feltűnő, mert az utóbbi években nagyobb lendülettel, kendőzetlenebb szövegekkel, szinte a világnak más részeit megelőzve iramodott neki a marxista magaslato felé. A nagy buzgóság meglehetősen ellenállást váltott ki a konzervatívabb gondolkodású ausztrál értelmiség körében. Nem nehéz megjósolni, hogy az elkövetkező években felélénkül a politikai aréna. Ennek előszelét érzi a két nagy párt saját kebelén belül is. Az ellentétek elmélyülnek, ahogy a bajok sokasodnak.

Nem tehetünk magunknak szemrehányást a bekövetkező események-

ben: mi felmutattuk a mi példánkat, amiből tanulni lehetett volna. Évfordulós ünnepélyeinken elkiáltottuk, könyvünkben kinyomtattuk az üzenetet: jó lesz vigyázni, mert bebádogoznak minden ablakot. A nyugati balsevizmussal talán elviselhetőbb lesz, mint a szláv-balsevizmussal, de Ausztrália legalább annyira a falu szélén van, mint Magyarország. Földéhes szomszédok itt is lesznek, harci gépeiken ők fogják lobogtatni a „dialmas eszme” lobogóit, és akit konknak szántak, az lesz majd a reakció is meg a háborús bűnös is.

Míndez nem a szovjet diplomácia ügyességéből és a nyugatiak ostobaságából fakad, hanem abból a történelmi tényből, hogy a nemzetek állami társadalomban kiteljesedett szuverenitását túlnötte a gazdasági internacionalizmus, és új keretekbe akarja rendezni a világot. Egyik ilyen neki megfelelő keret a Szovjetunió. Ezért nincs ott semmi baj, holott semmi sincs a helyén, de rend van és csend van, a művilág besúgókkal és rendőrökkel őrzött rendje és csendje, míg a „szabad” világban terrorizmus, háború, gazdasági válság, szankciók, párharcok, növekvő bűnözés, szét hullás, kábítószerek, butító eszmék, jövőtlenség, korrupció, ésatöbbi készíti a talajt a demagógok kínálta republika részére, ahol mindenki egyforma lesz.

A bajok talán lenyugodnak nyugaton is, ha készen lesz a nagy mű. Az élet azért nem áll meg, csak több lesz a rendőr; fényképes igazolványunk száma mindent a hatalom elé tár majd, talán a gondolatunkat is. Az iskolákban tanítani fogják az „átkos rendszer” bűneit, és az utcákat az új világ dicső hőseiről nevezik el. Azután itt is lehet majd elmélkedni a szabadság igazi értelmén, ami valahogy mindig akkor világosodik meg, amikor már nincs. És ha majd az egész világ átélte a nagy eszmét (mint az istálló minden tehene a takonykört), akkor talán megkeresi az emberiség nemzetközi távlatokban is az elvétett utat. Mert így, a fél világot elnyelt szolgaságból a magyarság nem tud önerejéből kiszakadni.

Tudjuk, hogy messze van még a hajnal, mert amikor világméretű folyamat játszódik le, az sok-sok epizód láncolatával megy végbe, de már érnek a változás gyümölcsei. A nagy szölamokról (népképviselő, proletárok állama, kisépek szabadsága, stb.) lehullt már a máz, már láthatók itt is, ott is a technokrácia monopolistái, mint a világ új urai, akiknek a bábszínházában a politikusok egymásra rázzák az öklüket. De a népek egymásnak ugratása, társadalmi osztályok egymás nyakára uszítása lehetőségei egyre inkább beszűkülnek, a Kelet-Nyugat, kapitalista-kommunista ellentábor harmadik világháborúval, atombombával terrorizáló nagy hazugsága elveszti hitelét, annak nyomán szembeötlő Európában közös megszállásának ténye. Amikor a világ majd átérzi ezeket a szölamok mögötti valóságokat, akkor majd pirkad a hajnal, és talán eszükbe jut az embereknek 1956 októberére.

(Magyar Élet, 1986. november 6.)

Ötvenhat a nemzeti emlékezetben

VERITAS-est: az 1956 utáni megtorlás kutatómunkája még rengeteg tennivalót követel

Ma is előkerülnek eddig ismeretlen iratok, és a rendezetlen nyilvántartások miatt szintén számtalan dokumentum vár rendezésre, azaz hihetetlenül sok tennivaló vár a történészekre, a nemzeti emlékezetpolitika felelőseire. Ezért fogtak össze az újonnan alakult történeti kutatóintézetek, köztük a VERITAS Intézet, valamint a Nemzeti Emlékezet Bizottsága, a Nemzeti Levéltár, a Legfőbb Ügyészség és a Kúria. Fő céljuk: a nemzeti emlékezet, a történelmi tudat részévé tenni az 1956-os forradalom és szabadságharc, majd az azt követő kádári megtorlás valódi tényeit.

Különösen igaz mindez 1956 hatvanadik évfordulójának emlékévében. Ezért tűzte napirendre a forradalom és szabadságharcot követő kádári megtorlás kutatásának időszzerű helyzetét a VERITAS Történetkutató Intézet az immár hagyományos VERITAS-est programjában. A Budapesti Gazdasági Egyetemen 2016. május 3-án este 6 órakor rendezett vitaesten Szakály Sándor, a VERITAS Intézet főigazgatója moderálásával Földváryné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának (NEB) elnöke és Zinner Tibor, a VERITAS Intézet kutatócsoport-vezetője vette sorra: hol tart a mai magyar történettudomány az 1956 utáni időszak kutatásában?

Földváryné Kiss Réka elmondta: főleg a vidéki megtorlás eseményeit kell vizsgálat alá venni, de a fővárosban történtek tüzetes újrazivizsgálása is elengedhetetlen, hogy részletgazdagabb, árnyaltabb képet kapjunk. Az elnökszöveg emlékeztetett arra, hogy 1956 után a magyar társadalom alapvetően a kíméletlen erőszakot tapasztalta meg, ám ezt a Kádár-rezsim minden téren beindított erőteljes propagandával igyekezett „kivenni a közbeszédből”; a Rákosi-érában történtek felnagyítására terelte a figyelmet, a forradalom eseményeit tabuvá tette, szereplőit – zárt tárgyalások után – a manipulált nyilvánosság előtt köztörvényes bűnözőknek próbálta beállítani, a dokumentumokat pedig igyekeztek eltüntetni.

Földváryné kijelentette, „abból kell dolgoznunk, hogy tudunk a sorok között olvasni”. Rámutatott: a sortűzpe-reken és Biszku Béla ügyén kívül nem szankcionálták az elkövetőket (sőt vezető civil beosztásokkal, kiemelt nyugdíjjal jutalmazták a megtorlás végrehajtóit!), ezért nem következett be valódi társadalmi katarzis ebben a témában. A szakember szerint a belső nyilvántartások kuszasága vagy a temetés (?) mikéntje azt is mutatja, mennyire nem számított a megtorlásoknál az emberélet. Gyakorlati az aktaelírások, vagy például az, hogy álnéven hantolták vagy kaparták el az áldozatot. Kérdés: kik nyugszanak a 301-es parcellában, hol alusszák örök álmukat a katonai elítéltek, a deportáltak... Nemrég találtak meg kilenc huszonéves áldozat földi maradványait, akik eddig semmilyen listán nem szerepeltek!

Földváryné aláhúzza: – a XX. században két diktatúrát is megélt társadalomnak elemi kötelessége megnevezni a valódi bűnösöket, és termé-

szetesen az áldozatokat, akikről ma még az sem egyértelmű, hogy kikre sújtottak le valójában politikai tettek miatt a köztörvényesként elítéltek közül.

A NEB elnöke kitért arra is, hogy mindmáig előkerülnek eddig ismeretlen adatok, tények, bár e dokumentumok forrásértékét (egyben a megtorlás időtartamát és mélységét) meghatározza az, hogy az 1956 utáni megtorló gépezet működtetői, végrehajtói az Államvédelmi Hatóság keretén belül „szocializálódtak”, vagyis az 1956 után átalakított ÁVH-n belül szerveződtek újra, s ugyanazon módszereket hozták vissza, akik „a maguk szempontjai” s persze a hatalom követelményei szerint „gyártották” az iratokat is.

A későbbiekben egészen eltérő értékelések születtek. Mindezek miatt roppant nehéz a hitelesség kimutatása. Földváryné úgy vélte: voltaképpen újra kell kezdeni, szisztematikusan végigvinni a kutatásokat. A feltárás és a forrásérték valóságghú megállapítása 1956 „forró témája”. Amint az is az, hogy meddig s hogyan érintette a vidéki helyi közösségeket a megtorlás. Hiszen az ún. konszolidáció 1963-ban nem zárult le, sőt 1966-ban újra megkezdtek a begyűjtéseket, pl. Békés megyei parasztemberek ellen koncepciók pert indítottak. Az utolsó ilyen, izgatás vádjával indított per Miskolcon zajlott 1988-ban Kristály Gyula ózdi nyugdíjas ellen.

Ezek az „iratmegőrző helyek” (Szakály Sándor kifejezése) mennyire nyitottak napjainkban? A két történész elmondta, hogy elvileg minden hozzáférhető, kutatható. „Csak a kérdés, hogy mi az a minden?” – vetette közbe Zinner Tibor, utalván arra, hogy már a kádári rezsim kiszolgálói, majd az „elbocsátott légió” rejtett egységei igyekeztek eltüntetni minden nyomot (iratot), rendkívül rendezetlen a korabeli irattárolás, mérhetetlenül sok anyagnak nyoma veszett, de tekintélyes mennyiség eltűnt 1989–1990 fordulóján is.

Egyszóval, a dokumentumok hiánya miatt fontos kutatásokat nem végezhetek el, miközben „alapvető emlékezetpolitikai lépések sincsenek tisztázva” – hangsúlyozta Zinner Tibor. Mint mondta, a kíméletlen kádárista megtorló gépezet által már 1956. november 4-én meghirdetett hírheft négy ellenforradalmi tézis 1989-ig érvényben volt. A bosszúállás azonnal beindult s nem ért véget a „magyar kérdés” ENSZ-napirendről való levétele végéig, nemzetközi nyomásra meghirdetett 1963-as ún. általános amnesztia után is folytatódott – más esz-közökkel. S még a 70-es években is rács mögött tartottak forradalmárokat, a köztörvényesítés eszközével élve. S még nem tisztázódott, hogy a megtorláshoz sorolhatók-e a forradalom alatt kivégzettek, majd a Horthy-rendszer volt adminisztrációjának és rendvédelmi szerveinek (honvédség, rendőrség, csendőrség stb.) tagjai ellen indított hajtóvadászat áldozatai (pl. Kristóf László, Palotás Ferenc), akikkel az akkori (Zinner Tibor szavával élve) „gazságszolgáltatás” éppúgy leszámolt, mint 56 hőseivel. Ennek oka az (is) volt, hogy az akkori

Első ízben történik, hogy a 60 évvel ezelőtti nemzeti forradalom és szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormányval, hiszen 1956 szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

fogvatartottak, jogfosztottak több mint 80%-a munkás és paraszt származású volt – a „munkás-paraszt hatalom” országában! Igaz, a munkást sebtében munkanélkülivé tették, s mint lumpenelemet jelenítették meg a nyilvánosság előtt...

A jogtörténész kiemelte: az 1990 után hozott négy semmisségi törvény ellenére sem rendeződött megnyugtatóan a politikai rehabilitáció s főleg nem a kárpótlás, sőt „Augias istállója” újabb sérelmekkel telt meg. A máig tragikus helyzetet felszámoló Zinner Tibor levelet írt a Kúria elnökének a „halmozottan hátrányos sérelmek” orvoslása érdekében, amire remélhetőleg ez év október 23-ig sor kerül.

A megtorlás jogi szereplőiről a vitaest előadói arra is kitértek, hogy voltak olyan rendőrök, nyomozók, ügyészek és bírák, akik nem vállaltak részt a minden emberi, jogi feltételt, szempontot nélkülöző folyamatokban. Zinner Tibor elmondta: most készül egy kötet, amely 23, különösen furcsa életutat tár az olvasók elé. Tíz bíró eleve felállt, arra hivatkozva, hogy szakmai múltja „polgári ügyes”, ezért nem kíván részt venni „visszafordíthatatlan következményekkel járó” ítélethozatalokban (Benkő Gyula, Jeszenszky Ferenc és mások, köztük Sárközy Endre volt igazságügy-miniszterhelyettes). A régi garitúrából 700-at kapásból kirúgtak Nagy Imre idején, amikor még nem volt miniszter, majd miniszterelnök, hanem „csak” az adminisztratív osztályt vezette.

Akik viszont a diktatúra szolgálatába szegődtek, azok hathetes politikai előképzés után két éves gyorstalpaló tanfolyam révén „jogszolgáltatók” lettek, egymás után hozva a halálos vagy súlyos börtönítéleteket.

Az esten Szakály Sándor ráirányította a figyelmet arra is, hogy a köztörvényesítéssel fedték el 1956 megtorlását, hogy annak élet vegyék valamelyest a nyugati baloldal előtt. De vajon meghasonlottak-e a megtorlás végrehajtói? Földváryné Kiss Réka és Zinner Tibor határozott nemmel válaszolt. Eléggé árulkodóak erről

Stratégiai partnerségi megállapodás az MTVA-val

Az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékévének megünneplésében való együttműködésről írt alá stratégiai partnerségi megállapodást Vaszily Miklós, az MTVA vezérigazgatója és Schmidt Mária, az 1956-os emlékvé kormánybiztosa, az emlékbizottság társelnöke.

Az MTVA vezetője az eseményen arról beszélt: a közmédia számára kiemelt feladat, hogy minden platformján, azok egyedi vonásait szem előtt tartva, a történelmi visszatételek mellett a jelenben és a jövőben is használható tudást kínálva, közérthetően emlékezzenek meg a hat évtizeddel ezelőtti történekről.

Emlékeztetett: a közmédiarendszer átalakításának részeként mind a televíziós, mind a rádiós, mind az online platformon erőteljes tartalomfejlesztés zajlik. Az emlékévével kapcsolatos feladatok ellátásának fontos szerelője lesz az ősszel, M5 néven induló oktatási és kulturális csatorna – tette hozzá.

A vezérigazgató megemlítette: az MTVA csak kivételes esetekben köt stratégiai partnerségi megállapodást, így e dokumentum aláírása is mutatja, milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak az emlékévé méltó megünneplésének.

Schmidt Mária kijelentette: 1956 olyan közös ügy, amire méltán lehet büszke az egész magyar nemzet; abban pedig fontos szerep hárul a közmédiára, hogy az évforduló „ezúttal tényleg az egész nemzetnek közös ünnepe és közös büszkesége legyen”, az azzal foglalkozó tartalmak pedig elérjék a legszélesebb nyilvánosságot.

Ezért, tette hozzá, kiemelten számítanak arra, hogy a közmédia nem csupán beszámol az emlékévé eseményeiről, de különféle más műsorokkal, közös munkákkal is „segíteni fogja azt a nemzeti közösséget, amelynek olyan nagyon nagy szüksége van arra, hogy megéltje az összetartozást, megéltje azt a nagyszerű szabadságélményt, amiben hatvan évvel ezelőtt a magyar nemzetnek része volt”.

Fontos feladatnak nevezte, hogy a diktatúra után eszmélt fiatal nemzedékeknek is megmutassák, milyen nagy dolog a szabadság, és mennyi áldozatot kellett érte hozni, ahogy azt is, hogy sokszínű műfaji palettán keresztül a legszélesebb közönséggel megismertessék a hatvan éve történteket.

A cél az: „ne legyen lehetősége senkinek, hogy ne találkozzon ezzel a tartalommal” – fogalmazott, jelezve azt is: az együttműködés kiterjed elkészült alkotások bemutatására, filmvetítések rendezésére, vetélkedőkre, de például a szemtanúk felkutatására és a korabeli külföldi reakciók bemutatására is.

Diplomaták előtt ismertették az Emlékvé programjait

Több mint félszáz Magyarországra akkreditált nagykövet előtt ismertette az 1956-os Emlékvé programjait és koncepcióját Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere, az 1956-os Emlékbizottság elnöke a Várkert Bazárban, aki a diplomatáknak tartott rendezvényen leszögezte: az egész magyar társadalmat szeretné bevonni a forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján az ünnepi megemlékezésekre. A miniszter elmondta, a magyarok büszkének lehetnek hőseinkre, akik 1956-ban az egész világnak példát mutattak szabadságszeretettel. A forradalom minden magyar szívügye, ezért az emlékévében minden magyar polgárt szeretnének megszólítani.

A forradalom és szabadságharc kiváló példája annak, hogy a magyarok számára a szabadság és a függetlenség mindennél előbbre való – fogalmazott a rendezvényen Schmidt Mária, az emlékévé kormánybiztosa. A kormánybiztos arra kérte a megjelenteket, vigyék hírét a forradalomnak a nagyvilágban, kapcsolódjanak be az emlékévé programjaiba. Schmidt Mária kiemelte, abban is kéri a nagykövetek segítségét, hogy felkutassanak mindenkit, aki 1956-ban bármilyen formában segítséget nyújtott a magyar nemzetnek.

A Külügyminisztérium programcsomagját Magyar Levente gazdaságdiplomáciáért felelős államtitkár ismertette. Magyar aláhúzza, az Emlékvében különösen fontos szerepet szánnak a nagykövetségek mellett működő magyar intézeteknek: koncertekkel, emlékműavatásokkal és más programokkal készülnek az ünnepi megemlékezésekre.

Pröhle Gergely nemzetközi és európai uniós ügyekért felelős helyettes államtitkár felszólalásában megköszönte a résztvevőknek, hogy ilyen nagy számban megjelentek. Pröhle hangsúlyozta, minden Magyarországon szolgálatot teljesítő diplomata részvételére, ötleteire számítanak, hiszen a közös megemlékezés nélkülük nem lehet teljes. (MTI)

Biszku kijelentései...

De a társadalmi köztudatban sincs helyén 1956, a megtorlás. Holott ez ugyancsak fontos volna, hiszen hovatovább olyan nemzedékváltás is zajlik, amelyben az új korosztályok számára 1956, a szocializmus története éppen olyan „történelmi tétel”, mint mondjuk a mohácsi vész – mutatott rá a NEB elnökszövegére. Szakály Sándor fölvetésére, miszerint fő feladatunk a reális történelmi tényismeret és tudat, Zinner Tibor kiemelte: erre van remény, ha úgy tematizáljuk az emlékezetpolitikát,

hogy az ne rögtön – mondjuk – „az antiszemitizmus Káin-bélyegét” nyomja ránk „a Washingtonig terjedő médiában”, miközben a Gulágot pedig „bocsánatos bűnnek” tartjuk. Mert ez tarthatatlan. Már csak annak okán is, hogy mindez nem pusztán magyar, hanem közép-kelet-európai ügy is! Kell tehát egy minimális nemzeti közmegegyezés – húzta alá a VERITAS Intézet kutatócsoport-vezetője –, ami nem enged kettős mércét, de megköveteli a tényszerűséget, a tárgyilagosságot, a konszenzusos kegyeletet és emlékezetet.

Újraolvasó 1986-ból

Amiként a magyar szabadságharc kommunizmus feletti győzelmének megvolt a világpolitikára kiható szerepe, ugyanúgy meglehet és meg is van a szerepe az emigrációnak, akkor is, ha az nem mérhető le a mindennapi eseményekben.

A nemzeti emigráció, amely keletkezése idején kutatógátnak hasznosságának lehetőségeit, a magyar történelem legnépesebb és legjelentősebb emigrációja volt. Ugyanakkor lehetőségei a világpolitika Magyarország érdekében kívánt befolyásolása terén talán a legkorlátozottabb. Ennek oka az a körülmény, hogy a nagyhatalmi politika ma már nem országok, hanem kontinensek méreteiben tervez, és ami nekünk a legnagyobb problémánk, az orosz-bolsevista megszállás, része csak annak a történelmi eseménynek, amit a háborús helyzet hozott létre 1945-ben, és része annak a politikai gyakorlatnak, ami a háborús események alkotta helyzetet tartós időre rögzítette.

A magyar emigráció nagy vonalakban kétrétegű, két nagy történelmi eseménynek megfelelően, a használatban forgó kifejezéssel „negyvenötös” és „ötvenhatos”. A két réteg kiáramlása (vissza nem térése) azonos okból történt: az orosz-bolsevista katonai megszállás miatt. De a két emigráció külföldi fogadtatása ellenkező előjelű volt, ezért a lehetőségeik is nagy mértékben eltértek egymástól. A külföld – ez esetben elsősorban Amerika, Anglia, Franciaország – politikai szervei és közvéleménye érzéketlen volt az „ellenséges táborban résztvevő” Magyarország sorsa iránt, ami Magyarország első orosz-bolsevista megszállását (1944-45) illeti. Merőben más volt a helyzet tizenegy évvel később, 1956-ban, amikor Közép-Európa orosz-bolsevista megszállásának világbotrányos eseményei már felszívódtak, tudatosultak a nyugati köztudatban.

A magyar ötvenhat jelentősége pontosan abban mutatkozott meg, hogy mértékegységet alkotott az orosz-bolsevista terjeszkedés világreakciója érzékeléséhez. Egy cseppet sem kockázatos következtetés a helyzet jellemzésére, ha azt mondjuk, hogy a nyugati hatalmak részéről a természetes lépés csakis a határozott beavatkozás lett volna, azzal a céllal, hogy az Európa féltésére rászabadított primitív gyarmatosítót visszaszorítsák legalábbis határai közé. Sok adat szól amellett, hogy ez fegyveres beavatkozás nélkül is elérhető lett volna. Ezt igazolja a moszkvaiak habozása, kapkodása, kivonulása, taktikázása, és végül az a ma már tisztázott történelmi tény, hogy Magyarország második megszállására csak akkor határozta el magát a Szovjetunió, amikor meggyőződött arról, hogy az Egyesült Államok kormánya nem kívánja a magyar események adta lehetőséget kihasználni arra, hogy az 1945-ben elért Európa-felező koegzisztenciás és kooperációs politikáján változtasson. Ezt igazolja az azóta eltelt harminc év változatlanossága, illetve az akkori helyzetnek megszilárdítása.

A magyar emigráció minden vélt és valóságos megosztottsága ellenére is egységes annak megítélésében, hogy függetlenségünknek és szabadságunknak akadálya az orosz-bolsevista

A magyar október és az emigráció

Csapó Endre

Első ízben történik, hogy a 60 évvel ezelőtti nemzeti forradalom és szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormánnyal, hiszen 1956 szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

megszállás és a diktatórikus kormányzás. Aki a külföldön élő magyarok közül ezzel nem ért, vagy nem érez egyet, az egyszerűen nem emigráns. Ez az emigráció legtágabb értelmezésű meghatározása, de az is beigazolódott a 3-4 évtized során, hogy ennél szűkebbre szabott behatárolás kirekesztő és megosztó hatással van. Káros tehát minden olyan törekvés vagy értelmezés, ami a különböző időben érkezett emigrációs rétegek bármelyikét kirekeszteni igyekszik abból a küzdelemből, amelynek alapvető célkitűzéseiben, az ország függetlensége és belső szabadsága kérdéseiben, megegyezik.

Más volna a helyzet, ha a rétegek, a 45-ös, a 47-es, az 56-os, vagy az újabb és legújabb rétegek bármelyikének több esélye lenne, mint a többinek arra, hogy külpolitikai síkon valami eredményt elérjen a fő célkitűzések terén, amit az ország függetlensége és demokratikus kormányzása követelményében jelöltünk meg. Ilyen lehetőség hiányában parancsolóan szükséges az egységes fellépés minden adandó alkalommal. Az egység felmutatására kiváló alkalom részt vállalni a 30 éves évforduló nyilvános rendezvényein, amelyek minden más alkalomtól abban különböznek előnyösen, hogy egy olyan eseményhez kötődik, amelyhez Ausztrália közvéleménye nagy részének nincs szüksége külön magyarázatra.

Ha nincs is szükség külön magyarázatra, emlékeztetésre annál inkább. Különösen az utóbbi néhány évben, amióta az ausztrál politikai arénában növekvő erővel és központi (federális) kormányzat hatalmi súlyával lebontásra ítélnék jól bevált demokratikus intézményeket, és olyan változtatásokat sürgetnek, amilyen mód-szerek miatt kénytelenek voltunk elhagyni szülőhazánkat. Így a 30. évforduló figyelmeztető is, hogy a világ egyik fele sem hagyható szolgálói állapotban annak veszélye nélkül, hogy meg ne fertőzné azt a részt is, amely szerencsés volt elkerülni Közép-Európa és azon belül Magyarország sorsát. Nincs okunk kételkedni annak a számos kitűnő tanulmánynak a megállapításában, amelyek feltételezik, hogy az ötvenhatos magyar felkelés és annak következményeként a kommunizmus végzetes válsága megváltoztatta a világra kiterjedő diktatúra terveit, késleltette a menetrendet, és megadja az emberi társadalomnak a lehetőséget, hogy felépítse ellenálló képességét.

A bolsevizmus fegyveres ereje szolgásgába taszithatta volna a fél világot (jelentős az is, hogy a bolsevizmus csak abban a birodalomban volt bevezethető, amelynek népe soha nem ismerte a szabadságot), de a világnak azt a részét, amit ma még szabad világnak nevezünk, csak akkor lehet a szolgásg igájába befogni, ha annak belső ellenségei elrágják az éberség idegszárait, és zavaros elméletekkel elbódítják, deviáns akciócsoportokkal megosztják annak társadalmát. A bolsevizmus nem orosz találmány és nem csak géppisztollyal terjed.

Amiként a magyar szabadságharc kommunizmus feletti győzelmének megvolt a világpolitikára kiható szerepe, ugyanúgy meglehet és meg is van a szerepe az emigrációnak, akkor

is, ha az nem mérhető le a mindennapi eseményekben. Az a tény, hogy a napi politika menetére nincs erőnk és módunk behatással lenni, nem jelenti szükségszerűen azt, hogy felesleges erőfeszítés minden igyekeztünk. A jókor és jól alkalmazott erőbedobás, ha méretei korlátozottak is, további erők mozgásba lendülését idézheti elő, amelyek már nagyobb eséllyel lépnek a küzdőtérre. S Ausztráliának nagyon szüksége van ma inspirációra társadalmi szabadságjogai megóvásához.

A 30. évforduló ünnepélyeinek nyelvezete nem ok nélkül angol, és nem ok nélkül jelenik meg angol nyelven a három évtized emlékére az emigráció egyik legjelentősebb könyve. Helyzetünk kötelez minket erre, angol nyelvterületen ez a mi külmisziónk. Nem könnyű feladat, mert a világ dolgainak irányítását a koegzisztenciás (a szovjet iránt nem ellenséges) politikára átálló nyugati hatalmi csoportok sajtója épp olyan gyorsított ütemben vette le a magyar kérdést a műsorról, mint az Egyesült Nemzetek Szervezete.

Ami könyv, ami újságcikk 1957 óta megjelent a nagyobb könyvkiadók üzleti hálózatában, túlnyomó részt olyan magyar szerzők angolnyelvű munkái, akik a magyar nép megpróbáltatása idején kidülledt szemekkel élték Sztalint, akiknek nem fájt az ország orosz-bolsevista megszállása, akik maguk is kommunisták lévén, nem elleneztek a diktatórikus kormányzatot. Az ő ellenzékiességük csak az ötosfogattól szenvedett mellőzés miatt volt, nem pedig a magyar nép sorsán érzett aggodás miatt. Ők a hatalom első vonalába vágyó pártmunkások, akik „emberarcú kommunizmus” néven hirdették magukat a diktatórikus hatalomba jutásuk érdekében. Őket Moszkva el is fogadta volna, ha a magyar nép kitörő szabadságvágya nem érvényesül oly elemi erővel. „Az események irányítása kiesett a kezünk közül” – mondta egyikük,

Aczél Tamás, egy interjú során a londoni rádióban. Ezek hamisították meg a magyar szabadságharcról alkotott képet itt külföldön, és ezek súgják a fülünkbe most, hogy a kádári éra alatt a forradalom követelményei lassan megvalósulnak. Ezért fontos ismételnünk, különösen a következő nemzedék számára, hogy a magyar népek 1956-ban két fő törekvése volt: az ország függetlenségének kivívása és az egypárt diktatúra megszüntetése.

Ma adahaza, Magyarországon, 1956 úgynevezett tabu-kérdés, írni róla, vagy nyilvánosan megemlékezni különböző fokozatokban: tilos, nem szabad, nem ajánlatos, nem illik – kinek mennyi mozgási szabadsága van. Csurka István Új magyar önépítés című tanulmányában írja, hogy 1956 óta Magyarországon minden a lényeges kérdések elhallgatásán épül:

„...1956 és ami utána következett, a magyar történelem máig fel nem mért, a maga valójában fel nem fogott cezúrája és vízváltója. A forradalomnak nemcsak hogy a története nincs kellőképpen feldolgozva, hanem történelmi fordulópont jellege sincs kimutatva, s talán még csak megsejtve sem a gondolkodásban ... 1945-ben ... nem szakadt meg a magyar lelkekben a folytonosság tudata. ... S még akkor is, amikor a nemzet nyakára ültetett bábok elkezdtek véres és kegyetlen színjátékukat a politikai porondon ... a nemzet belső szervezete, öntudata, ha nem is érintetlen és sértetlen, de valójában ép maradt. S éppen mert ép és lelkében szuverén maradt, tudta véghezvinni 1956 lélegzetelállító, világra szóló csodáját. Felkelt, felegyenesedett, s ha csak két hétre is, de nyilvánvalóvá tudta tenni, hogy ennek a kicsiny darab európai földnek jogos ura, méltó művelője, s hogy szavának, jellemének, gondolatainak tisztaság helye van az európai népek parlamentjében. S éppen, mert a forradalom ilyen volt, rendkívüli világesemény, az uralmi rendszerek lényegét leleplező rakétafény, mert tragikusan szép és egyszerű volt, egyszeri és megismételhetetlen, mert egy nemzet élniakarásának utolsó fellobbanása volt, éppen azért, ami utána következett: a bukás, az eltiprás, a magára maradás is végzetes volt. Csak az lehetett... Ilyen fordulat még egyetlen történelmi fordulópontján, egyetlenegy szabadságharcának bukása, egyetlenegy háborúvesztése után sem következett be. 1956. november 4-e óta a magyarság nem a saját történelmét éli...”

Csurka István tanulmányának – amelyből a fenti gondolatokat idéztük – végső következtetése, hogy: „...a mai magyar élet minden örülete, tudathasadósága, lehetetlensége az évszázadok óta begyakorolt életmentő magatartástól való elfordulásból vezethető le...” És ami végzetes lehet: „... ez a fordulat a lelkekben állt be... A magyarság ebben a korszakban hagyott fel évszázados magatartásával, azzal a hovatovább már nemzeti sajátosságának ítélt ellenállási formával, ami eleddig – legalábbis részben – a fennmaradását biztosította; a passzív rezisztenciával...”

Az otthoni magyar író szavai súlyos figyelmeztetés az emigráció számára:

az ami az otthoniak elégedettségéeként, a rezsim iránti lojalitásként, a helyzetükbe való beletörődésként mutatkozik, valójában a történelmi magatartásban beállt kábult törés, „...elتهtetlenülés, a kilátástalanság és a megalázottság nihilje...” Ezzel a „tank-nyomatékos” lelkülettel szemben megcsillantja a reményt is:

„...Hiába, hogy a nagy »nihil« minden mögött ott van, mégsem mindenki nihilista ebben az országban. Kis közösségek, kevesek szívéből kisugárzó jóakaratok már jobban át tudják hatni ezt a merevségből lassan kigyógyuló népet... A feladat az, hogy emelje fel a fejét.”

Érzékelve a fentieket, nem kell sok magyarázat ahhoz, milyen nagy lehetősége van az emigrációnak hatással lenni arra a folyamatra, ami otthon, Magyarországon, a kis közösségekben erjed. A 30. évforduló évében és az évforduló hónapjának eseményeiben éppen most kínálkozik a nagyszerű alkalom ráhangolni világszerte ezekre a kis rózsálgokra, hogy az októberi ünnepségek világot átkaroló láncolatával égiséző fénytel hirdesse egy szerencsétlen nemzet szabadságvágyát.

Szerte Ausztráliában a magyar társadalmi egyesületeket összefogó szövetségek gondoskodtak arról, hogy a 30. évforduló méltó keretek között és a lehető legnagyobb nyilvánossággal nyújtson alkalmat a magyar nép felszabadulásának követelésére. A szervezők megtették a tőlük telhetőt, a többi a magyar közönség feladata, a siker az ő kezükben van. A szervezés méreteiről itt most csak annyit említenek, hogy Ausztrália minden jelentős városában, helyenként több eseményből álló megemlékezés lesz, és ezek elsősorban új hazánk vezetői és jelentős személyiségei tájékoztatására összpontosítanak.

Ezt a célt szolgálja az évforduló alkalmával megjelenő könyv: *A Place in the Sun*, amely angolnyelvű, képekkel, térképekkel illusztrált leírást ad a magyar szabadságharcról, nemzeti történelmünk keretébe ágyazva, és utalással a mai helyzetre.

A Magyar Október már nem tagadható le, sem mint nemzeti történelmünk nagy eseménye, sem mint világraszóló történelmi epizód. De ahhoz, hogy a hősök áldozata meghozza gyümölcsét, nem elég az, hogy ötvenhat ott ragyog a történelem fényes lapjain, mert a kivívott szabadság újra elveszett, és ennélfogva a küzdelem még nem ért véget. A feladat az, hogy a nemzet újra „emelje fel a fejét”.

(Magyar Élet, 1986. október 9.)

Újabb 30 év múltán

aggódba figyeljük, hogy a magyar forradalom kiesett a nyugati országok mai társadalmának történelmi emlékezetéből. Fontos lenne fölmérest készíteni ebben a témában.

Ilyen felejtés mindenképpen magyar politikai mulasztás. A szovjet megszállás utáni idők magyar kormányainak mulasztása többek közt az is, hogy a követéségek október 23-i megemlékezéseinek nem adnak kézbe tájékoztató anyagot.

Az ausztráliai nemzeti emigráció nem mulasztotta el ilyen feladatát, főleg kerek számú évfordulókon.

Az 1956-os Forradalom kirobbantásának szovjet-magyar elkészületei

Szilárdan él a köztudatban – s a hazai történész szakirodalomban –, hogy 1956. október 23-án egy spontán kirobbant forradalom (népfelkelés) tört ki hazánkban.

Holott az eddig nem ismert – vagy kevésbé ismert – tények összefüggésláncolata mást bizonyít.

Bevezetésben egy KGB módszer, melyet Andropov (1956-os budapesti nagykövet) dolgozott ki. „... következők a kiélezett társadalmi ellentéteket felhasználó destabilizáció, majd az aktív intézkedések egyre erszakosabb formát öltenek; a KGB fegyverrel látja el a radikális mozgalmakat. Az ennek nyomán bizonytalan ideig tartó krízis (polgárháború) során vélhetően erőszakos hatalomátvitel történik, majd az utolsó fázis, a normalizáció idején a legmegbízhatóbb kommunisták átveszik a hatalmat, esetleg szovjet csapatok vonulnak be.”

Bár a szerző az események modelljének az 1968-as prágai tavaszt tartja, nem tarthatjuk kizártnak, hogy Andropov, a KGB későbbi vezetője, Budapesten tartott főpróbát. Több szerző véleménye szerint ugyanis Andropov és Gerő Ernő tevékenysége nélkül nem tört volna ki a forradalom.

Erre utal Szolovjov és Klepikova tanulmánya, akik kijelentik: „sor került volna-e egyáltalán a magyar forradalomra, a szovjet nagykövet titkos tevékenysége és kétértelmű szerepe nélkül Malasenko altábornagy, a magyarországi szovjet különleges hadtest parancsnoka szerint Andropov ... orientált bennünket az események fejlődésére nézve, kijelentette: előfordulhat, hogy a magyar vezetés majd hozzánk fordulhat segítségért” ... Most sok-sok év után úgy tűnik, hogy a magyar kormányban nyújtott segítségre vonatkozó kezdeményezések éppen Andropovtól indultak ki.”

Gerő Ernő – és a hatalmukat féltő magyar sztalinisták – tevékenységéről többek között Nagy Imre ad beszámolót. (Forrás: Nagy Imre, Snagovi jegyzetek, Gondolat Kiadó 2006.):

„A Rákosi-Gerő klikk tervszerűen készítette elő az októberi provokációt. Rákosi azzal ijesztgetett, hogy borzasztó vérfürdő lesz, Révai is vérfürdővel fenyegetett. Amikor október 23-án a békés tüntetésből a fegyveres harc kirobbant, számos elvtársnak az volt a véleménye, hogy az tudatos provokáció következménye, amit a Rákosi klikk az ÁVH segítségével hajtott végre. A sztalinisták tevékenysége ... nem riad vissza provokációk szervezésétől. Kiss Károly [a sztalinisták egyik vezéralakja] 1956 október 21-én a partizánok ünnepi gyűlésén arról beszélt, hogy a szabadságharcosok fegyverrel a kézben verükel fogják megvédelmezni a reakció, az ellenforradalom ellen a szocializmus ügyét. A Rákosi-Gerő klikk tehetségtelebber, gyávább és szolgalelkűbb volt, semhogy bármit is megvalósíthatott volna az SZKP Elnökségének támogatása, tudomása nélkül. Számos körülmény ... (tényekre támaszkodva) azt látszik bizonyítani, hogy mint Poznan, úgy Budapest, a sztalinizmus fő képviselőinek provokációja, nemzetközi méret akciója volt... a sztalinista katonai diktatúra bevezetésére és indokolására.”

Van még egy rendkívül érdekes – eddig sehol nem hivatkozott – állítása

Provokált forradalom

Dr. Jobbágyi Gábor

Első ízben történik, hogy a **60** évvel ezelőtti nemzeti forradalom és szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormányval, híven **1956** szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

Szuszlov és Mikoján és lemondatták Rákosit, Hruscsov szóbeli üzenete(!) alapján. Ezután, szovjet javaslatra főtitkárnak választották Gerő Ernőt, akinek életéről keveset tudunk. Cseh-szlovákiában született, s Andropovnak elmondja, nem magyar állampolgár(!) 1924-től a Kommintern, 1934-től az WKVD munkatársa. A Spanyol Polgárháborúban a Kommintern legfontosabb munkatársa, állítások szerint parancsot adott Barcelonában több baloldali anarchista kivégzésére és 3000 ember letartóztatására. Gerő 1956. május 11-től 11 alkalommal keresi fel Andropovot október 12-ig, amiről a nagykövet minden alkalommal részletes jelentést küld.

Gerő minden alkalommal szól a magyar helyzet súlyosságáról. (Úgy véli, „a magyar belső reakciós erők elszemtelenedtek”). Elmondta, a PB tagjai határozott intézkedések meghozatalát tartják szükségesnek az ellenséges elemekkel szemben. (Július 23.) „A helyzet rendkívül komoly és tovább romlik”. okt. 12.)

Andropovot más sztalinista elvtársak is „tájékoztatták”. Október 23-án délben Andropov hazaküldött jelentése: „Ács Lajos szerint jelentős erők zavargásokat akarnak kelteni. Az ellenzék és a reakció a harcot az utcára akarja vinni.” „Bata közölte, hogy az ország rettenetes események küszöbén áll.”

Andropov véleménye minderről: „Úgy tűnik, a magyar elvtársak segítség nélkül képtelenek megoldani a helyzetet. Bátor és határozott cselekvésbe kell kezdeni, s az SZKP-nak segítséget kell nyújtani.” (Október 23. déln.)

★

Közben a szovjetek önállóan is cselekednek. Mikoján jún. 14-i távirata szerint „Nem engedhető meg, hogy bármiféle kellemetlen esemény történjen Magyarországon. Bármiféle segítségre, tanácsra vagy egyébre(!) van szükség, akkor a Központi Bizottságnak kell segítő kezét nyújtania

a magyar elvtársaknak”.

1956 júliusában Andropov felkeresi a Székesfehérváron állomásozó szovjet hadsereg parancsnokságát, s beszédet mond. Kijelenti: „Olyan helyzet állt elő Magyarországon, amelyben a szovjet hadsereg bevetése elkerülhetetlenné válhat. A magyar vezetés a szovjet hadsereghez fordulhat segítségért.” Ezután jött utasítás Moszkvából a Különleges Hadtest bevetési tervének kidolgozására.

Ez volt a „Hullám” (Volna) fedőnevű hadművelet, amit Malesenko ezredes dolgozott ki Andropov nagykövet, Bata István és Tyihonov KGB altábornagy – Bata „tanácsadója” – közreműködésével „a magyarországi társadalmi béke helyreállítására”. A hadművelet beindítására az „Irányt” (Kompan) jelszó szolgált. A Különleges Hadtest állományába 2 gépesített gárdaalosztály, 2 repülőhadosztály, egy hidászrezend és más kisebb egységek tartoztak. A Különleges Hadtest Parancsnoksága Székesfehérváron volt, de jelentős erők voltak 11 további magyar városban. Meg kell jegyezni, hogy azokat az erőket kellett volna kivonni az országból a Párizsi Békeszerződés alapján az 1955-ös osztrák államszerződés után, amikor a szovjet csapatokat kivonták Ausztriából.

A magyar belpolitikában közben növekszik a feszültség s az izgalom. Miközben a sajtóban és a Petőfi Körben szabadabb és kritikusabb hangok hallatszanak, a közvélemény mind szélesebb körben pozitív változásokban bízik. Egyre többen követelték Nagy Imre visszatérését a hatalomba, aki ekkor még nem is párttag, mivel korábban kizárták.

Eközben a szovjet és magyar hatalom a fegyveres leszámolásra készül.

1956. szeptember 2-án az MDP elismeri a „személyi kultusz” egyes hibáit, szeptember 17-én az Írószövetség új elnökséget választ, elutasítva a „hivatalos” jelölteket. Október 5-én több magasrangú ÁVH-s tisztet tartóztatnak le, másnap hatalmas tömeg előtt újratermetik az 1949-ben kivégzett Rajk Lászlót és társait. Közben Gerő Ernő szeptemberben egy hónapot a Szovjetunióban üdül, ezalatt Kádár Jánossal együtt tárgyal Mikojjal és Szuszlovval. Október 13-án Nagy Imrét visszaveszik a pártba. Október 15–22 között Gerő és Kádár Jugoszláviában tárgyal Titóval.

Közben hazánkban október 19-én harcok kezdésébe helyezték a szovjet csapatokat. Október 6. és 19. között Andropov több esetben találkozott a hadtest vezető állományával. Október 21-én a hadtest vezetősége ellenőrizte, hogy az alárendelt magasabb egységek hogyan készültek fel az „Irányt” jelszó elhangzása után feladataik végrehajtására.

Az ENSZ Különbizottságának 1957-es jelentése megállapítja:

„Úgy tűnik, a szovjet hatóságok már október 20-tól intézkedtek volna, hogy a fegyveres beavatkozást lehetővé tegyék. ... Október 20-án és 21-én pontonhidakat szereltek össze Záhonyban. ... Október 22-én szovjet kötelékeket láttak menetetlni Szombathely és Székesfehérvár között Budapest felé.”

Október 22-én Lascsenkó, a Különleges hadtest parancsnoka Budapestre

utazott.

Elég elterjedt a vélemény, hogy a hadsereg „megbénult” a harcok során. Zsukov például kijelentette, „Ez a hadsereg 1956 októberében 5 perc alatt megszűnt létezni. Tény, a 120 ezer főnyi magyar katonaság nagy része passzív maradt, egy része átállt a felkelőkhöz. Ez a felsőbb katonai vezetésre is vonatkozik, van adat, hogy a HM-ben is ellentmondtak a szovjet parancsoknak. Feltehető egy kérdés: Bata István honvédelmi miniszternek – volt villamoskalauz – valóban semmi köze nem volt a katonai ismeretekhez, viszont résztvett a szovjet hadtervek kidolgozásában, a „társadalmi béke helyreállítására”, s október 23-án Andropov előtt kétségbeesik a „bekövetkező” rettenetes eseményektől”. Lehet, hogy a magyar katonai vezetés tudott a szovjet tervekről, s nem kívánt részt venni a „rettenetes eseményekben”? Ezt látsszik alátámasztani, hogy a magyar katonaság sortüzei a későbbiekben túlnyomórészt nem követeltek emberéletet.

Nem vonatkozik ez az ÁVH-ra. Ők a kezdetektől fogva hűséges „segédcsoportai” voltak a szovjeteknek, s a legpusztítóbb sortüzeket is ők, önállóan, vagy szovjetekkel közösen adták le. Az ÁVH vonatkozó iratait viszont csak részben ismerjük.

Mindezek a tények, visszaemlékezések alátámasztják, hogy a szovjet és magyar sztalinista vezetés tudatosan készült hazánk megtámadására, a tartós megszállásra, a sztalinista hatalom megtartására. A terv csak részben sikerült. A Rákosi-Gerő csoport vezetői kikerültek a hatalomból, a Szovjetunió is hatalmas tekintélyvesztést szenvedett el a Magyarország elleni háborúval.

Teljesen világosan látja az események lényegét Londonból Szabó Zoltán, s egy angol képviselő, már október 23-án. Sefton Delmer szerint a szovjet „játszma” a következő: Nagy Imre kinevezésébe belemernek, majd kéri a szovjet beavatkozást. Ez az utóbbi idők egyik „legvisszataszítóbb és leglehangolóbb politikai játszma”-nak egyike, ahol Moszkva és Gerő a lengyelországi eseményeknek akarja útját állni, visszatérve a rendőri és sztalinista módszerekhez”. Szabó Zoltán október 25-i naplója szerint „itt a kommunista történelemben is pártját ritkító ocsmány kártyajátékról van szó Gerő és a magyar sztalinisták részéről, ... melynek lényege, hogy a készületlen Nagy Imrét törbe csalja... s e ... szuronyokra támaszkodva hatalmon maradhasson.”

Kérdés, ha ezt a folyamatot, s lényegét észreveszi Nagy Imre Snagovból, Szabó Zoltán Londonból, orosz szakemberekkel együtt, miért nem vették észre magyar történészek az elmúlt 25 évben?

(Részlet a szerző 1956 és a megtorlás fekete könyve című, kutatói munkáinak gyűjteményes kötetéből.)

Köszönettel fogadjuk és idézünk Jobbágyi professzor úr kutató munkájából, mert fontos érdek, hogy a forradalom eredete és minden részlete a valóban megtörténtek alapján rögzüljön a magyar nemzet történelmében.

Ami a felvonulások tervezettségét illeti, abban a sztalinizmussal leszámolni akaró, a szovjet rendszerben liberalizmust szorgalmazó nyugati politikának és diplomáciának is meghatározó szerepe volt. (CsE)

A történetkutatás nagyon sok feltárással tartozik ahhoz, hogy választ adjon a XX. század legnagyobb és legfeltáratlanabb kérdésére: miként jöhetett létre a kommunizmusnak, a kultúrtörténet mindaddig legértelmezenebb elméletének alapjain a Szovjetunió, Vörös Kína, és számos kisebb marxista-leninista diktatúra félvilágot uráló méreteiben, azzal a kifejezett szándékkal, hogy a Föld összes társadalmainak egyetlen uralkodói szisztémája legyen.

Szembetűnő lehet, hogy az említett kommunista államok egyike sem volt sem származási talaja, sem elméleti kimunkálójára a kommunizmusnak, mint politikai ideológiának. Kívülről kapta mindegyik erőszak alkalmazásával, és viselte a következményeket társadalmi átalakításában, gazdasági ideológiai célokra állításával, azoknak olyan eredményével, mint: háborúk, forradalmak, haláltáborok, pártállami diktatúra, osztálygyűlölet, vagyonelezés, koncepciók percek, proletárlét, utazási és vállalkozási korlátozások, vallásüldözés és így tovább.

Viseli ez a térkép a tervezettség minden jellegzetességét.

Akkor teljesebben ki világméretű tényezővé a kommunizmus, amikor a múlt század közepére romjaiban hevert Európa a Kanáltól az Uralig. Ettől az időtől számítják az Egyesült Államokat, mint a legnagyobb földi hatalmat, amelynek az ereje – akarjanem-akarja – egyedüli meghatározója a Föld további sorsának. Azóta sincs olyan földi erő, ami útjába állt, állhatott volna szándékait eltérítendő. A logikai sor szerint a főbb vonalakban minden ami történt hetven éve, az ennek a világhatalomnak akaratából, hozzájárulásával, engedélyével jött létre. Az Egyesült Államok viselkedése is ezt igazolja.

Lépünk túl azon a tételen, hogy a marxizmust, szocializmust, kommunizmust tudományos szinten Nyugaton fejlesztették ki, hogy ezek az elvek tág teret kaptak politikai téren, elsősorban Európa nyugati államaiban, hogy ehhez pénz kellett, és volt is bőven, hogy az 1917-es oroszországi forradalmat nyugati, főként New York-i bankházak finanszírozták – ezek ismert tények. A Szovjetunió diplomáciai elismerésben részesült 1933-ban az Egyesült Államok részéről, gazdasági, fegyverkezési segítyezésével a közelgő újabb háborúhoz felkészülten rendelkezésre állt a szovjet katonai hatalom bőséges emberanyagával.

A számítás bejött, 1945-re Európa minden országa romokban hevert, a nyugatiak az Egyesült Államok szövetségében eladósodva elfogadták a gyarmatok felszabadítása elvét, részesültek a kontinens sorsában, elfogadva közel fél évszázadra területe megosztását két külső hatalom érdekei kiszolgálójaként.

Csak közbeiktatva, egy kis politikafilozófia Egedy Gergelytől: „A nyugati értelmiség egy része hagyományosan vonzódik a totalitárius berendezkedés eszméihez. Amikor a totalitárius fenyegetést immár nem a legyőzött Németország, hanem a szuperhatalommá emelkedett Szovjetunió jelentette! Sajátos módon a kommunista eszmék liberális és antiliberális értelmiségiekre egyaránt hatni tudtak, azokra is, akik az állam ellenfelei voltak, s azokra is, akik az elkötelezett hívei.”

Drábik János erről így vélekedik: „Nehéz megérteni, hogy a világ leg-gazdagabb embereinek ez a szűk

A legnagyobb földi hatalom felelőssége

Csapó Endre

Első ízben történik, hogy a **60** évvel ezelőtti nemzeti forradalom és szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormányval, híven **1956** szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

elem hiányzik, ami európai. A 80-as évtized elején-közepén a 68-as beindítás után minden készen állt az US–USSR világrend elfogadására Európa nyugati országaiban, de szinte világszerte felújult a marxi elvek követése. Még Ausztráliában is alakult a politika a készülő szocialista világrend fogadására – emlékezzünk a nagy szocialista fellobbanásra, amikor itt is fasisztákat kerestek a kommunizmus elől idevándorolt nemzeti csoportok soraiban.

„Az enyhülés irányába hatott a nyugatnémetek ún. keleti politikája is (Willy Brandt). A két német állam 1972-ben kölcsönösen elismerte egymást. Hamarosan az NSZK vált a szovjet tömb legfontosabb gazdasági partnerévé. Ugyanebben az évben aláírták az első jelentős szovjet-amerikai fegyverzetkorlátozási egyezményt, a SALT-1 szerződést. 1975-ben, az enyhülési folyamat csúcspontján 33 európai ország, valamint az USA és Kanada vezetői aláírták a Helsinkii Záróokmányt, ami kimondta az államok egyenjogúságának elvét, a területi sérthetlenséget, a viták békés rendezésének elvét és az emberi jogok tiszteletben tartását.” A kétpólusú világ (tortenelem.fazekas.hu.)

Ez a folyamat is, mint minden más, amerikai politikai irányítású volt. Amerikai érdek volt olyan világhatalom kiépítése, amely ellenőrzése alatt tartja Európát. Ehhez kellett számára a szövetség a szovjet államhatalommal. Ezért kellett minden eszközzel felerősíteni a háborúban kimerült Szovjetuniót, majd elfogadhatóvá tenni a nemzetközi politika területén.

Sztalin halála után nyílt meg a lehetőség szalonképesebbé tenni a szovjet diktatúrát. Liberalizmus néven és antisztalinizmus néven folyt a ráhatás. Gazdasági és politikai előnyök ellenében szorgalmazta a változást az amerikai diplomácia. A jugoszláv kommunisták jó lehetőséget láttak az irányzatban, Tito kommunista állama volt a Nyugat kedvence, olyan példakép, amit kellene kövesse a többi kommunista kormányzat.

A Szovjetunióban is, a leigázott országban is voltak hívei az enyhülésnek, rendszerint a hatalom második vonalában. Magyarországon, ahol a legkegyetlenebb és szűk körű volt a párthatalom, élénk volt az érdeklődés a Rákosi klán uralmának felhígítására. Moszkvában is megindult a vetélkedő, ami Hruscsov 1956 januárban elmondott beszédével kezdődött Sztalin megbélyegzésével. A szovjet hatalom köreibe dült a vita a változás hívei és ellenzői közt. Erre utal, hogy 1953-ban Moszkva leváltja Rákosit, helyére teszi Nagy Imrét, majd leváltja Nagyt, visszahelyezi Rákosit, majd megint leváltja Rákosit, helyére teszi Gerőt.

Ez a bizonytalanság és a Moszkvából érkező változtatási igény nagy biztatást keltett Magyarországon a hatalomközelebi körökben. A nyers, brutális Rákosi-csapat mellett volt a rendszernek józanabb megszállott rétege is. Moszkvai utasításra a magyarországi hatalom is bátorította az enyhülési folyamatot, a Petőfi Kör ilyen módon jött létre. A rendszert támogató iskolázottabb réteg, írók, média alkalmazottak pontosan tudták – már a titói kommunizmus révén is –, hogy a nyugati hatalmak, élen Amerikával, állnak az enyhülés mögött.

Itt most visszaalakult múltbeli rovatunk szerzője, **prof. Jobbágyi Gábor** megállapítására, ami szerint szervezett, napra előre tervezett esemény volt az, ami október 23-án megtörtént Budapesten és az ország nagyobb városaiban. Érveivel nem lehet vitatkozni, bár a köztudatban az a vélemény járja, hogy a forradalom spontán, szervezeten jött létre. Mi itt az emigrációban felfokozott figyelemmel kísértük a fejleményeket, amik a moszkvai XX. pártkongresszuson elhangzottak napjától egyre érdekesebb meglepetést hoztak. A világmédia Varsóra és Budapestre fókuszolt, és minthogy előbbi éppen lezajlott, fokozódott az érdeklődés Budapesre.

Hogyhogynem a világ vezető média hálózata jelen volt, így történt, hogy a világ szeme láttára folyt le, és rögzült a világ tudatába, hogy egy kis ország népe föllázadt szabadsága érdekében, amit – hacsak tíz napra is – fegyverrel megvédett. A kivívott szabadságot a Szovjetunió fegyverrel taposta el. Ez hosszú hónapokra világszenzáció volt, és azonnali következményekkel járt a kommunista-szimpatizáns nyugati politikára, nemkülönben a nyugat-európai kommunista pártokra és mozgalmakra, mert elvesztették szimpatizánsaik és szervezeti tagjaik nagy részét.

Széles nagy irodalma van a veszteségnek, ami érte a Szovjetuniót – sokan vallják –, ha nem is azonnal, de hosszú távon a magyar forradalom leverése vezetett összeomlásához.

De a legnagyobb vesztes az Amerikai Egyesült Államok!

Elvesztette a Szovjetuniót, világhatalmi ambícióinak egyik tartóoszlopát, a világhatalmat megvalósító **Atlanti-Eurázsiai Unióra** alapozandó **Világkormány** megvalósításának lehetőségét. 45 évet fecsért el Amerika a szovjet-orosz birtok alkalmassá tételére partneri alapon, amihez kész volt önmagát és a szolgálatára kényszerült országokat szocialista vonalra állítani a **konvergencia** érdekében.

Hetven éve foglalkozom Amerika szerepével, annak másik, eltakart ar-

culatával, külön tekintettel a kommunizmushoz kapcsolt viszonyával. A *Magyar Élet* 1985. december 5-i számában írtam az alábbiakat:

– Reagan és Gorbacsov november 19-21-i találkozásáról rövid közös nyilatkozatot adtak ki. Eszerint:

„Elismerve a különbséget a két rendszer között a nemzetközi kérdések tekintetében, a két vezető jelentős egyetértésre jutott egymás szempontjai megértésében. Megegyeztek abban, hogy szükség van a US–szovjet viszony, és általában a nemzetközi helyzet javítására...” „...elismerik a USSR és a US különleges felelősségét a béke fenntartására...” „...felmérték a US és a USSR közötti esetleges együttműködés szörnyű következményeit, hangsúlyozták a közöttük előfordulható bármilyen háború megelőzésének fontosságát, legyen az nukleáris vagy konvencionális, és nem törekszenek katonai felsőbbrendűsége...”

Úgy látszik, ha valaki az Egyesült Államok elnöke lesz, elveti vagy levetkőzi az etikai elveket. Nincs egy éve, hogy a moszkvai diktatúrát *Evil Force* kifejezéssel illette. Ha a szovjet bolsevizmus a „Gonoszság Hatalma”, akkor azzal nem kiegyezni kell, hanem harcolni ellene. Ha Ronald Reagan valóban úgy érezte, hogy a moszkvaiak a szabad világ ellenségei, és hogy a politikai gépezet őt elveivel ellenkező cselekedetbe viszi, miért nem modott le? Ha valaki, ő nagyon is tisztában van azzal, hogy mit várt tőle az amerikai nép többsége, de azzal is, hogy mit várt tőle a világnak az a része, amely a Gonosz Hatalma alatt sínylődik. Reagan elnök ezzel a szereplésével kiszolgáltatta Amerikát egy olyan világhatalmi tervnek, amely a két nagyhatalom erejével fogja diktatórikus uralmát gyakorolni az egész világ fölött. Egy ország politikai és morális lezüllesztésének jele, ha annak vezetője az ország ereje teljében a gyengébb ellenféllel olyan megállapodást köt, ami a jövőre vonatkozóan katonai védelmi erejét korlátozza, és az is, ha a hátszínben, a társadalom már nem tud ellenállni az ilyen intézkedésnek.

A Gonosz Hatalmával fele-fele alapon egyezkedni azt jelenti, hogy a bolsevizmus normái befogadott elemivé válnak a jövő világrendezésének. Ezzel együtt jár a Vörös Hadseger által eddig már megszállt országok bekebelezésének nemzetközi elismerése, hiszen a nemzetközi törvényt ezentúl a szovjet-kapitalista szövetség határozza meg.

A nagyhatalmi önkény erősödik a US–USSR szövetség nyíltzríni fellépésével. Amíg csak „ellenségként” működtek együtt, még volt valami szabad mozgása a nemzeti érdekeknek, vetélkedésük árnyékában meghúzódhatott a nemzeti szabadság és függetlenség gondolata, de ezután ők fogják meghatározni minden népnek, mit szabad tenniük. Úgylehet, a demokrácia történelmileg csak rövid-életű epizód volt a királyi önkényuralmak és az állami diktatúrák ideje között. (Idézet vége.)

Négy évre rá összeomlott a Szovjetunió és vele hullott a semmibe a Világállam terve.

(Minderről bővebben olvasható: www.magyarélet.net internet állomáson, Csapó Endre Világállam – utópia cím alatt.)

Újraolvasó 1991-ből

Itt áll előtűnk a belső ellenség, amely nem húzódott vissza az orosz csapatokkal.

Számos magyar gondolkodó panasolja, hogy nem értenek meg minket. Mármint a világ nem érti meg a magyarokat, egészen mást lát bennünk, mint ami vagyunk. De sokszor mi magunknak is érdemes elmélyedni a kérdésben: mik vagyunk hát, mit is akarunk?

Szeretjük elhittetni magunkkal, hogy Árpád apánk tejjel-mézessel folyó Kánaánba vezette népét, jól kinézte, hogy itt kékebb a folyó, zöldebb a fű, és a Kárpátok koszorúja védelmezi a magyar népet. „Szép vagy, óh hon, bérc, völgy váltakoznak gazdag öledben, téridet országos négy folyam árja szegi”. (Vörösmarty). „Magyar vagyok. Legszebb ország hazám az öt világrész nagy területén. Egy kis világ maga”. (Petőfi). „Bekerített kis világnyi ország, egységbe zárt sokféleséget mutat, ... a tájak valóságos antológiája. Szép hazánk rossz helyen van: Nyugat-Kelet határvidéke, népek kereszttűtja, ütközőpontja a kultúrának”. (Babits).

Így igaz, és nyugodt életünk akkor lenne, ha ez a szép kerek Kárpátok övezte táj erős bástya lenne, aminek megvívása véres kudarcra járna minden ellenségnek. Csakhogy mi mindig kevesebben voltunk, mint ami elég volt megvédeni a Kárpát-medencét, de az is igaz, először elfogytunk, és csak azután veszítettük el a hazának kétharmadát. Mohács óta csaknem fél évezrede élünk itt úgy, hogy „A béke itt nyílt szemmel alszik”, (Arany).

Mohácsnál is győzött volna a teljes magyar erő, Rákóczi is magyar király lehetett volna, ha mögé áll az egész ország, azután már a megmaradásnak csak az a keskeny útja marad, ha Kossuth Lajos hiába üzeni, mégegyszer is, hogy elfogyott a regimentje, akkor sem megyünk el mindnyájan. Az első világháború megtanított minket, hogy ne merüljön ki az ország ereje a háború végére, a másodiknál már takarékoskodott a szuverén magyar kormányzat a függetlenség utolsó napjáig. Általános mozgósítás már csak akkor volt, amikor a fél országot már elfoglalta az ellenség. „Győzelem, vagy Szibéria” – olvastuk a plakátokon, amikor győzelemre már nem volt kilátás.

Szibériát elkerültük, de azok is csatlódtak, akik Keletben bíztak Nyugattal szemben. Keletről, évszázadunk közepén kettős veszély jött az országra. Az egyik az orosz katonai megszállás, a másik az egyébként nyugati eredetű marxizmus. A történelem folyamán elég hosszú időt töltött a magyar nép idegen megszállás alatt. Török is, német is, meglegedett az anyagi zsákmánnyal. Az orosz is ezt tette volna egymagában. A megszállás azonban kettős volt: orosz és marxista, avagy katonai és szellemi, külső és belső ellenség terrorja. A marxista bolsevizmus sohasem tudott volna győzni a magyar nép fölött egymagában. Az orosz megszállás nem tudott volna kárt tenni a magyar lélekben. A kárt, a pusztulást, a bolsevizmus tette, aminek magvát az a hazai muszkavezető réteg képezte, amely soha nem vált részesévé a történelmi magyar lelkiségnek. A külső ellenséggel szemben, évezredek

A forradalmat be kell fejezni

Csapó Endre

Első ízben történik, hogy a **60** évvel ezelőtti nemzeti forradalom és szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormányval, hiszen **1956** szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

divat a „reformkommunistákat” is forradalmi hősökként emlegetni Magyarországon. Óh, igen, voltak ilyenek is. Akartak is valamit: a szocializmus megreformálását. Bercz János is megírta, akkor, 26 évesen, ő is elment a felvonulásra, amit úgy bizony, kommunisták is szerveztek. De azt írja: „hamarosan oldalt mentem és figyeltem... mit tehetünk mi ebben a helyzetben. Ugyanis volt egy olyan elképzelés is ebben az időszakban, hogy a párt és a többi szervezetek álljanak ennek a mozgásnak az élére... de a Bem téren, amikor láttam, hogy a zászlóból kivágják a címet, és a vörös zászlót már lehurrogják, amit a Lenin Intézetesek hoztak magukkal, akkor én visszavonultam”. Bercz mindezt az „ellenforradalom” 30. évfordulója al-

kalmából írta, megrekedve a régi hazugságnál: „Az emberek túlnyomó részben, amikor elindultak az utcán piros-fehér-zöld zászlóval, a Himnusz énekelve, nem ellenforradalmat akartak, sőt, valami tisztábbat, jobbat akartak! ... Magyarországon ugyanis népmozgalom volt, ezt kimondja már a párt szervezésére vonatkozó november 6-i felhívás, az 1956. december 5-i határozat pedig már kifejezetten azt mondja, hogy néptömegek mozgása volt. Tiszta szocializmust akartak”...

Ezek szerint ez lett volna a legnagyobb kommunista megmozdulás. A „tisza szocializmust” pedig behozták az orosz tankok az Üllői úton át, ami Bercznek végülis a párt központi bizottsági titkárságát eredményezte.

Valahol azért talán mégiscsak el kellene választani a reformkommunistákat a forradalmár szabadságharcosoktól. Talán ott, amikor nem tették nekik a szovjet címer eltávolítása a zászlóról. Hogy a „néptömegek mozgása” mit akart, azt láthatták, hallhatták elég világosan. És azt is tudták nagyon jól, hogy azt a nagyon piszkosnál egy kicsit sem tisztább szocializmust második alkalommal is csak a szovjet hadsereggel lehet rákényszeríteni a magyar népre. És azok akik már a fölvonuláskor félreálltak, most ők magyarázzák nekünk a forradalmat. Itt áll előtűnk a belső ellenség, amely nem húzódott vissza az orosz csapatokkal.

Egy másik szemponttal is tisztában kell lennünk: amikor arról volt szó, hogy a magyar nép ki akart szabadulni a kommunizmus igájából, számított a többi hasonlóan elnyomott ország szimpátiájára, illetve a példa követésére. Három szomszédország, a trianoni zsákmányban érdekelt Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia előbb érzéketlen volt, majd – éppen az ottani magyarok lelkesedése reakciójaként – ellenséges. Azok az álmok, hogy egyszerre felkelünk a szovjet elnyomás ellen, a forradalom első napjaiban szertefoszlottak. Megkaptuk a tanulságot: szomszédaink inkább viselik a moszkvai jármot, mint-

hogy minket szabadnak lássanak. Az események mégis a magyar népet igazolták, de az nem elég, ha ezt csak mi tudjuk, hanem át is kell vennünk azt a szerepet az átalakulásban, ami helyállásunk alapján minket megillet. Először azonban a magunk portáján kell rendet teremteni.

A hatfelé darabolt ország középső része felszabadult az orosz csapatok elvonulásától. Immár szabadon megindulhatunk az újjáépítés útján. Megtanultuk, hogy a nemzetköziség elve magyar földön magyarellenességet jelent. A népszavazásban a magyar nép határozottan elutasította a baloldali eszmét. Ennek ellenére a kaméleon-pártokkal és egyéni helyezkedésekkel a baloldaliak erős tömböt képeznek a magyar törvényhozásban is, csakúgy mint a tájékoztatás szerveiben. Most a forradalom kitörése előtt buzdított reformkommunisták akarják kisajátítani – a valódi szabadságharcosok félreállításával – azt a forradalmat, amely akkori elvtársaik ellenében adta meg a magyar megújulás eszmei alapját. Ezek akarnak újra irányítói lenni a magyar életnek. Ezért most erősíteniük kell a lelki ellenállást, aminek első feladata a forradalom szellemi tartalmának megőrzése és törekvéseinek befejezése.

Felelősek vagyunk mindannyian, künn és bent az országban, hogy a huszadik század legjelentősebb kollektív eseménye a magunk és a világ megváltó kincsévé váljon. Albert Camus sorai emlékeztessenek erre mindannyiunkat:

„A legázolt, bilincsbevert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia – s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk azt, amiért a magyar harcok életüket adták, és soha sehol – még közvetve sem – igazoljuk a gyilkosokat.”

(Magyar Élet, 1991. október 24.)

A Petőfi Kör '56-os szerepéről szóló alábbi tájékoztatás a „Blinken OSA Archivum, az ELTE Társadalomtudományi Kar és a Göncz Árpád Alapítvány közös, hat részből álló vitorozata” szövegű kivonatolásával készült.

A Petőfi Kör 1955 márciusában alakult a DISZ keretein belül, fiatal kommunista értelmiségiek vitafórumaként. Az eredeti cél olyan témakörök, reformelképzelések megvitatása volt, amelyek révén szakítani lehet a sztálinista rendszer örökségével, és a szocialista rendszert új alapokra lehet helyezni. A Kör vezetője **Tánczos Gábor** lett, közvetlen munkatársai **Bohó Róbert**, **Hegedűs B. András** és **Nagy Balázs** és **Pécsi Kálmán** voltak.

(DISZ – Dolgozók Ifjúsági Szövetsége, a kommunista párt ifjúsági szervezetete. 1950 júliusában alakult, 1955-ben ca. 700 000 tagja volt. 1956. október 23-ig, a forradalom kitöréséig működött.)

A Kör szellemiségében Nagy Imre reformtörekvéseihez állt közel. Nagy Imrét 1955 áprilisában hivatalosan is leváltották és kizárták a pártból. A Kör a megalakulása után nem is tudta elkezdeni a tevékenységét. Az első komolyabb, közönséget is vonzó találkozóra csak egy évvel később, az SZKP XX. Kongresszusa, és a rákosi párt belüli helyzetének megindulása után került sor 1956. március 17-én. Az év folyamán több mint egy tucat összejövetel és vitafórum volt a Kossuth Klubban, a Közgazdasági Egyetem aulájában, a Gólyavárban és más helyszíneken. A legnagyobb port kavarázó vita az 1956. június 27-én rendezett sajtóvita volt a Tiszti Ház Váci utcai nagytermében. Az udvaron és az épület körül 7000 ember gyűlt össze, akiknek hangszórókkal közvetítették az elhangzottakat. Az ülés spontán tüntetésbe torkollott, miután a vitában **Déry Tibor** és **Losonczy Géza** követelték a sajtó szabadságát, a Rákosi-féle vezetés távozását és Nagy Imre visszatérését a pártvezetésbe. A vita egy nappal előzte meg a pozsonyi felkelés kitörését. Ezután Rákosiék még el tudták érni, hogy a Központi Vezetőség határozatban ítélje el a Kör működését. Egyes hírek szerint előkészületek történtek a Kör szervezőinek letartóztatására. Erre már nem volt erejük és idejük: Rákosit 1956. július 18-án leváltották. A Petőfi Kör azonban így is csak 1956 szeptemberében folytathatta működését.

Az utolsó tanácskozás 1956. október 23-án délután volt a Gólyavárban, mialatt a városban már zajlott a tüntetés. Késő este a résztvevők úgy távoztak a Gólyavárból, hogy néhány száz méterrel odébb, a rádió épületénél már ropogtak a fegyverek. **Suhajda István** gépkocsivezető személyében a forradalom a szó szoros értelmében betoppant az ülésterembe.

Ezután a Petőfi Kör nem ülésezett többet. (November 3-án még tervbe vették a Kör újbóli összehívását a Nagy Imre-kormány konszolidációs politikájának támogatására, ám a másnap hajnali szovjet támadás ezt megghiúsította.) A megtorlás idején a Kör számos tagját és szereplőjét tartóztatták le és ítélték börtönbüntetésre (Tánczos Gbor, Déry Tibor,

A Petőfi Kör szerepe 1956-ban

Hegedűs B. András, Bohó Róbert) az „ellenforradalom” előkészítésében játszott állítólagos szerepükért.

A Petőfi Kör valóban szerepet játszott a forradalom előkészítésében, ámde a kör szervezőinek és résztvevőinek szándékaival szöges ellentétben. A Kör eredeti célja az 1940-es évek végén megszületett „szocialista” rendszer megreformálása, a rendszer és a Párt megrendült hitelének és becsületének helyreállítása volt: a rendszer felszabadítása a sztálinista terror és elnyomás alól. Szakítani akartak a diktatórikus eszközökkel, a párt és az ország demokratikus működésének módját és feltételeit próbálták kialakítani a kommunista eszmerendszer és társadalmi vízió keretein belül. A Kör működése, a viták menete voltaképpen afféle modellkísérletként is funkcionált: miként lehet demokratikus eszközökkel, a demokrácia szabályainak tiszteletben tartásával előmozdítani a szocializmus ügyét. A Kör szervezői, résztvevői, a vitában megszólalók akkor még kommunistának vallották magukat: tartották magukat a kommunizmus politikai hitvallásához. De meggyőződésük volt, hogy a kommunizmus építésének sztálini modellje és praxisa, ami Sztálin haláláig megkérdőjelezhetetlen volt, erkölcsileg tühretlen, elfogadhatatlan, embertelen, törvénytelen; politikai, gazdasági és társadalmi katasztrófába visz. A Szovjetunió Kommunista Pártja XX. Kongresszusa azt a reményt keltette bennük, hogy ennek a modellnek lehetséges demokratikus alternatívája, amely ugyanakkor tartja magát a kommunista eszmerendszer végső politikai és erkölcsi célkitűzéseihez. Nincs szükség terrorra ahhoz, hogy ennek a programnak megnyerjék a nép többségét.

A Petőfi Kör 1956-ban elsősorban szakmai vitafórumként indult, látványos merőben szakpolitikai kérdéseket vetett föl.

A Petőfi Kör vitái, a vitákban használt ideológiai és politikai terminológia és nyelvhasználat, az ott megfogalmazott felvetések, állítások és követelések már nagy történelmi távolságra vannak tőlünk. **Az 1956. október 23-án kirobbant forradalom villámgyorsan túllépett azon a szellemi horizonton, azokon a politikai kereteken, amelyeket a Petőfi Kör önmaga számára kijelölt.** Mégsem teljesen alaptalan az az állítás, hogy a Petőfi Kör jelentős szerepet játszott a forradalmi hangulat megszületésében. Hosszú évek után a nagyobb nyilvánosság előtt először a Petőfi Kör ülésein tapasztalhatták meg a résztvevők és a közönség, hogy az ország legfontosabb ügyeiről szabad vitát lehet folytatni, szabadon meg lehet vitatni azokat a kérdéseket, amelyekről eladdig szűk körben döntött a hatalmi elit legfelső klikkje. Először történt meg, hogy a párt vezetőit és döntéseiket nyilvánosan bírálták, rámutattak a rendszer nyilvánvaló, de addig tabuként kezelt anomáliáira, és kérdőre vonták a rendszer politikai vezetőit a tetteikért. A szabad vita kiszabadult szelleme és a vitákról szóló nyilvános híradások termékenyítőleg hatottak a nyári és őszi szellemi és társadalmi mozgásokra, szerveződésekre. Bebizonyosodott, hogy lehet szabadon be-

Első ízben történik, hogy a 60 évvel ezelőtti nemzeti szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormánnyal, híven 1956 szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

szélni. Azt is megtapasztalhatták az emberek, hogy nincsenek egyedül. Mi több, az ország többsége véli úgy, hogy a rezsím tarthatatlan, elviselhetetlen, gyökeres változásokat kell kikényszeríteni.

Idézetek a Kör egykori tagjaitól

Hegedűs B. András:

A történészvitán a közgazdászvita résztvevőinek nagyobbik része megjelent, ezenkívül megjelentek a történészek is. A hólabda vagy lavina effektus ettől kezdve érvényesült. A társadalomtudományi embereket érdekelte, hogy mi lesz. A dolog politikai jellege egyre nyilvánvalóbbá vált, s el is voltak szokva a pesti értelmiségiek a jó balhéól. Szerdán délután elmenni a Petőfi Körbe kellemes esemény volt. A vitavezetés koalíciós jellege itt talán kevésbé érvényesült, mert Györffy Sanyi az egyik vitavezető, a Petőfi Kör vezetőségi tagja, akkor a Párttörténeti Intézet alelnöke volt.

A Petőfi Kör pártszerv volt, hiszen egy párt által irányított ifjúsági szervezet klubja volt, de egyértelműen pártönkívüli nyilvánosságnak számított abban az értelemben, hogy ide az jöhettek el, aki akart. Nem volt tagsága a Petőfi Körnek még ebben az időben, és amikor lett, az sem volt komoly tagság, és belépőt soha nem kértünk. A következő alkalommal már a szemünkre hányták azt, hogy ide akárki eljöhet. A történészvita után a dolgok botrányos jellege egyértelművé vált. A történészvita már viszonylag nagyobb sajtónyilvánosságot kapott, nemcsak a Magyar Nemzet írt róla, hanem a Hetilapok is írtak róla, a Művelt Nép, a TIT lapja, a Köznevelés, és a vita anyagát a Történeti Társulat sokszorosítva kiadta. A Századok lehozta a vita kivonatát, de olyan igazai marxista alapon, csak azt hozta le, ami ebből szalonképes volt. Azt, hogy Andics körül botrány volt, annak nyomát sem leli a

mai olvasó. Lukács Sándor ősszel az Irodalmi Ujságban megtámadta a Századokat, hogy meghamisítva hozta le a történészvitát. Ez is hozzá tartozik a helyzethez, hogy a sajtó mindig elsimítva, ellágyítva hozta csak az eseményeket. Nem az volt, hogy azt egy jó bulvárlapban kellett volna, hogy „Andics botrány a Kossuth Klubban”, hanem fiatal marxista történészek tudományos vitája.

Litván György:

A Petőfi Kör nemzeti számon kérő szék is volt szellemi értelemben, ezért természetes, hogy a személyi, személyes viták, összecsapások nagy jelentőségűek voltak. Itt a sztálinista közéleti embereket kérdőre vonták. Többen, mint például Horváth Márton verejtékeztve próbáltak számat adni a tevékenységükről. Ennyiben a személyi kérdéseknek nagyon is volt jelentőségük. De a történészvitán azért ennél sokkal több történt, mert ott mondtuk ki, hogy hazugságokat írtunk, hazugságokat tanítottunk a magyar történelemről. S hogy nemcsak tévedések, hanem bűnök történtek, elsősorban a fiatalokkal szemben. Számos kérdésben megkezdődött ennek a zárt sztálinista magyar történetírásnak a revíziója. Természetesen csak kevés kérdéstről volt, kevés kérdéstről lehetett szó, de mindenesetre elkezdődött, s emlékszem, hogy Mód egy nagy beszédet tartott Kossuthról és gyönyörű idézeteket hozott a nemzeti függetlenségről. A teljesen dogmatikus Siklós András Szabó Ervint idézett a pártön belüli szabadságról és demokráciáról, ami óriási tapsot s tetszést aratott.

Varga János:

Egyetlen alkalommal, a történészvitában szóltam én fel. Magamra vonatkoztatva én ebből azt találok lényegesnek, hogy itt én ki mertem állni méltatlanul háttérbe szorított tudósokért, – mint például Szabó István – az ő – idézőjelben mondom ^ „rehabilitálásukért” emeltem szót. Másfelől viszont én voltam az, aki kimondtam, ez ellenőrizhető, hogy a történetírás eddig hazudott, és ezen változtatni kell. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezmem, hogy Mód Aladár, aki korábban aspiránsvezető volt, utána beszélt velem. Érdekes vagy talán nem is érdekes módon azt mondta, hogy egy-két gondolatot kivéve, a felszólalásom egészével egyetért, noha ott azon a nyilvános vitán név szerint velem is szembeállt és vitakozott a nézeteimmel. Ebből én azt a következtetést vontam le, hogy ő valóban hasonlóképpen gondolkodik, mint én, viszont párttagsága vagy pontosabban a pártban betöltött akkori funkciója miatt – tudniillik ő volt a tudományos osztály vezetője – nincs kellő bátorsága ahhoz, hogy nyíltan igazat adjon, hanem inkább egyfajta utóvédharcokba bocsátkozik.

A Petőfi Körnek a sorsa azután közismert. Elkezdődött ugye '56 őszén a tanév. Minden korábbinál erősebben volt érezhető a feszültség, elsősorban a hallgatók, de az oktatók körében is. Mintha valami vibrált volna a levegőben.

Hegedűs B. András:

A filozófusvita június 15-én volt. Volt egy kedves előzménye, hogy ek-

kor már a szó fizikai értelmében a társaság nem fért be a Kossuth Klubba.

Egy húsz-huszonöt perces tanakodás volt, hogy mit lehet tenni, mint-hogy az esemény precedens nélküli volt. Kádár Iván, aki akkor az MKKE-n a polgári tanszéket vezette, és közeli barátunk, segítők, hívünk volt, áttelefonált az MKKE-re, hogy az egyik előadótermet bocsássák rendelkezésünkre. Így az összegyűlt mintegy ezer ember a Múzeum utcából a Kálvin tér és Tolbuhin körút érintésével átsétált Lukács György vezetésével, fényes nappal, napsütésben a Közgazdasági Egyetemre. Ezt két nap múlva a DISZ Intéző Bizottsága úgy olvasta a fejünkre, hogy Lukács György vezetésével tüntetést rendeztünk a Kálvin téren. Nem mondom, elég feltűnő volt, amint Lukács a szivarjával elől sétált és mögötte ezer ember. Ehhez nem volt Pest hozzászokva. Sajnos nincs róla fénykép.

Ez volt a Petőfi Kör egyetlen olyan vitája, amely betűhív, gyorsírással jegyzőkönyvben a Filozófiai Értesítőben Lukács József főszerkesztő jóvoltából megjelent, minden közbeszólás benne van.

Itt fejtette ki Lukács azt a híres és azóta már jelszóvá vált mondatát, hogy a marxizmus reneszánszáról van szó, amelyben ő azt hiszem, nagyon komolyan hitt. Azt hiszem, többé-kevésbé mi is elhittük neki. Lukács nem volt különösebben aktív ezen a vitán, de amit mondott az nagyon szép volt, okos volt.

Hegedűs B. András:

A partizántalálkozó vitának az volt a központi feladata, hogy a Magyarországon és Spanyolországban tevékenykedett, de a Rákosi-korszakban meghurcolt, volt illegális kommunistákat kollektív rehabilitálja. Ez nem ideológiai jellegű vita volt. Amikor a baráti találkozó ötlete felmerült, akkor arról volt szó, hogy mindkét részből néhány tucat ember jelenik meg, de június 18-ra ebből már egy ezer főt meghaladó, egyértelmű tömeggyűlés támadt, ahol megjelentek a fotóriporterek is, először a Petőfi Kör történetében.

Mindnyájan, akik ott voltunk, emlékezünk rá. Azt hiszem, nem az az érdekes, amit Júlia [Rajk László özvegye szerk.] mondott, hanem az, hogy egyáltalán mondott valamit, s ahogy mondta. Az a hihetetlen szenvedély, amellyel férjének rehabilitációját követelte! Hozzá kell tenni, hogy támadhatatlanul, s nem is kaptunk miatta szemrehányást, mert nem lehetett szemrehányást tenni miatta. S ez azt jelzi, hogy június 18-án, három és fél hónappal a nagy temetés előtt Rajk rehabilitálása még nem volt elintézve, még nem volt parthatározat Rajk rehabilitálásáról! Ezt úgy hiszem, nagyon ki kell emelni. Rákosi bukása előtt egy hónappal Rajk rehabilitálását nyilvános fórumon kellett az özvegynek követelnie, politikai tömegbotrány keretében. [...] Ez volt az az időszak, amikor Rajkot lépésenként rehabilitálták. Először azt mondták, hogy nem volt titóista ügynök, mert Tito maga sem volt ügynök. De azért rendőriügynök volt. Aztán azt mondták, hogy nem volt ügynök, de követelt el hibákat, aztán nem követelt el hibákat, de pártszertlenül volt.

(A 2. rész következik jövő héten.)

Második rész

Volt még két jelentős esemény. Az egyik az, hogy Gergely Erzsébet, a Közgazdasági Egyetem polgár tanársegédje (biztos, hogy a Petőfi Kör vezetősége és Tanczos tudta nélkül) felszólalt, és először – nem csökkentve Litván érdemeit! – párton kívüli fórumon, tömegek előtt kimondta azt, hogy Rákosinak mennie kell. Kimondta azt, hogy Rákosiban és Gerőben elvesztettük a bizalmunkat. Ekkor volt az, hogy a Népszava újságírói föltalálták magukat, s elkezdtek skandalni, visszajára fordítva, hogy vesz-szen Rákosi, éljen a párt! Ezzel átmenetileg megmentették a helyzetet.

Kiss Károly, aki jelen volt, valószínűleg ugyanolyan sápadt volt, mint mi. Akkor néhány perccel a botrány után, Tanczossal az volt a véleményünk, hogy ezzel végünk van. Nem lesz több Petőfi Kör, ezt tovább nem fogják túrni. Azt gondoltuk, hogy a Petőfi Kör és bennünket egyaránt be fognak csukni.

Hegedűs B. András

A Petőfi Kör sajtóvitája – 1956. június 27. – úgy került be a köztudatba, hogy fölszólalt Déry Tibor meg Tardos Tibor, meghirdették a sajtószabadságot, és az egy „ellenforradalmi” ülés volt. Ez így persze leegyszerűsítés! Először is Déryt rosszul idézik. Déry sok minden mást is mondott, amit nem idéznek. Leginkább azt mondta el, hogy miért nem bízik Révai Józsefben, Horváth Mártonban, Darvas Józsefben. Komoly analízisét adta e három ember politikai tevékenységének. Itt hangzott el Déry híres mondása, hogy a sánta paripákat a sánta szamarak fogják követni. És követelte a struktúra teljes átalakítását.

Tardos Tibornak az a mondata, hogy hogyan történt 1848-ban a nyomdák lefoglalása, abban a légkörben csak egy szimpatikus szónoki fordulat volt. Jelentős volt viszont, hogy fölvo-nult a magyar sajtó és tájékoztatás teljes vezérkara.

Három központi vezetőségi tag szólalt fel: Horváth Márton, a Szabad Nép főszerkesztője, Vas Zoltán és Nógrádi Sándor. És ugyan megpróbálták – különböző erővel – védeni a mundér becsületét, de teljes egészében defenzívában voltak.

Horváth Mártont kifütyülték, Vas Zoltán a nyilvánosság előtt átvált, Nógrádi pedig megpróbálta menteni a menthetetlent. Mikor éjjel háromkor a vita befejeződött, Horváth Márton ott állt merő lucskokban az izzadságtól. Megkérdeztük tőle, mi a véleménye. Azt válaszolta: „*Borzasztó, ami történt, de sajnos el kell ismer-nem, hogy az elvtársaknak mindenben igazuk van.*” Nem ismerem Horváth Mártont, de a fordulatát erre a pillanatra teszem.

A legfontosabb Losonczy Géza zár-szava volt. Elmondta példátlan önkritikáját, és azt, hogy a progresszió ügyét csak akkor szolgálhatja az ember, ha szembenéz saját hibáival. Ez azért volt egyedülálló, mert még a Petőfi Körben sem vállalkozott senki arra, hogy sokévi súlyos börtön után elővegye azt, hogy a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején milyen hibákat követett el. Losonczy fölvázolta a magyar sajtó helyzetét, statisztikai adatokat mondott, elmondta, hogyan sorvasztották el a vidéki lapokat, és kifejtett egy ötvenhatos sajtószabadság-gondolatot, ami aztán

A Petőfi Kör szerepe 1956-ban

ősszel, az újságíró-közgyűlés idején több formában a hivatalos sajtó hasábjain is megjelent.

Poznan

Másnap, június 28-án volt a poznani munkásfelkelés, amit fegyverrel verték szét. Az természetesen vicc, hogy a sajtóvitának bármilyen köze lett volna Poznanhoz, de a magyar vezetők fejében így jelent meg. A magyar sajtó, ha röviden és alulértékelve, de elég hamar hírt adott róla, azt hiszem, már pénteken vagy szombaton tudtuk, hogy Poznanban munkásfelkelés volt, és azt is tudtuk, hogy ezt a mi nyakunkba fogják varrni. Ezért, amikor szombaton híre ment, hogy a KV-t rendkívüli ülésre hívták össze, pontosan tudtuk, hogy miről lesz szó. Nem voltak illúzióink. A KV-ülésen Rákosi tartotta az előterjesztést, s hoztak egy határozatot, amely elítélte a Petőfi Kör, az írók, az újságírók és az ellen-zék tevékenységét.

Én meg voltam győződve róla, hogy ezt Rákosi nem ússza meg, és azzal hogy hoznak egy ilyen határozatot egyhangúlag és a Petőfi Kör működését gyakorlatilag megszüntetik, ez nincsen lezárva. Tanczos nem volt ennyire optimista. Ő egy hosszabb, nehezebb periódusra számított. El volt készülve keményebb retorziókra is, pláne a Déry és a Tardos kizárása után úgy gondolta, hogy most újabb terrorhullám következik. De hát én váltig mondtam neki, hogy nem 55 telén vagyunk, hanem 56 nyarán vagyunk, és ezt nem lehet megcsinálni. Nem sokáig kellett győzködni. Túlzás volna azt mondani, hogy győzködni, mert mondom, Tanczoson semmiféle riadalomnak, ijedtségnek, pániknak vagy visszahőkölésnek jelét nem láttam, de hát nem maradt hatástalanul a dolog, mert bekövetkezett a Mikoján ideérkezése és a Rákosi bukása, amiben szerintem a Petőfi Körnek és különösen a sajtóvitának döntő szerepe volt, kettős értelemben. Azért mondom, mert a másikra nem nagyon szoktak emlékezni, nem nagyon szokták említeni. Az egyik az a tömegmérete, az ereje a demonstrációnak. Másrészt a mértéktartás, ami szerintem legalább ilyen fontos volt. Nyilván hatott a szovjet vezetőkre, hogy ez bizonyos határokon nem lépett túl, akkor, amikor Lengyelországban forradalmi a helyzet és minden pillanatban kirobbanástól lehet tartani, akkor Budapesten lejátszódik egy ilyen tömegdemonstráció, amelyik egy pillanatra nem látszik veszélyeztetni a rendszer fönnállását és amelynek a szovjetellenes alhangjai is nagyon-nagyon mérsékeltnek voltak, ami nyilván úgy hatott, hogy ez az a hely, ahol most kell közbelépni, ha nem akarjuk azt, hogy nemsokára odakerüljünk, ahol Lengyelországban vagyunk.

Ezzel szemben nagy jelentősége volt szerintem az országos közvéleményben a poznani eseményeknek. Az elementáris hatással volt. A levegőben lehetett érezni, hogy valami történt! És elementáris ereje volt annak is, hogy a Petőfi Körrel a nyilvánosság előtt megjelent egy olyan kommunikáció, amely már nem mint valami kis ifjúsági vagy értelmiségi egyesületről beszélt, hanem egy nagyon fontos politikai szervről. Meg vagyok róla győződve, hogy az embe-

Első ízben történik, hogy a **60** évvel ezelőtti nemzeti forradalom és szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormányval, híven **1956** szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

rek tíz- és százazrei abból szereztek tudomást arról, hogy van a Petőfi Kör, s hogy ez kicsoda jelentőségű dolog, hiszen idáig a beavatottakon és az értelmiségiekén kívül erről nagyon sokan nem tudtak. Nekem az a véleményem, hogy a Petőfi Kör országos nyilvánosságot ezzel a határozattal nyert, és ez egy nagyon szerencsés dolog volt, hogy a poznani eseménnyel egybeesett.

OKTÓBER 23.

Hétfőn a Petőfi Kör vezetősége permanensen ülésezett. A keddi reggeli lapokban megjelent a Petőfi Kör vezetőségének 12 pontja, és keddi reggelre mindazok, akik épkezlábak voltunk, bementünk a Köztársaság téri budapesti DISZ-irodába, ahol a Petőfi Körnek volt egy szobája. Ezt talán csak azért érdemes kihangsúlyoznom, mert mi a Köztársaság térre nem nagyon szívesen jártunk. Ez olyan nagyon apparátus ízű dolog volt. Belépő kellett, igazolványokat kellett felmutatni, szóval az nem nyílt dolog volt, szívesebben ülésezünk a Belvárosi Kávéházban vagy a Kossuth Klubban.

Keddi reggel már tudtuk, hogy előző este a Műegyetemen elhatározottat a tüntetés. Hogy ebből mi lesz, azt ugyanúgy nem tudtuk, mint senki más. Én reggel 9-kor még talán bementem a bölcsészkarra, a Pesti Barnabás utcába, ahol már minden lángolt, utána mentem a Köztársaság térre. Akkor volt az, amit a Fehér Könyvben úgy lehet olvasni, hogy a Petőfi Kör mindenfelé küldöttségeket menesztett. A Pártközpontba hárman mentünk el: Csatári Dániel, magam, s azért mondom magamat másodiknak, mert a harmadik Gergely Mihály, akkor fiatal író volt, akinek direkt köze a Petőfi Körhöz nem volt. Ez is mutatja, hogy akkor ez már ilyen forradalmian bomló állapot volt, hogy ő lett a delegációnak a harmadik tagja. Tulajdonképpen azóta sem tudom, hogy miért. Miért nem Tanczos jött a Központi Vezetőségbe tárgyalni? Rendkívül egyszerű a vá-

lasz: délben 2-re össze volt hívva a DISZ KV rendkívüli ülése. Azt nem lehetett tudni, hogy aznap tüntetés lesz, pláne azt nem, hogy kitör a forradalom, és Tanczos számára az utolsó délelőttön fontosabb volt az, hogy erre a kv-ülésre készüljön fel, mint az, hogy holmi tüntetések ügyében alkudozzon a párt Központi Vezetőségénél. Tehát én a jelentéktelenebbik ügyet kaptam meg, és így került sor arra, hogy én mentem el a Pártközpontba.

Ez a három javaslat a következő volt. Az első: minthogy a tüntetés meglesz – akár akarjuk, akár nem – a Bem téri gyűlésre adjon a párt egy szónokot, és ez Kádár legyen, mint aki a párt számára és a diáktömegek számára egyaránt elfogadható. Nagy Imrét nem lehetett javasolni, hiszen ő egy egyszerű, frissen visszavett párttag volt, nyilvánvaló volt, hogy néhány óra alatt nem kap a Központi Vezetőségtől meghatalmazást arra, hogy szónokoljon. A második: garantáljuk, hogy a rendőrség nem fog löni. És a harmadik javaslatunk az volt, hogy adjanak néhány olyan hangszórós kocsit, amikkel mi tudjuk uralni a tüntetést a reggel megjelent 12 pontunkkal, hogy ne olyan jelszavak legyenek, amelyek megmagunk is túlzottan tartottunk. Tehát az legyen, hogy „Éljen a lenini egyenjogúságon alapuló szovjet-magyar barátság!” – utána lehet nézni – ez hangoz-zék a hangszórókban és ne az, hogy „Ruszkik hazai!”

Köböl és Orbán a legmerekvebben elutasították a javaslatot, közölték, hogy a Politikai Bizottság tárgyal, elmebaj, amit akarunk, ennek az eldöntését nem lehet percek alatt forszírozni stb., stb. Én azt javasoltam, hogy legalább jöjjenek ki. Orbán nem volt hajlandó elhagyni a Pártközpontot. Köböl annyit megtett, hogy kijött velem az ő kocsiján az ELTE-re, ahol már egy teljesen más szituáció volt a reggelhez képest. Az egyetem függetlenített párttitkára neki ugrott Köbölnek, hogy mit csinál a párt, és miért nem intézkednek, majd átmentünk a mostani Egyetemi Színpadra, ahol Köbölt megkértem, hogy szólaljon fel a párt nevében. Köböl azt mondta nekem, hogy „az elvtársaknak mindenbe igazuk volt, reggel mi rosszul ítéltük meg a helyzetet”, de nem szólalt fel, mert nem volt felhatalmazása.

Huszár Tibor

[Október 23-án]

A Petőfi Kör vezetőségében arról esett szó, hogy ki tudna hatni a tömegre. Én Veres Péterre és Kádár Jánosra emlékszem. Kádár Jánossal én beszéltem telefonon. Azt mondta, hogy eszelősek vagyunk, rohanunk a végzetbe, felelőtlen gyújtogatás, neki ehhez semmi köze. Nem törődtem bele a kudarcba, megkerestem Mező Imrét. Elmondta, hogy a Budapesti Rendőr-főkapitányságon az a vélemény, hogy bármilyen történjék az utcán, passzívan fognak viselkedni. És hogy megengedik a tüntetést, de a DISZ égisze alatt. Beszélgetésünk közben jött egy üzenet, hogy Tanczossal azonnal menjünk az MDP KV székházába. Ott – megjelent Marosán György, és azt mondta Tanczossal: „*Az üzenem a barátainak, hogy ha ma kiviszik a diákságot az utcára, mi holnap hozzuk a vörösöket.*”

Három-négy óra múlva behívtak bennünket a Politikai Bizottság ülésére. Elmondták, hogy a tüntetést engedélyezik, de ezért a DISZ KV-nak kell a felelősséget vállalnia. Kádár korrekt volt, azt mondta, ha engedélyezik a tüntetést, akkor övék a felelősség, azt nem lehet áthárítani.

Litván György

[Október 22-én]

Azt hiszem, a Kossuth Klubban volt a Petőfi Körnek helyisége, és ott ülésezett a vezetőség, és hát még egy páran mi, akik odatartoztunk. Kiderült, hogy már egész nap gyűléseztek a műegyetemisták. Akkor ott csináltak egy listát, hogy ki menjen el erre, arra, amarra az egyetemre, és a Somogyi Árpád szobrásszal, Horváth Teri színésznővel egy páran a Műegyetemre mentünk, ahol akkor már izzó légkörű nagygyűlés folyt.

Azt hiszem, 24-ére volt kítűzve a Petőfi Körnek egy vitája, Mészáros István „Nemzeti jelleg az irodalomban” vagy valami ilyen című cikkéről, és emlékszem, hogy napokkal előbb figyelmeztettem Tanczost. Azt mondtam neki, hogy úgy kell készülni erre a vitára, hogy itt egy nacionalista tüntetésre lehet számítani érzésem szerint, mert ez annyira benne van a levegőben. Tehát ezt annak jellemzésére mondom, hogy ezt pár nappal előbb, nyilván éppen a diákszemélyekben meg a saját tanítványaimtól hallottak hatására már érzékeltem, hogy itt egy más, a mi reformprogramunkon túlmenő, új követelés, új rendszer van kialakulóban.

Szóval reggel, emlékszem, a Moszkva téren már ki voltak ragasztva a pontok, és akkor aztán hamar otthagytam az iskolát, és bementem a Petőfi Kör Köztársaság téri irodájába, mert a budapesti DISZ-nél volt a Petőfi Kör titkársága, és ott is percenként jöttek emberek, és folyton erről volt szó, hogy lesz, nem lesz, de az, hogy felhívások jelentek meg, az irányban, hogy ne legyen, ez nem azt jelentette, hogy el is hisszük, hogy valóban nem lesz tüntetés. Ez nyitott kérdés volt akkor, pláne azután, hogy belügyminiszteri rendelettel betiltották. Ez megint egy provokáció, szóval olyan durva beavatkozás volt, ami világosan továbbléteztette a dolgokat, akkor már nem lehetett megállítani.

Hegedűs B. András

A Petőfi Kör október 23-án felbomlott. Október 23. és november 3. között mindenki egyénileg csinálta, amit csinált. A Körnek két megnyilvánulása volt. Az egyik Tanczosnak, a Petőfi Kör titkáráként elhangzott felhívása az ifjúsághoz október 24-én vagy 25-én a Magyar Rádióban, amiben a Nagy Imre-kormányhoz való csatlakozásra és fegyverletételre szólította fel a fegyveres ifjúságot. Emiatt november 3-án – ez a második esemény – óriási botrány volt a Petőfi Kör vezetőségi ülésén, mert Sánta Ferenc, a vezetőség tagja, súlyos szemrehányásokat tett Tanczosnak konformista magatartása miatt, hogy a vezetőség felhatalmazása nélkül megalkuvó magatartást tanúsított.

★★★

Tanulság: A Petőfi Kör a kommunizmus elvére alapozott társadalmi berendezkedés fenntartása érdekében akarta megjavítani a magyarországi hatalmi szerkezetet. A kommunista rend megdöntésére kirobbant forradalomhoz és szabadságharcához semmi közük nincs, azok ellenében szorgoskodtak. (Vége.)

Békés Csaba:

Hidegháború, enyhülés és az 1956-os magyar forradalom

A legújabb történelmi kutatások mind meggyőzőbben bizonyítják, hogy Kelet-Közép-Európa sorsát egészen a kommunista rendszerek összeomlásáig az 1945-ben létrejött európai status quo határozta meg. A második világháború után kialakult bipoláris világrendet irányító két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyaránt a kelet-nyugati viszony sarkkövének tekintette ezt a dokumentumokban sohasem rögzített hallgatólagos megállapodást, amely azután sajátos automatizmusként működött a hidegháború leghidegebb éveiben éppúgy, mint a későbbi évtizedekben időről időre bekövetkező kelet-nyugati konfliktusok rendezése során. [...]

A kelet-nyugati viszonyban megindult enyhülés kezdetét mindmáig Sztálin 1953 márciusában bekövetkezett halálától szokás számítani. Pedig a már eddig is ismert és újonnan feltárt források együttes elemzése azt mutatja, hogy mind a Szovjetunióban, mind a kelet-közép-európai kommunista államokban már korábban megkezdődtek azok a folyamatok, amelyek a nyugati világtól történt teljes elzárkózás oldását s így a hidegháborús feszültség csökkentését célozták. Sztálin már 1951 februárjában, alig fél évvel a koreai háború kitörését követően kijelentette egy Pravda-interjúban, hogy a két katonai blokk közötti háború nem elkerülhetetlen. ... Bármily furcsának is tűnhet, lényegében Sztálin fenti kijelentése volt az elvi alapja annak a politikának, amelyet később utódai az SZKP XX. kongresszusán a békés egymás mellett élés politikájaként hirdettek meg.

1952 márciusában Sztálin nevezetes jegyzékében ismét felvetette egykori szövetségeseinek egy egységes, semleges Németország létrehozásának gondolatát. A nyugati nagyhatalmak a javaslatot azzal vetették el, hogy az csupán megtévesztő manőver, és a szovjetek így akarják megakadályozni Nyugat-Németország újra felfegyverzését, illetve NATO-csatlakozását. A nemzetközi történelmi irodalomban azonban azóta is arról folyik a vita, vajon a Nyugat nem szalasztotta-e el a német újraegyesítés lehetőségét, és noha a legutóbbi években előkerült szovjet források sem adnak egyértelmű választ erre a kérdésre, az nagyon is elképzelhető, hogy a kelet-nyugati tárgyalások újraindítása előbbre hozhatta volna annak az enyhülési folyamatnak a kezdetét, amely azután végül Sztálin halálát követően indult meg. A kutatások ugyanis egyre inkább azt mutatják, hogy a negyvenes évek végétől szinte kizárólag a hadigazdaság kiépítésére koncentrááló gazdaságpolitika mind a Szovjetunióban, mind pedig a kelet-közép-európai kommunista országokban már 1952-ben kifulladt, s bizonyos válságjelenségek a társadalmi élet számos területén már ekkor érzékelhetők voltak. Így nagyon valószínű, hogy az addigi politika valamilyen mértékű módosítására a szovjet vezetés akkor is rákényszerült volna mind a Szovjetunióban, mind pedig az úgynevezett csatlós országokban, ha Sztálin nem hal meg 1953 márciusában. A Nyugat felé történő nyitást és persze ezáltal a belső gazdasági

US-USSR világrend 1945–1989

helyzet javítását szolgáló kísérletnek tekinthetjük az 1952 áprilisában Moszkvában megrendezett gazdasági konferenciát, amelyen a fő téma a kelet-nyugati gazdasági kapcsolatok fejlesztése volt. Magyarországi példa is van arra, hogy a vezetés már 1953 előtt próbálkozott a nyugati államokkal 1949 után megszakadt gazdasági kapcsolatok legalább részleges helyreállításával. Rákosiék 1952 januárja és 1953 márciusa között titkos tárgyalásokat folytattak a brit kormánnyal, amelyek tétje az volt, hogy az 1949-ben angol részről Edgar Sanders brit üzletember magyarországi bebörtönzése miatt felfüggesztett pénzügyi és kereskedelmi tárgyalások újraindítása, illetve az ekkor életbe léptetett brit kereskedelmi embargó feloldása fejében a magyar vezetés hajlandó lett volna szabadon engedni a foglyot. Rákosiék a tranzakciót szerették volna a nyilvánosság előtt „fogolycserének” feltüntetni, ezért mellest az azt kérték, hogy Sandersért cserébe a britek bocsássanak szabadon egy Li Meng nevű malajziai kommunistát, akit hazájában – amely ekkor brit gyarmat volt – terrorizmus vádjával halálra ítélték. Az angol kormány erre nem volt hajlandó, így a tárgyalások 1953 márciusában megszakadtak. A Nagy Imre-kormány 1953 augusztusában egyik legelső külpolitikai jellegű döntése alapján feltétel nélkül szabadlábba helyezte Sanderst, aki Angliába távozott. Ezt követően a brit kormány azonnal feloldotta az embargót, és már 1953 őszén megkezdődött a magyar–brit pénzügyi és kereskedelmi tárgyalások újraindításának rendkívül hosszadalmasra sikeredett diplomáciai előkészítése, aminek eredményeként végül 1956 júniusában írták alá a magyar–brit pénzügyi és kereskedelmi egyezményt.

Világpolitikai jelentősége szempontjából mindmáig meglehetősen ellentmondásos a Sztálin halála utáni évek, az 1953–56 közötti időszak megítélése. A köztudatban ezt a korszakot egyszerre jellemzik olyan ellentmondásos történelmi események, folyamatok, mint az enyhülés kezdete, a kelet-nyugati feszültség oldódását ígérő „genfi szellem” és az SZKP történelmi jelentőségű XX. kongresszusa, illetve olyan válságok, mint az 1953-as berlini felkelés, az 1956. júniusi pozsonyi lázadás, a lengyel Október, a magyar forradalom és végül a szuezi válság. Mivel ezek az évek igazán látványos konkrét eredményeket – a koreai háború befejezését és az osztrák államszerződés megkötését leszámítva – még nem hoztak a kelet-nyugati kapcsolatokban, rendkívüli eseményekben viszont annál inkább bővelkedtek, a közvéleményben többnyire máig olyan értékelés él, hogy valami ugyan megkezdődött 1953 után, de 1956-ig, sőt még azt követően is a hidegháború logikája volt az erősebb, és a valódi enyhülés kibontakozásáról csak a hatvanas évek elejétől-közepétől beszélhetünk. Éppen ez a vélekedés ad magyarázatot arra, miért gondolják ma is oly sokan, hogy 1956-ban a Nyugat cserbenhagyta a magyarokat, hiszen a hidegháborús játékszabályok szerint „a rab nemzetek felszabadítását” egészen 1956 októberéig hirdető amerikai vezetés a magyar forradalomnál kedvezőbb alkalomra valóban nem várhatott volna ígérete beváltásához. Csakhogy ezen

Első ízben történik, hogy a 60 évvel ezelőtti nemzeti szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormánnyal, híven 1956 szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

ellentmondásokkal teli korszak egyik legnagyobb paradoxona éppen az volt, hogy az Eisenhower–Dulles-páros ezt a politikát a klasszikus hidegháborús korszak legvégén, az 1952. őszi elnökválasztási kampány során hirdette meg – ami jelentős mértékben járult hozzá a Republikánus Párt győzelméhez –, ugyanakkor e politika vagy inkább propaganda 1953 elején történt kormányszintre emelése egy olyan világpolitikai helyzetben következett be, ahol a korábbi feltételek jelentősen megváltoztak. Azon túl, hogy a „rab népek békés felszabadítása” Eisenhower eredeti szándéka szerint sem jelentett többet, mint hogy az Egyesült Államoknak morális kötelessége ezért békés eszközökkel – azaz szavakkal, legfeljebb a politikai nyomásgyakorlás eszközeivel – küzdeni, a Sztálin halála után kialakult kedvező nemzetközi környezetben a két szuperhatalom vezetőinek egyaránt a hidegháborús feszültség, konkrétan pedig a fegyverkezési verseny növekedési ütemének csökkentése volt az alapvető érdeke. A negyvenes évek végétől megindult nagyszabású fegyverkezési verseny – noha valójában egyik fél sem készült támadásra a másik ellen –, ugyanis nem csupán a belső erőforrásokban amúgy is szűkölködő Szovjetunió számára jelentett már-már elviselhetetlen terhet, hanem jelentősen korlátozta a belső fogyasztásra, infrastrukturális fejlesztésekre stb. fordítható forrásokat a kiépülőben lévő jóléti Amerikában is, nem beszélve a háborús pusztításokból még alig felépült Angliáról és Franciaországról.

A nyugati és keleti levéltárakból a legutóbbi időben előkerült, a döntéshozatal legfelső szintjét képviselő dokumentumok vizsgálata alapján mind nyilvánvalóbbá válik, hogy az 1953–1956 közötti korszakban érvényesülő legfontosabb trend – minden zavaró körülmény vagy ellenkező előjelű propaganda ellenére – annak kölcsönös fokozatos fel- és elismerése volt, hogy a két világrendszer kénytelen együtt élni. s egymást elviselni, ha el akarja kerülni a totális pusztulást jelentő harmadik világháborút. Ennek tudatosodása olyan döntő je-

lentőségű változást idézett elő a kelet-nyugati viszonyban, amelynek alapján nem tartom túlzásnak kijelenteni, hogy alapvető minőségi különbség van a hidegháború 1953 előtti és utáni szakasza között. Az 1953–1956 közötti korszakot ugyanis – a máig általános megítéléstől eltérően – én nem csupán egy ígéretes, ám sikertelen kísérletnek tekintem az enyhülés politikájának megvalósítására, hanem olyan vízváltásnak tartom, amelyet követően a hidegháború már nem ugyanarról szól, mint korábban. Míg az általános felfogás szerint a hidegháború lényege mindvégig az Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállására s vetélkedésére épült bipoláris világrend volt, addig szerintem 1953 után a szuperhatalmak viszonyának fő jellegzetessége – bár a versengés eleme még jelentősen erősödött is időközben – valójában az Egyesült Államok s a Szovjetunió folyamatos egymásra utaltsága s kényszerű kooperációja lett. Ezt az 1955–56 folyamán körvonalazódó, majd a hatvanas évek közepétől mind látványosabb eredményeket produkáló, olykor már-már cinkos együttműködést zavarták meg azután különböző valódi vagy még gyakrabban látszólagos válságok, amelyek a kelet-nyugati viszonyban kisebb-nagyobb, de mindenképpen átmeneti feszültséget okoztak – vagy még azt sem –, majd pedig idővel helyreállt a kooperációs mechanizmus.

Mindez egyúttal azt is jelenti, hogy a hagyományos interpretációval szemben, amely a „klasszikus hidegháború” időszakát 1947–1962 közé teszi, úgy vélem, ez a teljes konfrontációra alapozott korai szakasz 1953-ban egyértelműen véget ért. Ami azután következett, az a kapcsolatok logikáját tekintve már sokkal inkább az enyhülés és a békés (valamivel pragmatikusabb megfogalmazással élve: kényszer) egymás mellett élés kategóriáival írható le, annak ellenére, hogy ezeket a kategóriákat többnyire mindmáig csak a hatvanas évek közepétől-végétől használják a kelet-nyugati kapcsolatokat jellemzésére. [...]

Az 1956-os magyar forradalom nemzetközi feltételrendszerének értékelése szempontjából meghatározó jelentőségű 1953–1956 közötti korszakkal kapcsolatban fontosnak tartom azt is tisztázni, hogy a fent vázolt, 1953-ban meginduló, és különösen 1955–1956 folyamán felerősödő szuperhatalmi kooperáció megbonthatatlan alapja az 1945-ben létrejött európai status quo, azaz a Szovjetunió kelet-közép-európai hódításainak elismerése volt. A kelet-nyugati tárgyalások során a nyugati politikusok időről időre megpróbálták ugyan – elsősorban saját lelkiismeretük és közvéleményük megnyugtására – felvetni az úgynevezett csatlós államok függetlenségének kérdését, ám az állandó határozott szovjet elutasítás hatására a nyugati döntéshozók is egyre inkább olyan megoldásokat igyekeztek találni, amelyek minél kisebb presztízsveszteséggel tették volna lehetővé, hogy végre megszabaduljanak ettől az ígéretesen alakuló kelet-nyugati viszony szempontjából mind nagyobb teherterelt jelentő problémától. Azt, hogy az amerikai vezetésnek valójában semmilyen konkrét terve nincsenek a csatlós országok felszabadítására, már a Nemzetbiztonsági Tanács (NSC 174.

számú) 1953 decemberében hozott határozata megfogalmazta. Az Egyesült Államok Kelet-Európa politikájával foglalkozó újabb dokumentum, az 1956 júliusában készült NSC 5608. számú határozat pedig az időközben végbement enyhülési folyamat hatására már azt is beismerte, hogy rövid távon nincs esély a csatlós országok függetlenségének visszaállítására, ezért ezekben az államokban a teljes szabadsághoz vezet úton megtett első lépésként a nemzeti kommunista politikai erők hatalomra jutását kell elősegíteni.

A brit kormány magatartását ebben a kérdésben kezdettől fogva meglehetősen pragmatizmus és kezdeményező-készség jellemezte: Churchill miniszterelnök – alig egy hónappal Eisenhower úgynevezett békeoffenzívájának meghirdetését követően – már egy 1953. májusi alsóházi beszédében nagyhatalmi csúcstalálkozó megrendezésére tett javaslatot, és egyúttal explicit módon elismerte a Szovjetunió jogát kelet-európai biztonsági zónájának fenntartására. A brit vezetés később is mindent elkövetett a Kelet (azaz: szovjet) és a Nyugat közötti viszony rendezése, az enyhülés előmozdítása érdekében.

Churchill már 1954 júliusában felajánlotta a szovjet vezetőknek, hogy hajlandó lenne Moszkvába utazni, utóda, Eden pedig a német újraegyesítéssel kapcsolatban egy olyan európai biztonsági tervet készített az 1955. júliusi genfi csúcstalálkozóra, amely a kölcsönös biztonsági érdekek figyelembevételére révén lényegében a **fennálló európai status quo elismerését** jelentette volna.

A javaslat mindenképpen annak a nyugati felismerésnek a bizonyítéka, hogy a hidegháborús feszültség oldása, az európai biztonság erősítése érdekében a status quo de facto elismerését előbb-utóbb szükségszerűen követnie kell a de jure elismerésnek is. Ebben az időszakban tehát nem csupán számos olyan javaslat, elképzelés fogalmazódott meg a kelet-nyugati viszony fejlesztésével kapcsolatban, amelyek azután a későbbi évtizedekben jutottak el a gyakorlati megvalósítás szintjére, hanem, mint láthatjuk, az enyhülési politika csúcseredményének tekinthető 1975-ös helsinki egyezmény létrejöttének gyökerei is 1955-re nyúlnak vissza.

Mindezek alapján a Nyugatnak a magyar forradalom idején tanúsított passzivitása korántsem olyan meglepő, mint amilyen érthetetlen volt ez a magatartás a korabeli magyar közvélemény számára. A **magyarországi felkelés** ugyanis nem hogy nem jött kapóra a **nyugati nagyhatalmaknak**, hanem az **teljesen ellentétes** volt az a fent vázolt nyugati politikával, amelynek célja a Szovjetunióval a fennálló európai status quo tudomásul vétele alapján történő kiegyezés megteremtése volt. [...]

Washingtonban a magyarországi fegyveres felkelés híre – sokak várakozásával ellentétben – kifejezett zavart okozott. Ilyen valószínűtlen esetre ugyanis az amerikai kormány semmiféle koncepciója, a következő taktikát tartalmazó forgatókönyve nem volt. Az Eisenhower-adminisztrációnak ekkor kellett szembeülnie azzal, hogy a Kelet-Európába irányuló masszív felszabadítási propaganda ígéretei ellenére egy szovjet-ellenes felkelés esetén az Egyesült Államoknak, a világ legerősebb katonai hatalmának a szovjet érdekszfé-

rában valójában mennyire korlátozottak a lehetőségei bármiféle beavatkozásra. Amerika presztízse miatt azonban rendkívül fontos volt, hogy a világ közvéleménye ebből a tehetlenségből minél kevesebbet érzékeljen: ez a helyzet kényszerítette ki azokat az improvizatív lépéseket, amelyekkel az amerikai vezetés a magyar forradalomra reagált. Az egyik ilyen látványos lépés az volt, hogy amerikai kezdeményezésre, a három nyugati nagyhatalom hivatalos kérésére a Biztonsági Tanács október 28-án napirendre tűzte a magyarországi szovjet beavatkozás ügyét.

Történelmi távlatból azonban ennél sokkal fontosabbnak bizonyult, hogy az amerikai kormány, amely 1956 júliusában „belső használatra” már átértékelte a csatlós államokkal kapcsolatos politikáját, most arra kényszerült, hogy ugyanezt a nyilvánosság előtt is megtegye. Csakhogy míg a Nemzetbiztonsági Tanács 5608. számú, korábban említett határozatának megszületését hosszadalmas szakértői előkészít munká előzte meg, erre az október végi zavaros napokban nem volt idő, így az új irányvonal kialakítására végül a legfelső vezetés meglehetősen ad hoc jellegű megbeszéléseinek s improvizatív döntéseinek eredményeképpen került sor.

Harold E. Stassen, az elnök leszerelési tanácsadója október 26-i javaslatára végül elhatározta, hogy Dulles külügyminiszter másnap Dallasban az elnökválasztási kampány keretében elmondandó beszédébe a szovjetek számára egy olyan üzenetet kell beépíteni, amely szerint, amennyiben a kelet-európai országok elnyernék szabadságukat, ez nem veszélyeztetné a Szovjetunió biztonsági érdekeit, mivel az Egyesült Államok kormánya elfogadná, hogy a csatlós országok Ausztriához hasonló semleges státust kaphanak, és beleegezne, hogy ne legyenek tagjai a NATO-nak. A beszédből az utolsó pillanatban kimaradt mind a semleges státus, mind pedig a NATO-tagság tilalma, így aztán az azóta híressé vált deklaráció végül mindössze ennyit tartalmazott: „Mi nem tekintjük ezeket a nemzeteket potenciális katonai szövetségeseinknek.” Ezért aztán ezt a végül kifejezetten defenzív hangvételre módosult, időzített üzenetet Moszkvában nem volt nehéz az adott helyzetben úgy értelmezni, hogy az Egyesült Államok semmit sem szándékozik tenni Lengyelország vagy Magyarország érdekében.

Az idézett kijelentés ugyanakkor – noha annak főként a szovjetek megnyugtatását szolgáló szerepét szokták hangsúlyozni – még ebben a radikálisan módosított változatban is történelmi jelentőségű volt. Ezt megelőzően ugyanis az Eisenhower-adminisztrációnak a csatlós államokkal kapcsolatos összes nyilvános állásfoglalása arra a feltevésre alapult, hogy amennyiben ezek az országok egy napon függetlenné válnának, ez egyet jelentene a nyugati világhoz való csatlakozásukkal, ami az adott kontextusban a NATO-tagságot is magában foglalta. Annak kinyilvánítása tehát, hogy az Egyesült Államok nem tekinti ezeket az államokat potenciális katonai szövetségeseinek, lényegében ennek a korábbi álláspontnak a feladását, azaz paradigmaváltást jelentett az amerikai külpolitikában. Ily módon a magyar forradalom, majd annak leverése – és ennek amerikai részről történt kény-

szer tudomásulvétele – mintegy katalizátorszerepet töltött be abban az 1956 nyarától a hatvanas évek közepéig tartó folyamatban, amelynek eredményeként az Egyesült Államok egy új, az addiginál jóval pragmatikusabb Kelet-Európa-politikát dolgozott ki. Ez az európai status quo de jure elismeréséhez fokozatosan közelítő irányvonal a **csatlós országok felszabadítása helyett az ottani kommunista rezsimek felpuhítását, liberalizálását tűzte ki célul**, mindenekelőtt a gazdasági nyomásgyakorlás eszközei által. A történelem ironiája, hogy amíg az ideologikus alapú, a nemzetek szabadságához való jogán nyugvó „felszabadítási” politika nem volt képes pozitívan befolyásolni a régió sorsát, ez a későbbi, önkorlátozó jellegű, „defetista” politika végső soron hatékonyan járult hozzá a kelet-európai kommunista rendszereknek a Szovjetunió ouszeomlását követő bukásához. [...]

Az 1953 után kibontakozott **détente**-folyamatot a magyar forradalom, illetve annak leverése rövid időre megzavarta ugyan, de azt nem szakította meg, sőt annak későbbi alakulására sem volt különösebb hatással. A szovjet intervenció nyugati elítélésének következtében előállt feszültség ugyanis valójában leginkább a propaganda területén, így mindenekelőtt az ENSZ fórumain nyilvánult meg, miközben a korábban vázolt tárgyalási készség mind amerikai (valamint angol és francia), mind pedig szovjet részről megmaradt, így **1957 tavaszától újra a párbeszéd megélénkülésének lehetünk tanúi**, az év végétől pedig megindul egy újabb kelet-nyugati csúcstalálkozó elkészítésének folyamata.

A felkelés legközvetlenebb hatása abban nyilvánult meg, hogy a nyugati nagyhatalmak passzív magatartása egyértelmű bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy az **1945 után kialakult európai status quót a Nyugat minden propaganda ellenére tudomásul veszi**, azt valójában nem kívánja megkérdőjelezni. Ez mindenekelőtt természetesen a szovjet vezetők számára jelentett komoly megnyugvást, hiszen az addig is működő hallgatólagos megegyezés helyett most konkrét biztosítékot kaptak rá, hogy a jövőben a saját birodalmuk határain belüli konfliktusok rendezése során még a legdrasztikusabb eszközök alkalmazása esetén sem kell tekintettel lenniük a Nyugat álláspontjára.

Ebben az értelemben a magyar forradalom kétségtelenül jelentős pozícióelőnyhöz juttatta a szovjeteket, hiszen 1956 után lényegében megszűnt az amerikai pszichológiai hadviselés („a rab népek felszabadítása”) által fenntartott és a Szovjetunió kelet-közép-európai biztonsági övezetét addig állandóan – valójában csupán a propaganda szintjén – „fenyegető” bizonytalansági tényező.

Ez az 1956-ban megszerzett és a Szovjetunió felbomlásáig érvényben lévő biztonságpolitikai biztosíték – az 1950-es évek második felében elért rakéteknikai és űrkutatási eredmények mellett – jelentősen hozzájárult a Szovjetunió nemzetközi pozícióinak megerősödéséhez, s a szovjet vezetés önbizalmának megnövekedéséhez. A későbbiekben mindez közvetve két egymással teljesen ellentétes tendencia megerősödését segítette elő: rövid távon a hruscsovi kalandorkülpolitika kibontakozását, a második berlini válság, majd a kubai rakéta-

válság előidézését. Hosszabb távon azonban az 1956 után elért önbizalomnövekedés azt az emancipációs folyamatot erősítette, amelynek során a Szovjetunió a hatvanas évek végére hadászati-stratégiai szempontból is az Egyesült Államokkal egyenrangú szuperhatalommá vált.

Ez viszont közvetve a hatvanas évek végétől kibontakozó klasszikus enyhülési politika elmélyülését, az **európai status quo végül de jure elismerésén alapuló helsinki egyezmény megkötését** (1975), és a békés egymás mellett élés praxisának kialakítását segítette elő.

A forradalom Magyarországnak a kelet-nyugati viszonyban játszott későbbi szerepét, illetve a nemzetközi politikában elfoglalt helyét sajátos módon befolyásolta. A kádári vezetés 1956 tapasztalatai alapján nemcsak hogy nem törekedett a Szovjetuniótól akárcsak relatíve független külpolitika megvalósítására, hanem a hazai és a külföldi nyilvánosság előtt tudatosan vállalta a mindenkori moszkvai irányvonal szigorú követését.

A külpolitika kevésbé látványos, illetve rejtett szféráiban ugyanakkor (a Nyugattal kiépített gazdasági kapcsolatok, titkos közvetítési kísérletek a vietnami háború, majd az 1968-as csehszlovákiai válság idején stb.) mindvégig jelen volt egy olyan óvatosság, de határozott tendencia, amely az adott mozgástér minél hatékonyabb, de lehetőleg kevésbé feltűnő módon történő kihasználását célozta. Ez a gyakorlat éppen az ellentéte volt annak a román taktikának, amely a hatvanas évek közepétől mind belső, mind pedig külső fogyasztásra folyamatosan a szovjet vonaltól való eltéréseket hangsúlyozta, igyekezvén önálló román külpolitika létezését bizonygatni, miközben az ország, Magyarországhoz hasonlóan valójában mindvégig szilárd tagja maradt a szovjet szövetségi rendszernek.

A forradalom leverését követő nyugati hivatalos s társadalmi reakciók, valamint az ENSZ-nek a magyar ügy iránt mutatott elkötelezettsége alapján sokaknak úgy tűnhetett, a kádári vezetés soha, vagy legalábbis hosszú ideig nem lesz képes normalizálni kapcsolatait a Nyugattal. Csakhogy a magyarországi felkelés kudarca a nyugati hatalmakat is a már korábban megindult átértékelési politika folytatására ösztönözte, amelynek eredményeként 1956 után végképp elvetették a rab népek felszabadításának teóriáját, s a cél ettől fogva a kelet-közép-európai kommunista rezsimek „felpuhítása”, **liberalizálása** lett.

Ebbl a szempontból pedig az 1956 novemberétől következetesen a kommunista rendszer szanálására, azaz egy **működőképes szisztéma kialakítására törekvő Kádár-kormány** nagyon is ígéretes partnernek bizonyult, így nem meglepő, hogy a kapcsolatok normalizálása iránti igény angol részről már 1957-ben megfogalmazódott, igaz, tekintettel a körülményekre, egyelőre csupán belső használatra. A kádári vezetés ugyanis a **posztstálinista rendszer** sajátos magyar változatának kiépítését párhuzamosan kívánta megvalósítani a forradalmat követő, irracionálisan kegyetlen és széles körű megtorlásokkal, amire a nyugati politikuskok érthető morális felháborodással reagáltak. Racionális alapon, a Szovjetunió biztonsági érdekeit figyelembe véve ugyan belátták a rendteremtés

szükségességét, ám egyúttal – nem kis mértékben saját közvéleményük nyomására – azt várták volna a magyar kormánytól, hogy amilyen pragmatikusan törekszik a társadalom nagyobb részének megnyerésére, olyan nagyvonalúan fog megbocsátani a „bűnösöknek” s a „megtévedteknek”. Talán megkockáztathatjuk azt a feltevést, hogy amennyiben a Nyugat, s mindenekelőtt az Egyesült Államok ezekben az években nem a nyilvánosság előtt, az ENSZ fórumain és máshol igyekeznek nyomást gyakorolni a magyar kormányra a megtorlások enyhítése érdekében, hanem közvetlen, titkos tárgyalások útján, ahogyan végül 1960–1962 között történt, jelentősebb engedményeket lehetett volna kikényszeríteni már e korábbi időszakban is. Ez pedig adott esetben nem csupán a jól ismert eredménnyel járhatott volna, vagyis hogy a magyar ügynek az ENSZ-közgyűlés napirendjéről 1962 decemberében történt levételéért cserébe Magyarországon amnesztiában részesítették a forradalmi cselekményekért elítéltek nagy többségét, hanem ily módon esély lett volna magának a megtorlási folyamatnak a befolyásolására, a szigor enyhítésére, sok ember életének megmentésére is.

A Kádár-kormány legfontosabb külpolitikai célkitűzése ugyanis közvetlenül 1956 után a szinte teljes diplomáciai elszigeteltségből való kitorés volt, és annak bebizonyítása, hogy az új rendszer, bár fogantatása nem volt szeplőtelen, jellegét tekintve nyugati szemmel nézve sem rosszabb, sőt jobb, mint a többi kommunista rezsim. Ezt, mint láttuk, Nyugaton hamar fel is ismerték, ám a magyar ügy évről évre visszatér ENSZ-beli vitája mindenekelőtt az amerikai vezetés számára olyan fontos fegyvert jelentett a harmadik világ országainak befolyásolásáért folytatott szuperhatalmi küzdelemben, amelynek következtében a magyar vezetéssel való közvetlen egyezkedés politikájára csak az ENSZ-viták egyre nyilvánvalóbbá váló kifulladásá után kerülhetett sor.

Így Magyarország csak az 1963-as amnesztia után nyerte el a „bloc normal” státust, azaz a többi kommunista országgal egyenrangú bánásmód jogát, ám ekkortól – Lengyelország mellett – rögtön a favorit is lett. A **posztstálinista rendszernek** – jelentős mértékben éppen a forradalom tanulságai alapján – a hatvanas évek közepére kiépült sajátos magyar változata ugyanis szinte magától teremtette meg azt a rugalmasabb, **liberálisabb kommunista modellt**, amelynek megvalósítása az 1956 után érvényes, a felszabadítási retorikát végleg feladó **amerikai külpolitika egyik célkitűzése** volt.

Paradox módon tehát az egyetemes szabadságeszményekért küzdő magyar forradalom 1956-ban a legkevésbé sem volt összhangban a nyugati politika valós célkitűzéseivel – bár sokan úgy hitték, a felkelés éppen a „felszabadítás” feltételeit teremti meg –, a kádári rendszer az 1956 utáni évtizedekben a maga pragmatizmusával a szovjet blokk országai közül legközelebb jutott az akkor érvényben lévő nyugati elvárásokhoz.

(Megjelent: Évkönyv 1996/1997 Az 1956-os forradalom a világpolitikában. Nemzetközi konferencia, Budapest, 1996. szeptember 26–29.)

Fel kell kutatni 1956 eseményeinek ismeretlen vonatkozásait

Hatvan év után még messze vagyunk attól, hogy kézbe vehetünk egy történelemkönyvet, amely hű és áttekinthető tájékoztatást ad annak a csodálatos napnak a történetéről, amely végre nemzeti ünnepnappá lett a szívekben is Magyarországon és mindenütt, ahol magyarok élnek. Bár vonatkozó könyvekből nincs hiány, ritka ember, aki akár negyedét is ismeri, olvasta. Ünnepként általánosan elfogadottá is csak úgy válhat, ha megelégszünk és megegyezünk a mindenki által elfogadható klisé-történetben. Ahogy 1848–49 is legendatörténetté vált iskolai tanulmányi szinten.

Amiket összeírtak róla Magyarországon a rendszerváltoztatásig, azokat nem érdemes elolvasni. 1990-től viszont megindult az áradat, a nagy nemzeti dicsőség fénykörében érdemes volt elhelyezkedni az immár jó oldalon. Úgy összességében a kommunizmus eszméiségét valló baloldal is megtalálja Október eseményeiben a maga részét. Történész társulatok alakultak olyan eredménnyel, amiben helyet kapnak a reformkommunisták, mint ideológiai előkészítők – intézmények elfoglalják a szakmai tér nagy részét.

Emigrációban, a 60 évvel ezelőtti években a napi hírmédiából és heti magazinokból szereztünk politikai, jelenkori történelmi ismereteket. Személyes érdeklődéssel tanulmányoztam az Egyesült Államok napi és általános politikáját, külön ráfigyelve a nyilatkozatok és az események közötti széles hézagokra, ami azért volt izgalmas, mert USA vált olyan, egyetlen viághatalommá, mint aki mindenre képes, és mindent kezelni is akart. Itt rövidre fogom: az októberi eseményeket akkor nagy aggodalommal fogadtam. Egy társaságot megbotránkoztatam egy megjegyzéssel: – Annak örülök, hogy ezúttal nem jöttek az amerikai liberátorok.

Hosszú évtizedek jöttek, ami alatt Európa két nagyhatalom katonai-gazdasági megszállása alatt élt, és míg fortyogott a világ fazeka egyebütt, az európai helyzet végleg befagyottan, merevedett állapotban volt. Számomra ez izgalmas téma volt, előbb a havilapban, majd a hetilapban foglalkoztam a nagyhatalmi politikával.

Most összegyűjtöttem Ötvenhatról szóló írásaimat az évforduló alkalmára. Olvasható *Ötvenhat emigrációs szemmel* cím alatt a Magyar Élet honlapján. Ezekben a cikkekben olyan vonatkozásokat kerestem, feltételeztem, találtam, amelyek eredete köthető az Egyesült Államok politikájához, különösen ahhoz – amit az akkori nyugati közvélemény érthetetlennek tartott –, ahogy viszonyult a Szovjetunióhoz – ahelyett, hogy helyére tenné.

Most, hogy e rovat részére érdemes dolgot találok, ráakadtam egy kiváló történelmi munkára, amiben tényszerűen viszontláttam azokat, amiket feltételeztem korabeli olvasmányaimban.

Dr. Békési Csaba egyetemi tanár, kiemelten foglalkozik '56 történetével ma már kutatható irodalmával.

Írásáért nagyon hálásan köszönetet mondunk, örülünk hogy részesülünk kutatási értékeiben. **Csapó Endre**

Törekvések a Szovjetunióban a sztálinizmus felszámolására és a szocializmus megújítására

**Forrás: Standeisky Éva
Újabb történeti irodalom
az 1950–1970-es évek
Szovjetuniójáról.**

A történész tanulmányából azokat a részeket idézzük, amelyekből kitűnik, hogy a magyar forradalmat megelőző reform mozgalmat a Szovjetunió hasonló mozgalmi batorították.

A Szovjetunió történetének ismerete nélkül nem érthető igazán a magyarországi változások sem. Ebben a fejezetben azokra a szovjet birodalom központjában végbement lényegi történésekre hívom fel a figyelmet, amelyekről nem eléggé köztudott, hogy a hazai politikai reformok és társadalmi átalakulások előzményei, kiváltói voltak.

A Nagy Imre-kormány intézkedéseinek szovjetunióbeli előzményei: 1953 áprilisában a szovjet vezetés Berijával az élen egyesítette a belügy és az állambiztonsági minisztériumot, látványosan csökkentve az állambiztonság jelentőségét, s növelve kontrollálhatóságát. Nálunk az önálló Államvédelmi Hatóság került a belügy alá.

1953–54-ben a szovjet légerekből túlnyomó többségükben nem a politikai ürüggyel elítélt foglyok szabadultak ki, s a rehabilitációs eljárások igen vontatottan haladtak. Ezt utánozták Magyarországon is. 1954 nyarán csak a kommunista politikai foglyok egy része került ki a börtönből, mások kiengedésére nálunk is várni kellett 1956-ig, a SZKP XX. kongresszusát követő enyhülési hullám begyűrűzéséig.

A Szovjetunióban 1953 és 1956 között veszélyesen fellazult a társadalom, hasonlóan Magyarországhoz, ami a XX. kongresszus önkritikus jellegét és a visszarendezési készleteket egyaránt magyarázhatja a kongresszus előtt és után. Az irodalmi életben heves viták folytak, ezekre támaszkodtak a magyarországi kommunista reformerek is a rákosistákkal folytatott harcban.

A zsidó származású szovjet tudósok az antifasiszta [háborús] koalíció évei alatt érdeklődésük, nyelvtudásuk révén mélyebb és gyümölcsözőbb szakmai kapcsolatokat építettek ki kapitalista országokban élő kollégáikkal, mint az oroszok és más birodalmi népek képviselői. Feltehetően ugyanezek vonatkoztak azokra is, akik (többnyire hivatalos) gazdasági és kulturális kapcsolatokat tartottak fenn kapitalista országok állampolgáraival, vagy írói, művészi delegációk tagjaként jutottak Nyugatra.

A szovjet pártvezetés számára a kozmopolitizmus elleni 1948-tól fel erősödő harc számos haszonnal járt: a párt megszabadulhatott potenciális ellenzékének egy részétől, megoszthatta a kisebbségi érzésből fakadó egyéni sérelmeket; ideológiai tartalommal ruházhatta fel elzárkózási politikáját; szíthatta a háborús hisztériát.

Az orosz történetírásban Sztálin halála (1953) – olykor már az azt megelőző év is – a bevett periódusindító: ez a Hruscsov-kor, a hidegháború enyhülésének kezdő éve, a hruscsovi reformévtized nyitánya.

A szovjet rendszer kiépülése, megszilárdulása utáni legjelentősebb reformperiódus a Sztálin halálát követő, 1953-tól 1964-ig tartó „évtized” volt. A szovjet pártvezetésben ekkor megfo-

galmozódó reformvágyaknak voltak előzményei: a szovjet vezetés és a társadalom többek szerint már a második világháború után is hajlott a reformokra.

A tekintélyelvű épülő társadalomban pedig csak a felülről induló reformkezdeményezéseknek lehetett volna némi esélyük. A hatalom egyes képviselői ugyan tettek felemás kísérleteket a korábbi kötöttségek oldására, a pártállami terror mérséklésére, de a hatalmi és a társadalmi szféra a második világháborút követő években nem egyformán érett meg a reformokra.

A rendszer lényegén a reformok nem változtattak, hiszen céljuk éppen a rendszer megőrzése volt.

Zjuzina vizsgálódásának tárgya Hruscsov reformperiódusa, amelynek kiteljesedését az SZKP XX. kongresszusa tette lehetővé: hatására az értelmiség a sztálinizmus felszámolása és a szocializmus megújítása érdekében együttműködést ajánlott a hatalomnak.

Vajon csakugyan megvalósultak volna-e a reformok, ha a hatalom valóban együttműködik reformpárti értelmiségével? A történész néhány figyelemre méltó megállapítással válaszol saját kérdésére.

A hruscsovi évtizedben a hatalom szerkezete változatlan maradt: a rendszer lényegét nem érintették a gyakori és átfogónak tűnő átalakítások. Az irodalom és a művészet területén a „modernizálás” kétirányú volt: nőtt szervezeteik önállósága, mindenekelőtt az írószövetség és a művészeti fórumai lettek önállóbbak, pártszervezeteik eszmei befolyása pedig láthatatlanabbá, áttételesebbé vált.

Magyarországon is hasonlóan alakult a hatalom és az írók kapcsolata, az 1956-os forradalommal azonban nálunk a szocialista reformpróbalakozásoknak vége szakadt. A hatvanas évekből konszolidációban már meghatározó volt a hatalmi túlsúly.

Maga Hruscsov is ellentmondásos politikai személyiség volt: a „liberális intelligencia” nagyra értékelte antisztálinizmusát, sokakat visszariasztott azonban kulturális kérdésekben megnyilvánuló kompetenciahiánya, durvasága, önkényessége. A hatalom pedig nem ösztönözte igazán értelmiségi reformereit, csupán elfogadta őket egy ideig, műveik újdonságai iránt már kevésbé volt fogékony.

A reformértelmiség ki volt szolgáltatva a hatalomnak. Hiába ébredtek sokan öntudatra 1954-ben, s üdvözölték 1956-ban a XX. kongresszust, a hatalom berkeiben egyre inkább revizionista elhajlókként emlegették őket, s a pártbéli ortodoxok megerősödésével „liberális” – antisztálinista, a szocializmus demokratizálását szorgalmazó – eszméik terjeszthetőségének is befellegzett. A „konzervatívok”, a politikusok és értelmiségiek egyaránt, felismerték, hogy a „liberálisok” követelése – a cenzúra megszüntetése, az ideológiai és politikai fékek eltávolítása az irodalomból és a művészetekből – magát a rendszert veszélyeztetik, s fennmaradási ösztönük logikusan készítette őket a bomlasztók háttérbe szorítására.

Hasonló véleményen volt 1954-ben a hatalomból az előző évben eltávolított keménykezü magyar kultúrdiktátor, Révai József is.

A szovjet írószövetségben 1953

**Első ízben történik,
hogy a
60
évvel ezelőtti nemzeti
forradalom és
szabadságharc kerek
számú évfordulóját
együtt önnepeljük
nemzeti
elkötelezettségű
magyar kormányval,
híven
1956
szellemében.
Ausztráliában ez most
az 59-ik szabadság-
harcos megemlékezés
lesz.**

januárjában névtelen bejelentések alapján, pártjövahagyással tagfelülvizsgálatot rendeltek el. A kezdeményezők arra hivatkoztak, hogy a szövetségben a sok, nem odaváló, passzív író rontja a színvonalat.

A szellemi elit

A poszt sztálini időszak a szocializmus megújításáért küzdő szellemi elit s a törekvéseiket hol támogató, hol visszafogó és büntető hatalom harcaként is felfogható. Sztálin halála, a hidegháború enyhülése sok kommunisztában azt a reményt keltette, hogy a szocializmus hibái kijavíthatók: nem az elvekben van a hiba, hanem megvalósításuk módjában. Ez a kommunista reformheület talán a Szovjetunióban volt a legerősebb, bár honi perspektívából a magyar kommunista reformellenzékiek rendszerjobbító teljesítménye tűnik a térségben kiemelkedő jelentőségűnek. Az „olvadás” a Szovjetunióból indult; a hruscsovi éra, sőt még a pártvezető bukását követő rövid időszak: az 1968 augusztusáig, a csehszlovák reformtörekvések kudarcáig terjedő periódus is visszaesésekkel, ellentmondásos megnyilvánulásokkal terhes szellemi megújulásként jellemezhető.

Az értelmiség, a szellemi elit – az intelligencia – a totalitárius rendszerekben sajátos szerephez jut: csak a rendszerhűek, az alkalmazkodók érvényesülhetnek igazán, a többiek osztályrésze az elhallgatás vagy az üldözés. A diktatúrában egyedül a szellemi elit képviselői – mindenekelőtt az írók, újságírók – vannak olyan helyzetben, hogy a társadalmon belüli feszültségeknek hangot is adhatnak. Ugyanakkor a hatalom és a kiválasztott írók kölcsönös egymásraultaltsága be is határolja mindkét fél mozgásterét. A hatalmon lévők igénylik, hogy az írók legitimálják uralmukat, s a szolgálat fejében kiemelt szellemi és anyagi megbecsülésben részesítik őket.

A felülről kezdeményezett és az írók, művészek egy része által támogatott nagy reformnekibuzdulások némi változatosságot hoztak a maradiak és az újítók harcába. Re-

formokra (s nem csupán a kultúrában, hanem a gazdaságban és az irányításban is) a hatalmukat veszélyeztető problémák készítették a vezetőket, s ezek a reformok – olykor visszanyesve, kudarcba fordulva is – végső soron a szovjet típusú rendszer sikeres önkorrekciós lépéseinek tekinthetők.

A szellemi sokszínűség felé mutató 1945–48 közötti szórványkezdeményezések azonban – úgy tűnik – sokkal inkább a háborút követő átmenetiség természetű következményei voltak, semmint a jövő ellenzékiségének előzményei. Ez nem mond ellent annak, hogy néhányan arra a következtetésre jutottak: a diktatúra – a szocializmus keretein belül – humanizálható.

Az „olvadás” éveiben a légerekből kikerültek beszámolóinak, közéleti aktivitásának hatásaként kezdett formálódni a rendszer keretei között maradó, a diktatúra demokratizálását sürgető közvélemény. A sztálini személyi kultuszt elítélő, önkritikus párt-megnyilvánulások mintegy kiengedték a bíráló szellemét a palackból, aminek veszélyére maga a kezdeményező hruscsovi vezetés is hamar ráébredt. Az SZKP XX. (1956) és XXII. (1961) kongresszusa különösen felszabadító hatású volt.

Lázadások

Tömeges ellenzéki fellépésekre a sztálini terror éveiben nem kerülhetett sor. A hatalomért folyó politikai harcok Sztálin halála után fellazították az erőszakszerveket, korlátozták mindenre kiterjedő, nemritkán törvénytelen beavatkozásaik lehetőségét. A lázadások az ötvenes évek közepén az ezreket, tízezreket embertelen körülmények között összezsúfoló és végletesen kizsákmányoló fogolytáborokban törtek ki,

A szovjet légerekből két évvel a magyarországi forradalom előtt lázadtak fel a foglyok. Hósi tettükre akkor nem figyeltek fel, pedig történelmi tettet hajtottak végre azzal, hogy részben megtörték az elítéltek kizsákmányolását és a velük szemben alkalmazott terrorista módszereket. A híres XX. kongresszus ugyancsak a szovjet koncentrációs táborokban kibontakozó ellenállási mozgalom következtében vált lehetségessé.

A reformokat a vezetők a rendszer fennmaradása érdekében hozták, intézkedéseik azonban fellazították a diktatúrát, s olyan folyamatokat indítottak el a társadalomban, amelyek már-már a hatalmukat fenyegették. Beindult egy szinuszgörbével ábrázolható folyamat: a reformkezdeményezéseket a társadalmi rend fellazulása követte, ami félelmet váltott ki a vezetőkből, ezért többnyire újabb – személycserékkel kombinált – reformokkal próbálkoztak, vagy – szintén személycserékkel, félreállításokkal kombinált – visszarendező lépésekre szánták el magukat. Az utóbbiak sikerességét azonban épp ők ásták alá korábbi reformkezdeményezéseikkel, amelyeket visszavonva óhatatlanul önmagukat gyengítették, mert hitelüket veszítették, amit aztán újabb ígérekkel vélték kompenzálhatónak. A „bomlás” jele volt, hogy a kegyvesztett politikusokat már nem tartóztatták le, csak alacsonyabb besorolásba helyezték vagy nyugdíjazták.

★★★

Összefoglalás

Ötvenhat történetében számtalan esemény, körülmény, érdek gyűlt össze egy gyújtópontba, amiből forradalom lett. Még sok vita lesz azon, hogy spontán lobbant-e fel, megtervezték-e, ki tervezte meg? Ebben a sorozatban felidézünk számos olyan elemet, amiknek része volt a drámai fordulatban. Láttuk a tényeket: 1945-ben Amerika megfelezte Európát a Szovjetunióval, amit hosszú távra tervezett, azt tartósította szerződésileg Európa összes országai csatlós kormányaival. Mindent elkövetett, hogy ne kelljen felszabadítani a keletre eladott országokat. Mindent elkövetett, hogy a felháborodott saját és a nyugati országok közvéleményével elfogadtassa a szovjet államot, mint a győzelemből fakadó felelősséget vállaló nagyhatalmi partnert. Amerikai követelés volt a szovjet állam liberalizációja, amihez készséget mutattak Moszkvában. Mindezekkel bőven foglalkoztunk e sorozat korábbi oldalain. Ehhez kapcsolódik az információ az ezen az oldalon ismertett tanulmányból, ami a már kutatható moszkvai levéltári anyagból való.

A valóban spontán kitört magyar forradalom ebben a nagyhatalmi játékban kapott a megtörténnél jóval szerepeire eltervezett szerepet.

Mi, itt, annak idején aggodalommal követtük azt a huzavonát, amit Amerika produkált álságos antikommunizmusával és valóságos együttműködéssel Moszkvával. Rádiópropagandával biztatta a rabnemzeteket lázadásra, hát éppen úgy gondolták, majd Budapesten csinálnak a diákok egy kis balhét, ami átlendíti az ide-oda cikázó, taktikázó moszkvaiak határozatlanságát egy kedélyes nagy fordulatra, mindenki öröme, hogy megváltozott a kommunizmus, mert ez az igazi, amit az a ganef Sztálin elrontott.

A bűnösök azok, akik a diákokat beszerverték napokkal, talán hetekkel előtte, október 23-ára. Más irányból is valami nagy dologra készültek – miért volt a felső vezetés Titonál egy héttel, csak 23-án érkeztek haza. Szegeden a diákok már 22-én megfogalmazták a követeléseket, benne volt a Ruzsík Haza! Már ez zavart keltett, másnap megpróbálták letiltani, erre a kutyák is fölkapták a fülüket. Elindult a diákmenet, a Bem térre megérkezett a forradalom népe.

Láttuk, az oroszoknál is folyt a harc a vezetésben a liberalizálás körül, miért ne lett volna így Budapesten? Nos, Geró lépett, ez az egyik vonal. Moszkva akkor Nagy mellé állt. Legyen ő a felelős. A feladat a helyzetben: álljon a felkelés élére, és térítse el annak irányát. Minthogy ez nem sikerült, Moszkva ismét döntött, ott is a reformellenesek dörzsölték a kezüket. Egy erőpróba eldőlt.

Amerika nem tanult az esetből: a népellenes diktatúra nem bír el egy kis változtatást sem. Rögeszménen folytatták a medveszelidítő mutatót, míg akadt egy liberatnyik Gorbacsov személyében. Ő is elhitte, hogy lehet! Ő is, Reagan is hitték, ők fogják megváltoztatni a történelmet.

Nem jött létre az Atlanti-Eurázsia Nagybirodalom és annak alapjain az Új Világrend a Világkormány vezetésé alatt.

Ami pedig rég eldőlt, azon a napon, a Bem térre vezető úton.

–CsE–

A magyar forradalom és Washington

Raymond L. Garthoff

Első ízben történik, hogy a **60** évvel ezelőtti nemzeti szabadságharc kerek számú évfordulóját együtt önnepeljük nemzeti elkötelezettségű magyar kormányval, hiszen **1956** szellemében. Ausztráliában ez most az 59-ik szabadságharcos megemlékezés lesz.

Az utóbbi néhány év során napvilágra került levéltári dokumentumok lehetővé teszik, hogy a magyarországi politikai döntésekről és eseményekről világosabb képet alkossunk. Az Egyesült Államokban nemrégiben újabb kormányzati iratok feldolgozása vált lehetővé. Ezek a dokumentumok kiegészítik azt a már korábban is kutatható kulcsfontosságú forrásanyagot, amelyet a *Foreign Relations of the United States* (Az Egyesült Államok külkapcsolatai) sorozat keretében hat évvel ezelőtt jelentettek meg egy különálló kötetben.

Dwight D. Eisenhower elnök a Nemzetbiztonsági Tanács (NSC) 1956. november 8-i ülésén maga fogalmazta meg sokatmondóan az Egyesült Államok előtt álló dilemmát. „Mi hasznosat is tehetnénk? tette fel a kérdést. Szakítsuk meg a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval? Mit nyerünk vele? A szovjetek biztosan nem bánnák.” Az értekezleten senki másnak nem volt javaslata, s ezért aztán a vita más nemzetközi kérdésekre terelődött. Még ugyanaznap Budapesten a szovjet csapatok megtörték az ellenállást.

Az NSC ezt megelőző értekezletén, november 1-jén, azaz még a második, erőteljesebb szovjet támadás előtt, elnapolták az ülés fő napirendi pontjaként megjelölt lengyel és magyar politikai helyzet megvitatását, amiről pedig már egy NSC-fogalmazványt is összeállítottak. A tanácskozás előtt azonban John Foster Dulles külügyminiszter telefonált az elnöknek és közölte vele, hogy a kérdés „idejétmúlt, mivel a helyzet nagyjából magától is megoldódott” azzal, hogy a szovjetek kivonták alakulataikat Budapestről. Az elnök ezzel egyetértett és a közép-keleti helyzet megvitatását javasolta helyette. Ezek után Eisenhower már az értekezlet lezárásán bejelentette, hogy nem a szovjet érdekszférában előállt helyzetet szeretné megvitatni, hanem ehelyett azt javasolja, a Közel-Keletre összpontosítsák a figyelmüket. Itt ugyanis az egyiptomi felségterületen fekvő Szuézi-csatorna izraeli, brit és francia megszállásával egy újabb nemzetközi válságoc alakult ki.

Allen W. Dulles, a CIA igazgatója, a hírszerzés november 1-jei tájékoztatójában a magyarországi helyzetet a népfelkelés „győzelme”-ként jellemezte. „Csoda volt, ami ott történt” – mondta. Az október 30-i szovjet kormánynyilatkozatról pedig, ami a kommunista országok közötti **külkapcsolatok liberalizálására** tett ígéretet, kijelentette, hogy „az utóbbi évtizedben ez volt a Szovjetunió egyik legfigyelemreméltóbb megnyilatkozása. A legsúlyosabb probléma, amivel ma Magyarországon szembe kell néznünk az, hogy nincs olyan meghatározó politikai, aki összefoghatná a lázadókat”, és megakadályozná a zrzavar kialakulását. Eisenhower elnök kívánsága szerint azonban Dulles után senki sem szólt hozzá a témához, és a megbeszélés a szuezi válság megvitatásával folytatódhatott.

Mielőtt kitérnénk az elnök, a külügyminiszter és a CIA igazgatójának a Szovjetunió magyarországi politikájával kapcsolatos reményeire, amiket az események néhány napon belül megcáfoltak, arra is fel kell hívunk a figyelmet, hogy a Nemzetbiztonsági Tanács azt megelőző, október 26-i értekezletén, valamint a Fehér Házban az elnök részvételével összehívott, szűkebb körű tanácskozáson,

október 27-én, amikor Budapesten a szovjet alakulatok bevetése miatt heves harcok folytak az optimizmusnak nyomát sem találni. Október 24. után a szovjet beavatkozás ténykérdés volt, még ha továbbra sem lehetett előre látni, hogy mi fog még Magyarországon történni, és mik lesznek a szovjetek további lépései. Mindezek ellenére az említett washingtoni értekezleteken senki sem vetette fel egy amerikai vagy NATO-ellenlét lehetőségét, senki sem javasolta, hogy a felkelőket titkos fegyverszállítványok révén vagy bármi mással támogassák.

Az egyetlen utalás egy esetleges nyugat-keleti összecsapásra akkor hangzott el, amikor az elnök október 26-án megosztotta hirtelen támadt aggodalmát az értekezlet résztvevőivel. Azt latolgatta, hogy „vajon [a szovjet vezetők] a [kelet-európai] csatlós országokban tapasztalható hanyatló befolyásuk láttán, nem fognak-e kísértést érezni arra, hogy olyan szélsőséges eszközökhöz folyamodjanak, amelyek még világháborút is kirobbanthatnak? Ilyen körülmények között a legnagyobb körültekintéssel kell eljárunk.”

Nehéz magyarázatot találni arra, hogy az elnök miért tartott attól, hogy a szovjetek világháborút kezdeményeznek. Amennyiben tényleg tartott ettől a lehetőségtől, aggodalma nem volt általános. Tanácsadóinak zöme, ideértve a külügyminisztert és a CIA igazgatóját is, biztosan nem osztozott félelmében. Azzal, hogy vitára bocsátotta a kérdést és eleve nem vetette el annak lehetőségét, az elnök talán azokat akarta megnyugtatni, akik ténylegesen tartottak egy ilyen eshetőségtől. Eisenhower egy „az asztalon heverő feljegyzés”-re hivatkozott, amiről nem árult el többet. Mái nem ismert, milyen iratra utalt (nincs nyoma a Fehér Ház levéltárában). Elképzelhető, hogy egy választási tanácsadójának levele feküdt előtte, ami az elnökválasztás hajrájában mutatkozó esélyekkel foglalkozott. Az is lehet azonban, hogy Arthur M. Radford admirálisnak, a Vezérkari Főnökök Egyesített Tanácsa elnökének személyes memoranduma volt a kérdéses dokumentum, mivel Radford előszeretettel érvet a szovjet veszéllyel. Eisenhower aznap este mindenesetre anélkül, hogy pontos magyarázatot adta volna, naplójában is célzást tett az esetre. Feljegyezte, hogy „figyelmeztette a vezérkari főnököt és a Központi Hírszerzési Iroda igazgatóját arra, hogy a magyar felkelés által előidézett válságban példátlan körültekintéssel és figyelemmel járjanak el”.

Nem megállapítható tehát, hogy az elnök maga valóban hitt-e egy ilyen valószínűtlen veszély lehetőségében vagy csak valaki más, valószínűleg Radford admirális, aggodalmára reflektált, és egyetlen egy eshetőséget sem akart a számításból kihagyni. Amennyiben az aggodalom őszinte volt, az csak még inkább megerősítette az Egyesült Államok állásfoglalásának egyéb okait, bár már e nélkül a végső ok nélkül is elegendő indok szolgált az amerikai beavatkozás mellett.

Az amerikai vezetés gondolt-e egyáltalán arra, hogy a szovjet beavatkozásra katonai lépésekkel válaszoljon? Minden rendelkezésünkre álló

forrás egyértelműen azt támasztja alá, hogy a kezdeti, október 24. és 30. közötti, korlátozott méretű szovjet hadmozdulatok idején a kérdés fel sem merült. A november 4-i újabb és határozottabb beavatkozás, amelynek már a már-már győzedelmes forradalom leverése volt a célja, legalábbis elméleti síkon felvetette a kérdést.

Eisenhower elnök is erről vallott későbbi visszaemlékezésében: „A [november 4-i] Magyarországgal szembeni szovjet katonai offenzíva nyomán szinte magától értetődően megválaszolásra várt, hogy szembeszálljunk-e katonailag a barbár invázióval.”

Gyakorlatilag azonban, ahogy azt az elnök is belátta, és későbbi memoárjában is érdemesnek tartotta feljegyezni, az adott földrajzi és harcászati körülmények között az Egyesült Államoknak nem állt módjában katonai támogatást nyújtani, nem beszélve egy ilyen döntés politikai áráról és katonai kockázatáról. „Be kellett látnom – emlékezik vissza Eisenhower –, hogy semmi értelme nem volt a kérdés feletti további vitának.”

A Nemzetbiztonsági Tanács helyzetértékelései természetesen több lehetséges válaszlépést is felvázoltak. Az október 31-i NSC 5616 jelentésben többek között szó van egy győztes forradalmi kormány esetleges „nyílt katonai támogatásáról” is, de ezt a fogalmazványt soha sem vitatták meg. Nincs tehát semmi konkrét jele annak, hogy az amerikai katonai beavatkozás valaha is szóba került volna a Biztonsági Tanácsban, vagy akár más magasszintű megbeszélésen.

Jóllehet sok, főként a CIA és a Hadügyminisztérium kötelékében dolgozó amerikai tisztviselő szerette volna elérni, hogy október végén az Egyesült Államok közvetett fegyveres támogatást nyújtson a felkelőknek, a Nemzetbiztonsági Tanács és a kormány szintjén nincs nyoma annak, hogy bármelyik fórumon is közvetlen katonai lépéseket sürgettek volna. A november 4-i általános szovjet offenzívát követően pedig, az alatt a néhány

nap alatt, amíg kitarzott a magyar ellenállás, tudomásom szerint csak egy magas rangú amerikai kormánytisztviselő, Robert Amory, egyébként a CIA hírszerzési igazgatóhelyettese javasolta amerikai csapatok, mi több, szükség esetén még atomfegyverek korlátozott bevetését is a szovjet hadmozdulatok hátráltatása érdekében. Allen Dulles, a CIA igazgatója azonban nem állt a javaslat mellé. Az elképzelést, ha egyáltalán továbbították a Fehér Házba, nem tették komoly mérlegelés tárgyává.

A magyarországi szovjet megszállást feltartóztató közvetlen és nyílt amerikai szerepvállalás sohasem szerepelt tehát komoly politikai alternatívaként. Nem volt kivitelezhető. A háború és beláthatatlan következményeinek kockázata pedig elfogadhatatlan volt. A magyar szabadságharcosok titkos felfegyverzése és támogatása már reálisabb lehetőségnek tűnt. Október 24. és 30. között nyílt volna alkalom erre azok után, hogy szovjet alakulatokat vetettek be az egyre terjedő zavargások leverésére. Sokan voltak a CIA-ban és a hadügyben, akik a magyar felkelésben alkalmat láttak arra, hogy az addig a politikai beszédekben retorikai fordulatként használt „visszaszorítását végre a realitások szintjére emeljék. Levéltári dokumentumok és más elérhető információforrások alapján megállapítható, hogy miközben a javaslat szerepelt az NSC jelentéseiben felsorolt lehetőségek között is, valamint szóban is elhangzott jöllehet az eddig nyilvánosságra került iratok ezt nem bizonyítják Eisenhower elnök határozottan elutasította az ötletet.

Az Egyesült Államok Nagy-Britanniával és Franciaországgal folytatott egyeztetések után kijelölte a követendő utat. Október 27-én a három tagállam sürgős úton kérte, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa tárgyalja meg a magyarországi szovjet beavatkozást. A rá következő napokban (október 29–31.) a BT figyelmét teljes mértékben lekötötte a szuezi válság. Magyarországon ezalatt elcsúsztak a harcok, a szovjetek kivonultak Budapestről. November 3–4-én, a második intervenció után ugyan az ENSZ BT végül is felszólította a Szovjetuniót a visszavonulásra, de a határozati javaslatot a Szovjetunió megvétózta. Noha az ENSZ Biztonsági Tanácsában és a közgyűlésben zajló vitáknak köszönhetően a világ közvéleményének szemében sokat vesztett ugyan népszerűségéből a Szovjetunió, ám a viták nem akadályozhatták meg abban, hogy magyarországi állásait megerősítse.

Ezt természetesen már mindenki felismerte akkor, amikor az Egyesült Államok döntött arról, hogy sem nyíltan, sem rejtett utakon nem avatkozik bele a magyarországi események menetébe. A felkelés alatt néhány magyar emigránsnak sikerült Ausztrián keresztül eljutnia Magyarországra. Közöttük olyanok is lehettek, akik nyugati országokkal vagy esetleg nyugati titkos-szolgálatokkal is kapcsolatban álltak, de a forradalomban a kívülről érkezők szerepe mellékesnek volt mondható.

Az amerikai külpolitika egyetlen, heves vitákat kiváltó szereplője az Egyesült Államok kormánya által finanszírozott és akkoriban be nem

vallottan a CIA ellenőrzése alatt álló Szabad Európa Rádió volt. Hangoztatták és vitatták felelősségét azért, hogy a soha meg nem érkezett nyugati támogatás ígéretével biztatta a forradalmat. Mi több november 1-jéig a SZER ahelyett, hogy a Nagy-kormányt támogatta volna (szemben a lengyelországi események kapcsán Wladyslaw Gomulkának nyújtott támogatással), kitarzott a Nagy-kormány bírálata mellett. A hivatalos útmutatásban az szerepelt, hogy bátorítani kell a népi felkelést, de annak irányítását nem szabad átvenni, és nem szabad olyan benyomást kelteni, hogy nyugati segítség várható. Néhány esetben azonban a magyar adások nem vették figyelembe a politikai irányelveket.

A nyilvánosságra hozott levéltári iratokban az Egyesült Államok egy másik törekvéséről is tudomást szerezhetünk. Ennek lényege az a többé-kevésbé megvalósult szándék volt, hogy a szovjet magatartást ne fenyegetésekkel és kihívásokkal kényszerítsék önkorlátozásra, hanem azzal, hogy a Nyugat ígéretet tegyen arra, nem fog visszaélni a mérsékelt szovjet állásfoglalás adta lehetőségekkel.

Az NSC október 26-i ülésén, miután Eisenhower már ismertetett félelmének hangot adott eszerint a szovjet vezetők kétségbeesésükben akár a legvégső eszközökhöz is folyamodhatnak, Harold Stassen kormányzó, az elnök leszerelési tanácsadója felvette annak a lehetőségét, hogy a szovjeteket (elsősorban Zsukov marsallt) biztosítani kéne arról, hogy a Nyugat nem fogja kihasználni a kelet-európai csatlós államok nagyobb mozgásterét és így szabadságuk nem fog komoly veszélyt jelenteni a Szovjetunióra. Stassen szerint a szovjetek esetleg attól tarthattak, hogy a magára hagyják Magyarországot, az majd a NATO-hoz csatlakozik. Ezért azt javasolta, hogy nyugtassák meg a szovjeteket afelől, hogy az Egyesült Államok Magyarország számára egy Ausztria-féle semlegességet képzel el, és nem a NATO-tagságot. Az elnök azonnal elutasította a javaslatot, mondván, „nem hiszi, hogy valami haszna lenne egy ilyen lépésnek”, és „kétféle, hogy a szovjet vezetők igazán tartanak a Nyugat terjeszkedésétől”.

Mindezek ellenére Eisenhower még aznap délután felhívta Dullest. Közölte a külügyminiszterrel, hogy még egyszer átgondolta Stassen javaslatát és be kellett látnia, hogy van benne némi ráció. Véleménye szerint Dullesnek legközelebbi beszédében alkalma nyílhat arra, hogy utaljon erre. Dulles egyetértett, bár kételkedett abban, hogy az oroszok hajlandóak lennének a semlegességről tárgyalni.

A következő napon Dallasban mondott beszédében Dulles Magyarországról szólva így fogalmazott: „Nem tekintjük ezeket az országokat potenciális katonai szövetségesünknek. Úgy tekintünk rájuk, mint egy új, baráti és többé már meg nem osztott Európa részre. Bizunk abban, hogy függetlenségük, ha sikerül gyorsan megállapodunk róla, Európa-szerte, Keleten és Nyugaton egyaránt, jelentősen hozzájárul majd a béke megőrzéséhez.”

Eisenhower utasította a moszkvai amerikai nagykövetet, Chip [Charles] Bohlent arra, hogy személyesen is hívja fel a szovjet vezetők, elsősorban Zsukov figyelmét az amerikai külügyminiszter fontos kijelentésére.

Október 28-án a Biztonsági Tanácsban elhangzott felszólalásában Henry Cabot Lodge amerikai ENSZ-képviselő is megismételte Dulles beszédének ezt a részletét. Végül október 31-én Eisenhower maga is kitért egy jelentősebb választási beszédében arra, hogy az Egyesült Államok nem szándékozik újabb tagállamokkal bővíteni szövetségi rendszerét.

Amennyire tudni lehet, az Egyesült Államok bátorítalan fellépése nem befolyásolta a moszkvai döntéshozatal végeredményét.

Amint azt a levéltári források világosan mutatják, október utolsó napjaiban a szovjetek csak azért haboztak a katonai megoldás kérdésében, mert nem tudták eldönteni, hogy hosszú távon mi áll érdekükben. A nyugati ellentámadás kockázatát, amit reális helyzetértékeléssel sohasem tekintettek igazi veszélynek, nem becsülték túl. Ugyanakkor a szovjet vezetők tartottak attól, hogy a NATO, amennyiben a Szovjetunió nem szállja meg az országot, szemet vet Magyarországra. És ez az érv viszont annál inkább szerepet játszott döntésükben.

Az 1956. január 10-én megjelent *Nemzeti Hírszerzési Értékelés* (National Intelligence Estimate) „Az európai szovjet érdekszféra 1960-ig várható változásai”-t elemelte. Belső nehézségekkel ugyan számolt, de nem látta előre azt a kommunista hatalommal szembeálló elégedetlenségi hullámot, ami Hruscsov sztálini bűnökről mondott titkos beszédének nyilvánosságra hozatalát követte, és lebecsülte a belső megosztottság mértékét is. Elsősorban azt jósolta, hogy a szovjet vezetők megpróbálják majd fenntartani a szoros ellenőrzést, és ez katonai potenciáljuknál fogva sikerülni is fog nekik.

Március és október között az Egyesült Államok kelet-európai külpolitikájának meghatározóira az volt a leginkább jellemző, hogy megpróbáltak minél nagyobb hasznot húzni Hruscsov XX. kongresszuson, Sztálin bűneiről elmondott titkos beszédében rejülő lehetőségekből, kezdve azzal, hogy a beszéd szövegét az Egyesült Államokban hozták nyilvánosságra. Jóllehet teljes egyetértés uralkodott a tekintetben, hogy a propagandának ki kell használni ezt a nem várt lehetőséget, abban viszont, hogy miként reagáljanak erre, már eltérően vélekedtek a külpolitikai szakértők.

A legnyilvánvalóbb különbség abban mutatkozott, hogy vajon a kelet-európai országokban bátorítani kell-e a **nemzeti kommunista** erőket, akiket akkoriban a Moszkvától független, de ugyanakkor a kommunista ideológiához hű Tito mintájára titóistáknak hívtak.

1956 októberében a lengyelországi és magyarországi események után végre szembe kellett nézni a dilemmával és dönteni kellett, hogy az Egyesült Államok támogassa-e a kelet-európai országok **nemzeti kommunista** rendszereit. A Gomulka és Nagy belpolitikai szerepe közötti tényleges különbségeknek köszönhetően és még inkább a róluk alkotott eltérő washingtoni benyomás következtében az Egyesült Államok eltérő módon reagált a két országban történetekre. A Hruscsovvá szembeálló Gomulka a lehető legteljesebb támogatást kapta, viszont Nagy, akiről Washingtonnak jóval kevesebb információja volt, nem. Részben a különböző washingtoni megítélés miatt is, de a

SZER magyar és lengyel emigráns vezetői közötti nézeteltérések és a gyenge irányítás következtében, miközben a SZER adásai kiálltak Gomulka mellett, Nagyt továbbra is élesen bírálták egészen november 1-jéig, amikor ő maga is nyilvánosan szembefordult Moszkvával. Így amikor Nagy a leginkább rászorult volna az amerikai pártfogásra azért, hogy megnyerje az ország közvéleményének támogatását, és hogy stabilizálja a belpolitikai helyzetet, éppen ez idő tájt nem kapta meg azt. Sőt ellenkezőleg, a SZER erősen destabilizáló felhívásaiban újabb szovjetellenes akciókat sürgetett a radikálisabb vidéki forradalmi rádiók részéről.

A magyar felkelés első szakaszában, október 23. és október 30. között, a gyorsan pergő magyarországi eseményekről készített diplomáciai és titkosszolgálati jelentéseken túl, Washington keveset tudott a Szovjetunió álláspontjáról és várható reakcióiról.

1956. október 30-án egy Különleges Nemzeti Hírszerzési Értékelést bocsátottak ki a „*Kelet-Európában várható változásokról és ezek hatásáról az Egyesült Államok szovjet politikájára*”. Az értékelést még a Szovjetunió és a szovjet tömb országai közötti kapcsolatok új alapokra helyezését hirdető október 30-i szovjet kormánynyilatkozat előtt állították össze. Tehát így nyoma sincs benne annak az optimista, sőt euforikus hangulatnak, ami a kormány-nyilatkozat után számos politikai s hírszerzési elemzőt hatalmába kerített, és amiről Allen Dulles november 1-jei Nemzetbiztonsági Tanács-beli szavai is árulkodtak. Természetesen sok kétkedő is akadt. A szovjet vezetés október 31. és november 4. között tapasztalható tévovázásának, valamint egy ismételt katonai beavatkozás előkészületei egyre sokasodó jeleinek hatására az amerikai diplomáciai és hírszerzési megfigyelők továbbra is ingadoztak, és egyre inkább borúlátóbban vélekedtek. Az október 30-i SNIE így fogalmazott: „*A jelenleg rendelkezésünkre álló információk alapján nem láthatjuk előre, hogy a Szovjetunió a forradalom leverésére immár elegendő további katonai erő bevetésével vajon ismételten megszállja-e Magyarországot vagy sem, ha a szovjet uralom helyreállítására tett jelenlegi intézkedései sikertelennek bizonyulnának.*” Ez a jelentés tehát már a csatlós országok feletti ellenőrzés szigorítását jósolta meg, szükség esetén még a nagyobb belső autonómia megadásával is, ha ezúton lehet megőrizni a „*Szovjetunió iránti katonai és külpolitikai szolidaritást*”.

November 3-án, a második szovjet támadás előestéjén, már a legtöbb amerikai külügyi tisztviselő és megfigyelő (Washingtonban és a helyszínen egyaránt) valószínűnek tartotta a megszállást. A moszkvai amerikai nagykövet, Chip Bohlen november 3-i táviratában már megjósolta, hogy Nagy ellenállása esetén a Szovjetunió valószínűleg beavatkozik.

A hírszerzési értékelőknek a válság alatt nehéz feladatuk volt. Maga a szovjet vezetés is, nem lévén ura a helyzetnek, csak reagált a gyorsan változó körülményekre és rögtönözni kényszerült. A szovjet vezetés nem volt egységes, viszont az már egyáltalán nem volt köztudott, hogy a vezető politikuskok befolyása az egyéni és kollektív döntésekben miként változott.

Végso soron a hírszerzés elemzői és a Külügyminisztérium tapasztalt szakértői nem mondhattak többet, mint hogy befolyása megtartásának érdekében a Szovjetunió bizony meg is szállhatja Magyarországot. Ennek lehetősége egyre valószínűbbé vált, annak következtében, hogy Magyarország a többpártrendszer és a semlegesség felé fordult, és mivel a Nagy-kormány október 30. és november 1. között nem tudta maga mellé állítani a vidéki lakosságot. Az október 30-i Különleges Nemzeti Hírszerzési értékelést tehát nem lehet tévedéssel vádolni azért, mert nem jelezte előre a szovjet beavatkozást.

Most már azt is tudjuk, hogy akkor még a szovjet vezetők is úgy gondolták, hogy nem lépnek közbe. Arra, hogy a későbbiekben megváltoztathatják döntésüket a körülményekhez képest, a hírszerzés figyelemzetéseiből jól lehetett következtetni. Egy várható nagyobb arányú szovjet katonai offenzíva előkészületeiről érkező hírek azon túl, hogy az elemzők már eleve számoltak a katonai megoldás lehetőségével.

A hírszerzés washingtoni elemzői és megfigyelői, akik túl optimistán azt gondolták, hogy Moszkva október 30-i nyilatkozata a szovjet vezetés gondolkodásának jelentős fordulatát tükrözte, a november 4-i erőteljes offenzíva után nemcsak hogy csatlakoztak magukban, hanem azt hihették: a szovjetek szándékosan rászedték őket.

Az Elnökség lépéseiről készült feljegyzések alapján ma már tudjuk, hogy október 30-án a Kremlben valóban egyetértettek a határozottan mérsékelt irányvonal követésében, aminek szellemében az ismert nyilatkozat is megfogant. Zsukov marsall ezen az ülésen kijelentette, hogy a szovjet csapatokat ki kellene vonni Budapestről, és „szükség esetén”, a magyar féllel folytatott tárgyalásokkal összhangban, az egész országból.

Így mindenkinek igaza volt, aki akkor hitelt adott a szovjet vezetők október 30-i stratégiai váltásának. A jelenleg rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján azonban azt is megállapíthatjuk, hogy tévedtünk, amikor a szovjet külpolitika fordulatát és a beavatkozás melletti döntést a Varsói Szerződés felmondásával magyaráztuk. Többek között magam is meg voltam győződve arról, hogy a fordulat nyitja Tildy Zoltánnak, egy újonnan kinevezett nem kommunista magyar politikusknak Anasztasz Mikojan előtt tett október 31-i budapesti kijelentésében rejlik. Eszerint Magyarország „mindenféleképpen” ki fog lépni a Varsói Szerződésből.

Kijelentésének tartalmát tovább fokozták Nagy Imre Jurij Andropovnak, a szovjet nagykövetnek mondott szavai. Ennek értelmében Magyarország amellelt, hogy azonnali hatállyal kilép a Varsói Szerződésből, az ENSZ-től és a négy nagyhatalomtól fogja kérni semlegességének garantálását. A mostanában ismertté vált leghitelesebbnek számító szovjet források, mindezekelőtt a PB-ülésekről készült feljegyzések azt mutatják, hogy október 31-ére tehető a fordulat. Csak egy nappal azután, hogy egységesen döntött a katonai megoldás mellőzéséről a szovjet pártvezetés, s ezúttal is Hruscsov kezdeményezésére, megváltotta döntését anélkül, hogy október 31-én újabb információkkal rendelkezett volna a Magyarországon történetekről. Még Mikojan és Szuszlov Moszkvába érkezését sem várták

meg. Az előbbi hasztalan ellenezte a döntést, amikor az később a tudomására jutott.

Kétségtelen, hogy a Varsói Szerződés felmondásának bejelentése igazolta ugyan a már meghozott döntést, de látszólag nem játszott szerepet a döntés meghozatalakor.

A vezetőség többi tagja is, aki még egy nappal korábban csatlakozott a beavatkozás elvetéséhez, most a beavatkozás mellé állt: Zsukov, Bulganin, Molotov, Kaganovics, Vorosilov és akarva-akaratlan Szaburov is.

Mikojan hazatérte után, november 1-jén, amikor további döntésekre került sor, sikertelenül érvelt amellett, hogy folytatni kéne a tárgyalásokat a Nagy-kormányral. Tette ezt annak ellenére, hogy ő maga is elismerte: „*Nem szabad megengedni, hogy Magyarország elhagyja a táborát.*”

A szuezi válság, ellentétben azzal, ahogy többen is feltételezték, nem gyorsította fel a szovjet döntéshozatali mechanizmust. Eltekintve Hruscsov futó megjegyzésétől, ami szerint a Nyugat „egyiptomi sikereit Magyarországgal fogja gyarapítani”, gyakorlatilag a szovjet vezetés magyarországi beavatkozását érintő határozathozataláról fennmaradt dokumentumokban nincs utalás a szuezi ügyre. A nemzetközi helyzet értékelésénél fontos tényezőnek számított, de a beavatkozásról folyó viták során csak másodlagos szerepet játszott.

Szerov tábornok véletlenül jelen volt a november 1-jei PB-ülésen, ahogy Ivan Konyev marsall is, és mindketten határozottan támogatták a katonai beavatkozást és az ország teljes megszállását.

Eltekintve a Dulles külügyminiszter október 27-i beszédében rejülő üzenetől, amely szerint az Egyesült Államok nem próbálja meg Magyarországot katonai szövetségesévé tenni a NATO-ban, és eltekintve azoktól a próbálkozásoktól, hogy felhívják a szovjet vezetők figyelmét erre a nyilatkozatra, az Egyesült Államok alig tett valamit a Szovjetunió döntésének befolyásolására. Másfelől viszont valószínűleg helyes volt az a feltételezés, hogy a szovjet vezetők feltehetően más szempontok alapján döntenek majd. Mindenesetre saját érdekeit szem előtt tartva, az amerikai vezetés nem hitte, hogy bármilyen, elfogadható áru és kockázatú lépésre vállalkozhatna, és ezért a világ közvéleményével együtt csak nézte, hogy miként fog lépni a Szovjetunió.

A második szovjet beavatkozás után mintegy három héttel, november 27-én, az amerikai hírszerzési szolgálat egy újabb értékelést készített a „*Szovjetunió és a csatlós országok közötti kapcsolatok várható alakulásáról*”.

Az elemzők arra a végkövetkeztetésre jutottak, hogy a szovjet vezetés valószínűleg „még nem döntötte el, hogy mi a legjobb megoldás” arra az „alapvető problémájukra”, hogy miként alakítsák át a csatlós országok feletti ellenőrzési rendszerét. Úgy tartották, hogy „*előbb-utóbb szinte biztosan egyet fog érteni a szovjet vezetés abban, hogy a szovjet hatalmi érdekek megkívánják a szovjet hegemonia fenntartását a csatlós övezetben*”. Ugyanakkor arról is meg voltak győződve, hogy a sztálinizmus túlkapásaihoz sem fognak visszatérni, valamint hogy a közeljövőben a szovjet vezetés az elnyomást és közeledést a szükség szerinti arányban vegyítve pragmatikus politikát fog követni és

esetenként rögtönözni fog. A legtöbbben hittek abban, hogy hosszabb távon a Szovjetunió megkeresi majd a módját, hogy „*miként lehetne az enyhébb ellenőrzés és megelőlegezett nacionalista engedelmények alapján szisztematikusan átalakítani a Szovjetunió és a csatlós államok kapcsolatát*”.

Ez nem is bizonyult rossz jóslatnak.⁵³ Az amerikai politikuskok folytatták az Egyesült Államok kelet-európai politikájának felülvizsgálatát. Egy évvel később a Nemzetbiztonsági Tanács Operációs Egyeztető Testülete egy újabb jelentést terjesztett be, ami az 1956 júliusa és 1957 novembere közötti időszakra vonatkozott. 1957. december 4-én az NSC vita nélkül „tudomásul vette” a jelentést. Nem volt változás a tekintetben, hogy a fő célkitűzés a szovjet érdekszféra országai feletti szovjet befolyás gyengítése, de a jelentés ugyanakkor őszintén elismerte, hogy „politikai nehézségei vannak az ottani titkosszolgálati tevékenységnek”.

Az alapvető gond továbbra is az maradt, hogy „*az Egyesült Államok ilyen jellegű külpolitikája Kelet-Európában belső változásokra épülő fordulatot támogat. A fejlődést [előmozdító] politikát pontosabban meg kell határozni annak érdekében, hogy az NSC politikai szándékait ne értelmezhessek félre, és elkerülhetővé váljanak az egymásnak ellentmondó intézkedések*.” Konkrétan, „a legfőbb nehézség abból adódik, hogy miként lehetne feloldani az Egyesült Államok hagyományos kommunistaellenes álláspontja és az NSC »**nemzeti kommunizmus**« kialakulását támogató múlt évi célkitűzései” közti ellentmondást.

Természetesen az Egyesült Államok későbbi külpolitikájának vizsgálata meghaladja e tanulmány kereteit. Gyakorlatilag 1956-ban a kelet-európai népeknek és a moszkvai politikuskoknak csakúgy, mint másoknak, köztük az amerikai kormányzatban dolgozóknak, a magyar eset csak egy dolgot bizonyított világosan: a roll back (visszaszorítás) nem lehetséges. A felszabadítás cél maradt, de sokkal inkább úgy, mint egy távoli álom, semmint gyakorlati cél. A következő három évtizedre maradt annak a megvalósulása, hogy hogyan lehet a **Szovjetunió és a kelet-európai csatlós országok kommunista rendszereivel kialakítandó kapcsolatokat olyan irányba terelni, hogy ezzel a legvégső cél érdekében befolyásolják az eseményeket.**

(Fordította Somlai Katalin)

Mi lehetett a „**legvégső cél**”?

E politikai elemzésből kiténik, hogy az Egyesült Államok politikájában nem volt olyan törekvés ami a szovjet igába átadott országok felszabadulását célozta. A vastagon szedett részek liberalizálásról, nemzeti kommunizmusról szólnak. Amerika gondja a Szovjetunió és a kelet-európai államok közötti viszony javítása a fennálló hatalmi állapot megtartása érdekében. A magyar forradalom ezt a törekvést zavarta meg. Amerika a válság megoldását a szovjet döntésben látta, amennyiben az visszaállítja a status quot, Európa amerikai-szovjet megszállását.

A két győztes nagyhatalom atlanti-eurázsiai területi bázisából, további kommunista államok létrehozásával, abban az időben még nagy eséllyel kiépíthette volna a világ összes országai feletti világuralmat.

Az enyhülés mint szuperhatalmi együttélési modell

A kelet-nyugati viszony szisztematikus vizsgálata alapján arra a következtetésre jutottam, hogy új megközelítésre van szükség az enyhülés kategóriájának értelmezéséhez

Az általam javasolt új értelmezés szerint az enyhülés 1953-ban kezdődött, és folyamatosan érvényben volt a hidegháborús korszak végéig, 1991-ig. Az 1953–1956 közötti néhány évben a kelet-nyugati viszony ugyanis olyan jelentős változáson ment keresztül, hogy a hidegháború 1953 utáni szakaszát a szuperhatalmi együttműködés új modelljének nevezhetjük. Azt is fontos leszögezni, hogy ennek az új modellnek a fő jellemzői lényegében a kelet-közép-európai kommunista rendszereknek az 1989-ben, illetve a Szovjetunióknak az 1991-ben történt összeomlásáig érvényben maradtak.

Az 1953–1956 között a világpolitikában érvényesült legfontosabb trend annak a fokozatos, kölcsönös fel- és elismerése volt, hogy a két világrendszer kénytelen együtt élni és egymást elviselni, ha el akarja kerülni a totális pusztulást jelentő harmadik világháborút.

Az 1953–1956 közötti időszakot ezért – a máig általános megítéléstől eltérően – én nem csupán egy, az enyhülés politikájának megvalósítására tett ígéretes, ám sikertelen kísérletnek tekintem, hanem olyan vízvonalnak tartom, amelyet követően a hidegháború már nem ugyanarról szól, mint korábban.

1953 után ugyanis a szuperhatalmak viszonyának fő jellegzetessége – bár a versengés még jelentősen erősödött is időközben – valójában az Egyesült Államok és a Szovjetunió (illetve az általuk irányított politikai-katonai tömbök) folyamatos egymásra utaltsága és kényszerű kooperációja lett, hiszen mindkét fél számára világos volt, hogy a termonukleáris korban csak a másik elviselése esetén tudja elkerülni a totális világegést. Ez azt jelenti, hogy az antagonizmus és a kényszerű kooperáció elemei 1953 után mindvégig párhuzamosan és folyamatosan voltak jelen a szuperhatalmak viszonyában, attól függetlenül, hogy különböző időszakokban a közvélemény számára hol az egyik, hol a másik látszott dominánsnak.

A kényszerű kooperáció mechanizmusa azonban a külvilág számára csak az együttműködési szakaszokban volt látható és könnyen felismerhető, súlyos válságok idején annak valódi működését mindkét oldalon csak a legfelső vezetés néhány tagja érzékelte. Ők viszont az ellenséggel való kényszerű, színpad mögötti egyezkedés gyakran riasztóan cinikus és cinkos jellege miatt mindvégig abban voltak érdekeltek, hogy mindez maradjon a legnagyobb titokban.

Az enyhülés fenti, új értelmezéséhez természetesen elengedhetetlen tisztázni a hidegháború és az enyhülés viszonyát. Ez okozza ugyanis a legtöbb problémát. Az interpretációk többsége – némi leegyszerűsítéssel – alapvetően abból az állításból indul ki, hogy amikor a szuperhatalmi viszony rossz, akkor hidegháború van, amikor jó, akkor pedig enyhülés. Valójában azonban ez a viszony egyáltalán nem lineáris jellegű volt, és főleg nem egymást kizáró/felváltó jelenség, ahogyan azt a legtöbb értelmezik. A két katonai-politikai tömb antagonisztikus szembenállásán alapuló hidegháborús nemzetközi rend-

Hidegháború–enyhülés új megközelítésben

Békés Csaba

Új korszakolás

A teljes konfrontációra és egymás létjogosultságának tagadására alapozott, valamint a világháború elkerülhetlenségét feltételező korai, irracionális szakasz 1953-ban egyértelműen véget ért. Ami azután következett, az a kapcsolatok logikáját tekintve már sokkal inkább az enyhülés és a kényszerű együttélési kategóriájával írható le, ahol a világháború elkerülését diktáló racionális megfontolások domináltak.

Az enyhülésre vonatkozó új koncepciómmal jogosan merül fel a kérdés: mi indokolja, hogy az 1953-as évet tekintjük a vízvonalnak a hidegháború történetében? Ma már tudjuk, hogy a szuperhatalmak vezetői – köztük Sztálin – saját maguk már azt megelőzően sem akartak háborút indítani. A háborús hisztéria mégis azért létezett, mert mindkét oldal azt feltételezte, hogy a másik fél készül végső leszállásra, s így fel kell készülni a támadásra. Az 1953-es korszakhatár így valójában nem Sztálin halálához kötődik, hanem a technológiai fejlődéshez. Jól ismert tény, hogy a hidrogénbombát az Egyesült Államok 1952-ben, a szovjetek pedig alig egy évvel később, 1953-ban tesztelték, és ennek eredményeként jutottak fokozatosan arra a felismerésre, hogy egy termonukleáris fegyverekkel megvívott harmadik világháborút nem lehet megnyerni.

Az 1955 júliusában megrendezett genfi négyhatalmi csúcstalálkozó legfontosabb eredménye pedig éppen az volt, hogy a tárgyalófelek valóban kölcsönösen felismerték: a másik fél nem is akar háborút kezdeni.

Mindez tehát azt jelenti, hogy az enyhülés nem egy taktikai jellegű, a kelet-nyugati kapcsolatok megjavítását célzó jelenség volt, hanem egy olyan szuperhatalmi együttélési modell, amely a hidegháború 1953 utáni szakaszában mindvégig érvényben maradt.

A régi-új szovjet kollektív vezetés rögtön Sztálin halála után, már 1953 márciusában meghirdette az új stratégiát: a békés egymás mellett élés politikáját. Vagyis erre a fordulatra nem 1956 februárjában, az SZKP XX. kongresszusán került sor, ahogyan a nemzetközi irodalomban máig sokszor tévesen említik, hanem közvetlenül a hatalomváltás után. Kétségtelen, hogy a kongresszuson is jelentős újítás született: akkor vezették be az új tételt arról, hogy a háború a szocialista és a kapitalista tábor között elkerülhető, ami valójában azt jelentette, hogy el is kell kerülni. A békés egymás mellett élés politikáját pedig valóban ezen a fórumon emelték a hosszú távú doktrína szintjére, amely azután a Szovjetunió megszűnéséig végig érvényben is maradt.

Ennek a korábbinál lényegesen rugalmasabb külpolitikának a fő célja a kelet-nyugati kapcsolatokban fennállt feszültségek radikális enyhítése és a nyugati országokkal való egyre mélyebb politikai és főleg gazdasági együttműködés kiépítése volt.

Az Egyesült Államokban ez a felismerés már az ötvenes évek közepén megszületett, ám ennek nyilvános elismerése a politikai vezetés részéről komoly nehézségekbe ütközött, és akkor még nem is történt meg: ott ugyanis a közvéleményre is tekintettel kellett lenni, és annak áthangolása az egy év-tizede folytatott masszív antikommunista retorika miatt több időt és komolyabb népnevelő munkát igényelt.

A szovjet blokk vezetői számára a békés egymás mellett élés politikája egyáltalán nem jelentett teljes lemondást az eredeti messianisztikus tervekéről, mivel a kommunista jövőkép szerint a két tábor békés versenyében hosszú távon szükségszerűen a keleti félnek kellett győzedelmeskednie. Mindez nem járt együtt a nemzetközi osztályharc feladásával sem, csupán az osztályharc fókuszát a korábban első számú célpontként szereplő Európából átirányították a területileg amúgy lényegesen nagyobb harmadik világba. Ott ugyanis a különböző felszabadító mozgalmak és a posztkolonialis kormányok gazdasági-katonai támogatásával komoly esély mutatkozott a szovjet blokk befolyásának kiterjesztésére.

A szovjet behatolás ezekbe az országokba szintén már 1953-ban megkezdődött, nem pedig a 1950-es évek végén, vagy az 1960-as évek elején, ahogyan sokan máig feltételezik. A „békés egymás mellett élés” nem jelentette a fegyverkezési verseny feladását sem, mivel Moszkva fő célja az Egyesült Államokkal való nukleáris paritás bármilyen módon történő elérése, majd fenntartása volt. Így remélték ugyanis megteremteni a Szovjetunió egyenrangú szuperhatalmi státuszát. Az viszont kétségtelen, hogy az egymás mellett élés valóban békés volt abban az értelemben, hogy a szovjet blokk vezetői minden eszközzel meg akarták őrizni a békét a szuperhatalmak között, és a jelenleg rendelkezésünkre álló források szerint soha nem akartak háborút indítani a Nyugat ellen. Az 1950-es évek közepétől Moszkva valójában stratégiai üzletet ajánlott a Nyugatnak: megpróbálta konszolidálni a második világháború utáni területi nyereségeit az 1945-ben létrejött európai status quo de jure elfogadatasával, cserében garanciát ígért arra, hogy a szovjet blokk nem fog támadást intézni Nyugat-Európa ellen. Ráadásul hallgatólagosan lemondott arról is, hogy a nyugat-európai kommunista pártokat továbbra is a hatalom megszerzésére ösztönözze.

A nyugati hatalmak legfelső döntéshozatali fórumainak dokumentumai alapján ma már teljesen világos, hogy a politikusaik mindvégig tiszteletben tartották az 1945-ben létrejött európai érdekszféra-elhatárolódást, s nemcsak hogy semmiféle beavatkozást nem fontolgattak ezekben az esetekben, hanem számukra általában kifejezetten zavart is okoztak a kelet-közép-európai forrongások. Azok ugyanis, ha csak rövid időre is, de a Szovjetuniót kényszerűségből elítélő nyugati propaganda miatt megzavarták a kelet-nyugati kapcsolatok fejlődését.

Mi több, ebbe a sorba illik a magyar forradalommal párhuzamosan zajló szuezi válság is, amely valóban komoly konfliktus volt ugyan, de nem a kelet-nyugati viszonyban, hanem a nyugati szövetségi rendszeren belül, mivel a szovjet vezetés a helyzet reális felmérése alapján nem kívánt Egyiptom védelmében közvetlen konfliktusba

bonyolódni a Nyugattal.

A szovjet vezetők a kezdetektől fogva soha nem számoltak semmilyen komoly nyugati válaszlépéssel a saját befolyási övezetükben végrehajtott válságkezelés során.

A helsinki folyamat: melyik kosár a fontosabb?

Az enyhülés hagyományos értelmezése szerint a kelet-nyugati kapcsolatok fejlődésének csúcspontját a helsinki záróokmány 1975 augusztusában történt aláírása jelentette. Ez a megállapítás önmagában helyénvaló, azonban itt is felmerül több olyan szempont, amely alapján bizonyos kérdéseket érdemes újra gondolni. A szovjet blokk vezetői számára a dokumentum elfogadása az európai status quo garantálását, tulajdonképpen régi álmuk beteljesedését jelentette, így azt természetesen hatalmas sikerként és győzelemként értékelték. A történelmi kompromisszum ára a harmadik kosár elfogadása volt, amelynek értelmében a keleti blokk hozzájárult az emberek, eszmék és az információ szabadabb áramlásához. Nem szabad elfelejteni azonban, hogy 1945 februárjában, a jaltai csúcstalálkozón Sztálin is aláírta a felszabadított Európáról szóló nyilatkozatot, ezáltal kifejezetten ígéretet tett a szabad választások megtartására a szovjet megszállás alatt álló Kelet-Közép-Európa országaihoz, és ma már jól tudjuk, mi is történt ezzel az ígérettel. A szovjet blokk vezetői nagyon is tisztában voltak a harmadik kosár jelentette veszéllyel, de bíztak abban, hogy tekintélyelvű rendszereik és társadalmuk zárt jellege hatékonyan blokkolják majd mind a Nyugatnak, mind pedig a belső ellenzéknek a rendszer bomlásztására irányuló törekvéseit.

Bár sokan úgy gondolják, hogy a harmadik kosár, később pedig az Egyesült Államok vezette emberi jogi kampány döntően hozzájárult a közép-kelet-európai kommunista rendszerek összeomlásához, ezeknek a tényezőknek a valóságban csak marginális szerepük volt a régióban lezajlott folyamatokra. Másrészt viszont, a második kosár jelentőségét általában alábecsülik ebben a vonatkozásban, noha az közismert tény, hogy Helsinki után Kelet- és Nyugat-Európa között intenzíven bővülő gazdasági együttműködés végül a szovjet blokk legtöbb országában a Nyugattól való súlyos gazdasági és pénzügyi függést és eladósodást eredményezett. Mindezek alapján kijelenthető, hogy a kelet-nyugati gazdasági kooperáció, amit Keleten eredetileg a gazdaság megszilárdítása egyik fő eszközzel tekintettek (különösen a fejlett technológia és know-how megszerzése révén), a nyolcvanas évek végére fontos katalizátorszerepet játszott a kommunista rendszerek destabilizálásában. Magát az összeomlást azonban sem a gazdasági, sem az emberi jogi tényező nem okozta; az a Szovjetunió 1988 közepétől folyamatban lévő súlyos válsága következtében történt meg. Az ugyanakkor egyértelmű, hogy a két tényező közül a gazdasági faktor volt sokkal fontosabb.

★★★

A neves történész új értelmezése, miszerint az enyhülés már 1953-ban elkezdődött, és folyamatosan érvényben volt mindvégig, következőképp a magyar forradalom idején is – nagyon fontos elem a forradalom okainak, nagyhatalmi hátterének feltárásához. A tanulmány elemzésével jövő heti számunkban foglalkozunk.

Békés Csaba tanulmányának – amelyet múlt heti számunkban némi lényegtelen rövidítéssel közöltünk – elemző tételeit ezúttal visszaidézve és dőlt betűvel szedve megkíséreljük összevetni eddigi ismereteinkkel és értékelésünkkel.

A tudós történész természetesen elismert, igazolt, ellenőrzött forrásokat alkalmaz, munkája következetes a történelmi szakma igazolt tényekhez alkalmazkodó rendjéhez. Módja van egyes elemek egyéni kiértékelésére, de aligha mondhat szembeszegülő ítéletet valamely világszerte vallott, hitt, hirdett, tézissé vált megállapításról. Csak példaként említve, olyan dogma él a politikatörténet világában, ami szerint a kommunizmus lebontásában három személy jeleskedett: Reagan, Thatcher és II. János Pál.

Mindamellét jelentős önállóságról tanúskodik Békés Csaba „új értelmezése”, ami szerint:

„az enyhülés 1953-ban kezdődött, és folyamatosan érvényben volt a hidegháborús korszak végéig, 1991-ig. Az 1953–1956 közötti néhány évben a kelet–nyugati viszony ugyanis olyan jelentős változón ment keresztül, hogy a hidegháború 1953 utáni szakaszát a szuperhatalmi együttműködés új modelljének nevezhetjük.”

Ehhez a ponthoz tudjuk mi, magyar emigránsok hozzákapcsolni azt a felismerésünket, hogy a hivatalos amerikai politika és az amerikai nép véleménye egymás ellen feszült a háború kimenetele történetében, a kommunizmus megítélésében. Akkor még volt ép politikai ítéletű amerikai közvélemény. Amerika népét akarata ellenére, de valamiféle német veszély indokolásával vitték háborúba, és nem azért, hogy a munka végeztével, Európa romhalmajain a kommunizmus diadalmaskodjon. Az amerikai közvéleményt nyugtalanította a kommunizmus térhódítása. Egy tisztességes tisztogató kísérletét két év alatt lezserelte az akkor már többségében internacionalista szemléletű kormányzat, amely kísérlet megtisztította volna az amerikai államapparátust a beépített kommunistáktól. A kísérlet a média beavatkozásával összeomlott, olyan véget ért, amit a történetírás mai napig is mint boszorkányüldözés emleget. A közvélemény lenyugtatására a hivatalos politika és a média harsány antikommunista hangra váltott. Ez annyira sikeres taktika volt, hogy mindvégig alkalmazták a kormányzatok következetes politikájának elkendőzésére, hiszen a közvélemény felháborodása még sokszor fellángolt, amivel a kormányzatnak számolnia kellett.

Amerika népét vezetői nem avatták be olyan fejleménybe, ami Európa tartós, véglegesnek szánt megszállását eredményezi. Ki kellett találni valamit, ami a háború által létrehozott helyzet elfogadására kényszeríti a hazai és a „nyugati” világot, mint a szovjet hatalom indokolatlan és értelmetlen berendezkedése Európában.

A fegyverkezési versenyben

„az Egyesült Államok és a Szovjetunió (illetve az általuk irányított politikai-katonai tömbök) folyamatos egymásra utaltsága és kényszerű kooperációja lett, hiszen mindkét fél számára világos volt, hogy a termonukleáris korban csak a másik elviselése esetén tudja elkerülni a totális világegést. Ez azt jelenti, hogy az antagoniz-

Hidegháború, enyhülés, Új Világrend

Csapó Endre

mus és a kényszerű kooperáció elemei 1953 után mindvégig párhuzamosan és folyamatosan voltak jelen a szuperhatalmak viszonyában, attól függetlenül, hogy különböző időszakokban a közvélemény számára hol az egyik, hol a másik látszott dominánsnak.”

„Együttműködésük a súlyos válságok idején is változatlan volt, a színpad mögötti egyezkedés gyakran riasztóan cinikus és cinikus jellege miatt mindkét oldalon csak a legfelső vezetés abban volt érdekelt, hogy mindez maradjon a legnagyobb titokban.”

Az amerikai politika következetesen botrányos irányzata olyan kettős politika folytatására készítette Amerika kormányát, amely végletekig a szovjet veszélyre hivatkozással indokolta európai katonai jelenlétét és gazdasági berendezkedését az általa megszállott nyugati fél-Európában.

A két katonai-politikai tömb antagonisztikus szembenállásán alapuló hidegháborús nemzetközi rendszer ugyanis 1945 és 1991 között végig fennállt, és csak a Szovjetunió, illetve a keleti blokk integrációs szervezeteinek az 1991-es felbomlásával szűnt/szűnhetett meg. Így 1953-tól párhuzamosan volt (továbbra is) érvényben a hidegháborús nemzetközi rendszer maga megváltozhatatlan antagonizmusával, illetve az enyhülés mint a kelet–nyugati viszonyban ettől fogva mindvégig érvényesülő új együttélési modell. Vagyis a hidegháború és az enyhülés nem egymást kizáró kategóriák.

Könnyű lenne olyan magyarázatot adni, ami szerint egy nagy színjátékot folytattak évtizedeken át, ami a közönség számára kommunista–kapitalista vetélkedő játék megjelenítése volt, ugyanakkor állandó folyamat volt a nyilvános tárgyalás az együttélés módozatairól, amihez nemcsak a fegyverkezési verseny megjátszása kellett, hanem folyt az ideológiai vetélkedés is amiben a világmedia szívesen tálalta a szovjet rendszer főlényét. Így politikai vonalon a szovjet dipomácia valóságos sikerek sorozatát élte meg a nyugatiak kudarcai mellett. Lehet nevezni taktikai játéknak, de a kérdés megválaszolatlanul maradt a politikatörténetben: milyen cél érdekében folyt ez a hosszas, szívós, költséges, világméretű huza-vona? Erre majd egy jövő történelmi érdeklődés ad választ: mi készült ilyen nagy apparátussal, ami olyan egyszerűen értelmetlenné lett a szovjet világhatalmi társ birodalmának kívánatlan szétoszlásával.

Minket változatlanul érdekel ez a mi lett volna ha kérdés, mert az új helyzetben is változatlanul fennáll a kérdés: mi a célja most a párját vesztett világhatalomnak Európára telepített hadigépezetével és a Európára ráüldözött invázióval. A múlt ismerete nélkül a jövő beláthatatlan.

Felvetül tehát az ideológiai kérdés: hova igyekezett a nyugati nagyhatalom a vetélkedésben, ismerve hogy a kommunisták valóban meggyőződéssel vallották a világ átalakítását, hittek az eszme győzelmében, ugyanakkor a nyugati félén valóban terjedtek a kommunista elveket valló irányzatok (better red than dead), egyre terjedt az ideológiai fegyverletétel.

Fel kellett vetni a kérdést itt az emigrációban, hogy ha a két nagyhatalom a már amúgy is deklarált kétpólusú világrrend állandósítására törekszik, elkerülhetetlenné válik a két ideológiai alap valamilyen konvergenciája. Ezért tartottuk itt veszélyesnek a kommunizmus növekvő terjeszkedését a világban, és a szocialisták előretörését itt Ausztráliában a 70-es években.

„A két rendszer akár hosszabb távra is nyúló együttélése még nem látszott lehetetlennek: amiért a hidegháború olyan nagy veszélyt jelentett az emberiségre, az nem az ideológiai, hanem a katonai ellentét, s különösen annak minőségileg új jellege volt. A fegyverkezési verseny területén ugyanis nem volt érdemi enyhülés. Éppen ellenkezőleg: 1945-től egészen 1987-ig a nukleáris és a hagyományos fegyverek egyre növekvő, az emberiség elpusztításához többszörösen is elegendő arzenálját halmozták fel mindkét oldalon.”

Maradjunk egyelőre az első évtizednél. A háború mérhetetlen pusztulást hagyott maga után. Az összes háborút viselt ország közül egyedül Amerika jött ki teljes erőnléttel. A háborút az amerikai hadigépezet döntötte el, ami 1945-ben erősebb volt mint valaha. Az elpusztult szovjet fegyverállomány pótlása, versenyezve az amerikai fejlesztésekkel, a lerombolt szovjet hadiipar és a még mindig primitív, összeomlott gazdasági helyzetben a mesék birodalmába tartozik. Erre az évtizedre esik a szóbanforgó váltás 1953-ban a feszült viszonyt felváltó enyhülés kezdete.

„A köztudatban ezt a kort egyszerűen jellemzik olyan történelmi események, folyamatok, mint az enyhülés kezdete, a kelet–nyugati feszültség oldódását ígérő »genfi szellem« és az SZKP történelmi jelentőségű XX. kongresszusa.”

Ha a Nyugat a szabadságot és a demokratikus rendet kívánta volna meghonosítani a váfüggönytől keletre, meg kellett volna ragadjon olyan válságokat, mint az említett

„1953-as kelet-berlini felkelés, az 1956 júniusi pozsonyi lázadás, a »lengyel október«, a magyar forradalom, illetve a második berlini és a kubai válság”

Csak hogy éppen ezek voltak a kor nyíltszíni politikai eseményei, amelyekből a szovjet oldal profitált a „kényszerű” együttműködés indokolásával. Így indult el az ötödik évtized, amely nem hozott megoldást a szovjet uralomra adott népeknek, amely állandósította és terjesztette a háborús feszültséget a „harmadik világ”-ban is, de amely éltette Európa jobbról-balról megszállását és az US–USSR bipoláris világhatalmat. Mind ezt egy pusztulással fenyegetett,

megszarolt világgal szemben, amelynek el kellett túrni, hogy mindez

„kölcsonös fel- és elismerése volt, hogy a két világrendszer kénytelen együtt élni és egymást elviselni, ha el akarja kerülni a totális pusztulást jelentő harmadik világháborút”.

A világ ettől háborús félelemben élt. 1961-ben írtam a melbournei Magyar Szó aug. 24-i számában:

— „Európa és Ázsia népei mellett Amerika polgárai is változást kívánnak a szovjet veszélyeztetettséget állandósító koegzisztenciás politikában. Eisenhower választási propagandájában még benne szerepelt Kelet-Európa felszabadítása. Tudjuk, hogy a választási propaganda illeszkedik a választópolgárok hangulatához és kívánságaihoz. Eisenhower nyolc éven át folytatott politikája nem illeszkedett a kívánságokhoz. Az USA-kormányok politikája nem fedte az amerikai nép akarátát.

A berlini kérdés, amivel kapcsolatban a „lesz-e háború” kérdése felvetődik, Kennedy elnökből határozott nyilatkozatot váltott ki, ami a lokális kérdésből amerikai presztizskérdést csinált. Nem mi vagyunk az oka, hogy ha a nyilatkozatot követő cselekedetről esik szó, háborúra gondolunk.

Háborús hangulat olyan időkben, amikor rengeteg gyújtóanyag halmozódik fel fél világ rabságban tartásával – nagyon könnyen kerekedhetik. A háborút azonban nem a hangulatba esők, hanem a politikai tényezőnek számító hatalommal bírók határozzák el, nem hangulatból, hanem hideg számításal. Mi, akiknek csak a hangulat jutott, csak a jelekből következtethetünk.

A jelek pedig: Amerika külpolitikájának, UNO-státusának és propagandájának szívhangjai nem mutatnak olyan háborúra, amely megszünteti a népek börtönét, a szovjet kolosszust. Ilyen háború egyelőre nem lesz.” (Idézet vége.)

A nagy színjátékot ilyen színpadias háborús riadalmakkal folytatták végig az elkövetkező évtizedeken át.

„Az 1979–1985 közötti időszakban pedig maga a konfrontatív amerikai politika is (mind a Carter-, mind az első Reagan-adminisztráció idején) valójában elsősorban a propaganda és a retorika szintjén jelentkezett, a kényszerű kooperáció mechanizmusa ekkor is tökéletesen működött. Ronald Reagan 1981–1983 közötti politikáját leginkább az Eisenhower-adminisztráció 1953–1956 közötti »kettős könyveléséhez« lehet hasonlítani: az amerikai politika valódi célja akkor is a Szovjetunióval való modus vivendi megtalálása volt, ám ez jól megfért a kelet-európai »rab népek felszabadítását« célzó hangzatos retorikával, amelyről viszont ma már jól tudjuk, hogy semmilyen valódi alapja nem volt. Persze a maga idején, sőt még több évtizedig, ezt legfeljebb csak sejteni lehetett, bizonyítani nem.

1985-től, Gorbacsov eljövetele után a szuperhatalmak között példa nélküli közeledésre és együttműködésre került sor.

Mindez tehát azt jelenti, hogy az enyhülés nem egy taktikai jellegű, a kelet–nyugati kapcsolatokat megjavítását célzó jelenség volt, hanem egy

olyan szuperhatalmi együttélési modell, amely a hidegháború 1953 utáni szakaszában mindvégig érvényben maradt.”

Nagyon sajnáljuk, hogy a történész nem foglalkozott a nagy rejtély kinyitásával. Avval, hogy miféle célt szolgált az amerikai kormányzat félévszázadon át folytatott kettős játéka: mást vallott és mást cselekedett, hirdette a jót, a nemest, és követte a rosszat, a gonoszt.

Persze, minden megítélés kérdése. Amikor egy nagyhatalom a biztonságáért érdeklődik tovább terjeszkedik, az számára igazságos, nemes cselekedet. Az is történelmi tapasztalat, hogy a nagyhatalom világhatalom akar lenni.

Régi, korabeli írásaimból idézek:

– Amikor Kissinger vendégül látta az UN. General Assembly kiküldöttéit 1973. október 4-én a New-York-i Metropolitan Museum of Arts épületében, világosan megmondta, hogy a Nixon-adminisztráció célja a világhatalom:

„Az atompusztulásnak e veszélyes korszakában a legsürgősebb feladatunk, hogy a történelem állítólagos vastörvényein túltegyük magunkat. Egy világtársadalom szemlélete, melynek nem az erő, hanem az igazság az alapja, az amire a mi korunknak szüksége van. Biztosíthatom önöket, hogy az Egyesült Államok készen áll a világtársadalom kiépítésének útjára lépni.”

A világtársadalom vezetésére Kissinger az UNO-t kívánja (kommunista szavazattöbbségével ékesítve): „Hölgyeim és uraim! Kérem önöket, csatlakozzanak hozzám, ürítsük poharunkat az Egyesült Nemzetek Szervezetére, az emberiség legnemesebb törekvéseinek kincsestárára.”

Szinte szóról-szóra ugyanazt mondja Nixon, mint amit a moszkvai bolsevisták már ötven éve. Fulbright szenátor, a hírhedt bolsevista-barát, valamivel pontosabban fogalmazott már közel tíz évvel ezelőtti (Bécs, 1965. május 11.) beszédében, amelyben dicsérte Hruscsovot és Titót és követelte, hogy össze kell fogni a Nyugatnak ezekkel a vezetőkkel: „egy új nemzetközi rend felépítésére a csődbejutott régi helyére”. Azóta a nyugati politikusok, államfők, újságok, papok hirdetik a nyugati csődöt és az új világrrendet, a „New World Order”-t.

Nixon még mindig nem hiszi, hogy nincs rá szükség, sőt már közelinek érzi történelmi nagy szerepét.

1974 március 27-én nagy dolgokat jelentett be: „Ma a világbéke ügye a mi kezünkben van. Gondoljuk át, amit mi ma Amerikában csinálunk, a világ három billió népességének sorsát fogja meghatározni ennek az évszázadnak a végéig. És ez a mi ügyünk is. Az önök támogatásával, az elkövetkezendő három évben el fogjuk érni ezeket a nagy célokat Amerika és a világ részére.”

★★

A magyar forradalommal kapcsolatos amerikai viselkedés megrázó élménye óta külön figyelmet fordítottok Amerika világpolitikai szereplésére. Amerika politikai világhatalomra tör, ez nem titok, igazolható minden egyes elnökének erre utaló kijelentéseivel.

E témában kimerítő információ olvasható a magyarelet.net kinyitásával a *Világállam-utópia* című írássom letöltésével, vagy még bővebben az *Ilyen a világ I.* című, ugyan csak ott letölthető könyvemben.

★★★

A szovjet kollektív gazdálkodás csődje hozza meg a változást

Újraolvasó Újévi gondolatok – 1979

Hagyományos évkezdő rovatunk nem igyekszik most sem jóslat lenni. Eligazítást is csak olyan mértékig bátorodik nyújtani, ami a közelmúlt eseményeiből, vagy azok szelleméből mint történelmi jelentőség kínálkozik ilyen célra. Korszakunk nem a nagy változások ideje: személyek vagy pártok esetleg váltják egymást, de a szisztéma marad. A világ eseményei a lassú, tervszerű kialakulás képét mutatják egy bizonyos egységes világfelfejtel felé.

A kapitalista–kommunista ellentét-pár már régen nem fenyegeti a világot egyik avagy másik alapon. Egymásnak is már csak azt hánytorgatják fel, hogy nem elég szorgalmasak a teljes megegyezésre és együttműködésre.

Nagy dolgok természetesen nem történnek már holnapra, de azt is meghozta már a változás, hogy nyugaton a hivatásos politikusok közül már senki sem vallja magát antikommunistának, és keleten sem acsarkodnak a kapitalizmus ellen. A materializmus gyermekei nem kapnak egymás hájába.

A Szovjetunió csak akkor sikerült kitérni a dolgai, amikor Amerika támogatta. Feltehetően valaki a kérdést: Mikor nem támogatta? Nos, az 1917-es kezdet, az 1933-as Roosevelt-i New Deal, és a második világháború megnyeréséhez nyújtott segítség időszakai között nehéz idők jártak a szovjet gazdasági életre. Ezen segített Kelet-Európa szovjet gyarmatosítása, amit Amerika elősegített, elismert és véglegesnek tekint. De a háború óta megessett amerikai–szovjet ellentétekből úgy látszik, hogy a Kelet-Európa feletti ellenőrzésnek a mikéntje körül véleménykülönbség van köztük. Mi magyarok csak 1956-ban tudtuk pontosabban meghatározni az amerikai külpolitika szándékát, vagyis azt, hogy csak módszerbeli kifogásuk volt Moszkvával szemben, de a csatlósországoknak a körből nem szabad kilépni.

Ezt igazolja a *Helsinki Egyezmény* is, amely a határokat véglegesnek nyilvánította. Mi sem igazolja jobban Európa teljes megszállását, mint az, hogy a két szuperhatalom háborús demarkációs vonalát elfogadtatták minden európai kormánnyal (még a Vatikánnal is), ami pedig Európa két idegen hatalomtól gyakorolt ellenőrzését véglegesíti. Ugyanakkor a Helsinki Egyezmény a nyugati diplomácia fel akarja oldani az orosz elszigeteltséget. Közgazdasági nyelven, a Nyugat követeli maga számára azt a piacot, amit stabil kormányzatok létrehozásának megsegítésével előkészített. A stabil kormányzatok a primitív gazdálkodásból fogyasztói gazdálkodásba emelő állami tervgazdálkodású (szocialista-kollektivist) rendszerek, amik a nemzetközi államhálozatba való bekapcsolás által válnak szerződésalkalmassá.

Vörös Kínával ez a folyamat gyorsabban ment. Igaz, Kína gazdasági élete nem állja ki huzamos időt át az elszigeteltséget, és (a folyamat napjainkban teljesebbé válik, hogy a nagyképűen hangoztatott új társadalmi rend nem más, mint egy olyan materialista kormányzat, amely az állam minden alattvalóját szolgálatába kényszeríti.

Kína is el akart indulni a teljes önállóság útján, de szépen visszakényszerült Amerika függőségébe.

Oroszország visszakényszerítése lassúbb folyamat, de ha az elmúlt év eseményeit ebből a kérdésből vizsgáljuk, nagy léptekkel haladunk olyan nemzetközi helyzet felé, amelyben majd a Szovjetunió — csak úgy mint most Kína — kinyitja kapuit a nemzetközi bankhálózatnak és nagyvállalatoknak. Nem Amerika gazdasági problémái, hanem a szovjet kollektív gazdálkodás csődje hozza meg a változást. Ez az oka annak, hogy nem egyezik a véleményünk azokkal, akik állandóan csak gyengeséget, határozatlanságot, sőt egyesek naív és dilettáns ügykezelést látnak Amerika külpolitikájában. Amerika olyan erős, hogy még a gyengeség látszatát is megengedheti magának, de azt is, hogy a kommunizmust itt nyugaton erősnek, szépnek, jónak hirdetik. Nisi Verba. Ezek csak szavak.

A valóságos erőviszonyt a politikusok ismerik. A moszkviaiak is tudják, hol állnak a statisztika könyörtelen számaival. Ők sem léphetnek ki a körből.

Nyugaton is haladunk egy bizonyos kollektív irányzat felé. Az államnak mind nagyobb a szerepe itt is, életünk ténykedései mindinkább különböző intézetek, hatóságok irányítása alá kerülnek.

A vasfüggöny mögött éppen az ellenkező irányba indult meg az élet valóságainak az útja. Az élet valóságait említjük, a szocializmusnak szükségképpen a kommunizmusba fejlődése elméletével szemben.

Erre talán a legjobb példát a magyarországi fejlődés adja. A hazánkban végbemenő belső változás talán a legkirívóbb az esetek közül. A változás lényege az, hogy a polgári társadalom kialakulásának természetes elemei: a magánérdek, a profit és a magántulajdon utáni vágy a jólétre, kényelmes életmódra, sőt kiváltságos helyzetre való törekvések feszítik szét az állami gazdálkodás abroncsait. Az állami gazdálkodás csak addig tud hatalmi szóval felszínre maradni, amíg az általános nyomor, a kenyérrterror tart. Minden javulás az igényeket fokozza, minden igény a magánvállalkozásoknak ad lendületet, és együtt feszegetik a szocialista gátakat az élet minden területén. A leghumorosabb a dologban az, hogy a rendszer kivételezettjei, az új arisztokrácia, mindezt a szocializmus vívmányaként hirdetik.

Moszkva újabban eléggé engedékeny csatlósáival szemben. A legfeljebb a románok viselkedése, ami egyúttal rámutat a háttérre is: alig merne a kis mórcsászág ugrálni az oroszok torkában, ha nem Amerika bátorítaná Titóhoz hasonló viselkedésre. Románia készséges partner ahhoz az amerikai politikához, ami érezteti Moszkvával, hogy be van kerítve, és határai mentén bármely szomszédja hajlandó ellene fordulni. Kína határozott lehorgonyozása Amerika mellett komoly figyelmeztetés Moszkvának. És ez csak a kezdet volt, mert azonnal megnyilatkozott a kínaiak készsége beépítkezni az amerikai bekerítő övezetbe: baráti és együttműködési szerződésre lépett Japánnal, és Hua elnök tüntető látogatást tett Romániában és Jugoszláviában.

Egy emigrációs magyar író így jellemzi a kelet-európai helyzetet:

Csapó Endre

— *A szovjet kitűnően kiosztotta a szerepeket. A lengyeleknek jutott a „szocialista pluralizmus”. (Többpártrendszer a kommunista párt vezényszava alatt).*

— *A cseheknek van 77-es Kartájuk: ők most a divatos lázadók.*

— *A keletnémeteknek van ipari kapacitásuk és katonazenekaruk, amelyet nagyléptű szovjet gárdisták kísérnek.*

— *A románoknak van Ceausescu-juk, aki országon belül tovább viszi Sztalin hagyományait, s kifelé az „enfant terrible” diplomáciai szerepét játsza.*

— *A magyaroknak jutott a mosolygó „gulyáskommunizmus” szerepe. Halászlé és plasztikfokos... Csak semmi politikai vakmerőség.*

— *Mindezek a szerepek gondosan elosztva melegek a csatlósokat. Mindegyik eljátszhat egyet ... de egyik sem valamennyit!*

Mind világosabban látható, hogy a diktatúra csak elszigetelt országokban tartható fenn tartósan, de ahogy az elszigeteltséget lebontja a civilizációs fejlődés, az önkényes uralkodásnak engednie kell.

Az összeomlás elhárítására régen feltalálták már, hogy szellemi irányzattal állványozzák körül a diktatúrát, ami pótolja a tartó csontozatot, vagyis szolgáltatja a nép belenyugvását, támogatását.

Ez a szellemi irányzat a jelenkori diktatúráknak a marxizmus. Ha mintegy vallási meggyőződésévé válik a tömegnek, akkor a rendszer megáll a lábán. Ha nem, akkor folytatni kell a hatalmi eszközök alkalmazását.

Oroszországban kevesebb gondot okoz a terrorgépezet fenntartása; országhalálra a kába hit mellett mindig ott csattogott a kancsuka. Az zavarná meg életük menetét, ha egyszerre szakadna rájuk a polgári élet szabadságrendje.

Közép-Európában más a helyzet. A szocializmust fegyverrel hozták, és akit Marx nevével vertek véresre, az azonosít: ha kimegy az orosz, vigye a szakállas istenét is. Ötvenhatban együtt futottak és együtt is jöttek vissza. Mit lehet itt különválasztani?

A magyar példa mutatja legjobban, hogy a marxizmus nem lehet a tömegek lelki sajátja. De mert az enyhülés is moszkvai előírás volt, más választása nem is lehetett a rendszernek (de vajon akart-e mást) mint azt, hogy kiépítse az „úri Magyarországot”, ahol egy kiváltságos hivatalnok réteg dolgoztatja és ellenőrzi a tömeget. Idéző jelek közé tettük az „úri Magyarország” kifejezést, mert pontosan olyan most a társadalmi szelvényezés otthon, mint amilyennek hirdették a '45 előtti rendszert '45 után.

A munkásosztálynak meg kell elégednie avval, hogy „munkáskormány” van, „munkásuralom” van, és általában munkáskultusz van, hogy törvény lett a munkához való jog — most azután próbáljon ne dolgozni.

Közben kialakult az új vezető osztály, amely a történelmi materializmus kitűnő érzékével körülvette magát hűségesebb altszti osztállyal, amely a pozícióért húzza a kantárt, pattogatja az ostort. Ennek a rétegnek is csak külsőség a marxizmus, altszti rangja és fizetése elég meggyőződést öntudatozt neki.

Elég ha a felső vezető réteg marxista. De marxista-e valóban? Álljunk csak meg egy pillanatra. A lexikonból azt olvassuk: „A marxizmus legfontosabb tétele az, hogy a munkásosztály szerepe az osztály nélküli kommunista társadalom megteremtése”. Mármost hogyan viszonyul ez az elmélet az új uralkodó osztályhoz? Természetesen hajlékony dialektikával, a filozófia-iparosoknak a feladata, hogy (állam fizetésért) megmagyarázzák, hogy a jelenlegi kormányzat a marxizmus egyenes útját járja. Valahogy így: „Eltársak, ez komplex tudomány és a helyes hozzáállás(!) az, ha mindenben hűségesen követjük a dicső Szovjetuniót.”

Híre jött, hogy Magyarországon is felütötte fejét a szamizdat irodalom. Fiatal filozófusok egymás szórakoztatására „Marx a negyedik évtizedben” címmel 21 tanulmányt jelentettek meg. Egyik azt mondja benne:

— *Nem érzem pillanatnyilag fontosnak, hogy kiderítsem magamról, vagy másokról, hogy mennyire marxisták, és miért azok. Sokkal fontosabb számomra a fennálló intézményekhez fűződő viszonyom... Kétségtelen, hogy a nálunk uralkodó politikai rendszer marxistának mondja magát, de számomra, mint életemet érintő döntéseket hozó intézményrendszer okoz gondot vagy szerez örömet...*

Vagy a másikban így szövegez a kétely:

— *A többség minden további vizsgálódás nélkül elfogadta a marxista hagyományból, hogy az elmélet a munkásosztállyal van kitüntetett kapcsolatban, s aztán behelyettesítette a politikai vezetést a munkásosztály helyébe.*

Nem afféle antimarxista okosko-

dások ezek, hanem csupán beismérlése egy számunkra nyugtalanító ténynek, hogy az életet eligazító csodálatos világmozgató tan képlékeny, gyúrható, csavarható anyaggá vált a „forradalom” után kialakult első elit-réteg részére avval a céllal, hogy dekorációja legyen a „munkáskormány” kivételezettjeinek. Az otthoni filozófusok gondja mégis az, hogy nem értékelik produktumaikat: „az »establishment«-be beépítkezett magyar értelmiség nemcsak a marxizmus iránt közömbös, hanem a nem felülről szervezett társadalomkritikus tevékenység más formái iránt is” — ahogy egy párizsi marxista folyóirat panasolja.

Mit bizonyít mindez? Nem kevesebbet, mint azt, hogy a politikai fejlődés a történelem ismert mintái szerint folyik: kialakult az új elitosztály.

Az új vezető osztály a gyakorlati világ iránt érdeklődik. Meg akar maradni, ezért engedelmes Moszkvának, de ugyanakkor minden alkalmat megragad arra, hogy kapcsolatokat építsen nyugat felé! Ez a kapcsolatépítés nem szovjetellenes, nem szalad előre, mint 56-ban, de nem is Magyarország függetlenségéért épül, nem a kapitalizmus útjait keresi, de nemzeti törekvései sincsenek. Egyet akar: tartósítani, körülbástyázni kiváltságos helyzetét, és ha előre néz, beilleszkedni abba a jövő világrendbe, ami a nagyhatalmi versengések lenyugvása után kínálkozik majd.

A jövő a sarkok lekoptatását, a színek összemosódását ígéri. Európa Unió, Balkán Unió a láthatáron. Az irány a nemzetköziség, az üzlet, a közlekedés, a pénzfogalom nemzetközisége, gazdasági egységek kialakulása, nagyobb mozgás, több utazás, fejletlen államok támogatása, további sztrájkok, infláció, áremelkedés, munkanélküliség. Minden, ami az elmaradt országokat emeli és a fejlett országokat visszatartja. Mert ezek a gyakorlati elemei az országok közötti szintezésnek, ami feltétele az egységesebb világgazdaságnak.

(Magyar Élet, 1978. december 28.)

Kiderül, hogy a történelmet nem lehet megerősölni

A hidegháború ugyanolyan csendben fejeződött be, ahogyan Churchill 1946-ban mondott beszédével elkezdődött. Megszűnése néhány év alatt, olyan gyorsasággal és váratlansággal ment végbe, hogy azzal szinte meglepetést, zavart okozott az egész világon. A motiváló okok még ma sem egyértelműen tisztázottak. A kutatók, elemzők sem szorgoskodtak eddig annak bemutatásával, hogy milyen alapvető okok vezettek el, s játszottak döntő szerepet a hidegháború megszűnésében, s volt-e győztese vagy vesztese ennek a küzdelemnek.

1945 után a Szovjetunió, majd később a társadalmi fejlődés „szovjet mintáját” követő szocialista országok is igen nagy ütemű gazdasági fejlődést mutattak fel a 70-es évekig. A 70-es évek második felétől azonban, ha nem akarták, hogy fokozódjon lemaradásuk mértéke a nyugati országokhoz viszonyítva, elkerülhetetlen volt a társadalom, a gazdaság minőségi fejlesztése. A szocialista világrendszer vezető államában, a Szovjetunióban több mint egy évtizedig (kb. 1972-től 1985-ig) — a brezsnyevi vezetés idejének nagyobbik felére — a pangás állapota állandósult, s vált meghatározóvá. Hasonló volt a helyzet a többi szocialista országban (Bulgária, NDK, Csehszlovákia) is.

Az 1982–1985 közötti három vezetőváltás és temetés után 1985-ben, az SZKP KB főtákarává választott M. Gorbacsov volt igazából az az első szovjet vezető, aki aktívan fellépett az elbürokratizálódás ellen, ki akarta lendíteni a világ legnagyobb országát a tespedés, a pangás állapotából, s a szocializmus alapértékeinek, kereteinek megtartása mellett jelentős változásokat, nyílt politikálást, a gazdaság fejlődésének meggyorsítását tervezte beindítani és megvalósítani. Gorbacsov és az őt támogató csoportok kritikus elemzésnek vetették alá a 80-as évek közepére kialakult helyzetet, s kidolgozták az irányvonalat, amely az átalakításnak, az ország gazdasági és társadalmi fejlődése meggyorsításának, a szovjet társadalom valamennyi szférája megújításának eszméjén alapult, s hozzákezdtek a problémák megoldásához.

Bognár Károly: A hidegháború megszűnésének főbb okai és körülményei. Hadtudomány X. évfolyam, 4. szám

